

No:12

3/2006
5. VSK.
20.9.2006

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS
NORDLIGA FILOSOFISÄLLSKAPET
NORTHERN PHILOSOPHERS

TEEMA: USKONNONFILOSOFIA

AGON

Puheenjohtajan palsta		s.2
Pääkirjoitus		s.3
Ajankohtaista		s.3
Kaitselmus politiikan apuvälineenä	Rainer Salosensaari	s.4
Edward Westermarckin uskontokäsitys ja merkitys		
uskonnonvapaustaisteluun Suomessa	Seppo I Sotasaari	s.6
Kirjaesittelyjä		s.15
Minäkin kuolen (palkittu proseminaari)	Anna Kekki	s.16
Kirjaesittely		s.21
Kommentti		s.21
Jumala (penkki)urheilee	Elina Sund	s.22
Parantava Jumala	Pentti Tepsa	s.25
Reetorin kuulustelu: tentissä Pentti Tepsa		s.27
Symposionkuvia 2006		s.28

AGON

5 v.

Juhlista tiedotetaan
AGONin kotisivulla
www.ulapland.fi/home/agon

Päätoimittaja
Niilo Nikkonen
Toimituksen osoite:
Kittiläntie 4690
97310 PATOKOSKI

AGON 12 toimituskunta:
Niilo Nikkonen
Mika Luoma-aho
Seppo I Sotasaari

Taitto:
Niilo Nikkonen
Kuvat:
NN-arkisto, ellei toisin mainita

AGON numero 12
5. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kustantaja:
AGON Pohjoinen filosofiyhdistys

Paino:
Lapin yliopistopaino
ROVANIEMI

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Lapin yliopisto
PL 122
ROVANIEMI
Puheenjohtaja:
Mika Luoma-aho
filosofiyhdistys.agon@gmail.com
Sihteeri:
Katja Arstio
Katja.Arstio@ulapland.fi
Rahastonhoitaja/jäsenrekisteri:
Niilo Nikkonen
niilo.nikkonen@nic.fi

AGON on saanut alkunsa vuonna 2001 Lapin yliopistossa filosofiaa opiskelleiden viisauden rakastajien yhteenliittymänä. AGONin tarkoitus on edistää filosofian harrastusta pohjoisessa ja saada filosofia tutkintoaineeksi Lapin yliopistossa.

JÄSENMAKSUT 2006
Jäsenmaksu 15,- euroa
Opiskelijat, työttömät ja muut vähävaraiset 10,- euroa
Kannatusjäsenyys 15,- euroa

Vuosikerta yhteisöille 30,- euroa
AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Pohjolan Osuuspankki (POP)
564050-23533
Ulkomailta maksettaessa:
F10756405020003533

Jäsenhakemuksen voi jättää puheenjohtajalle sähköpostilla.
filosofiyhdistys.agon@gmail.com
tai: agon@ulapland.fi

Osoitteenmuutokset jäsenrekisterin pitäjälle.

<http://www.ulapland.fi/home/agon>
Kannattaa katsoa myös:
<http://www.filosofiaperennis.org>

PUHEENJOHTAJAN PALSTA

Kasvattaminen vai kasvatus?

Kun siis puhutaan velvollisen vanhemman tehtävästä lapsiaan kohtaan, kumpi on oikea termi käyttää: kasvattaminen vai kasvatus? Tämä on siis terminologinen kysymys.

Yhtä kaikki: en taida olla kovin erikoinen kasvattaja. Tämä on kai tunnustus. Viisi- ja kaksivuotiaan kanssa vanhemman vastuun kantaminen on lähinnä sitä, että yrittää jotenkin huolehtia, että lapsille on tarjolla ruokaa ja lepoa, ja vielä siitäkkin, että he eivät juoksentele parkkipaikalla. Jos kysymys on tämänkaltaisista asioista, niin kasvaton ehkä tyydyttävästi. Luvallanne: pienet lapset ovat täysin irrationaalisesti käyttäytyviä olentoja, joiden kohdalla ainoa jollakin tavalla ennakoitavissa oleva käyttäytymisen muoto on kaikenlaisen auktoriteetin vastustaminen. Lähtökohdat haastavalle tehtävälle eivät ole siis kovin kasevat.

Ymmärtääkseni on olemassa sellainenkin kuin kasvatustiede — ahaa: tämä termi näyttää viittaavan kasvatukseen. Tutkiikohan se sitä, että onko kasvatus (tai kasvattaminen) ylipäättään edes mahdollista, ainakaan pienen lasten kohdalla. Pitäpä ottaa selvää.

Pohjoista filosofiaa ansiokkaasti viljellyt Agon on kuitenkin tulossa viiden vuoden kunniakkaaseen ikään. Yhdistystä rekisteröidään, juhllisuuksia suunnitellaan ja kaiken kaikkiaan yhdistyksen toiminnassa ollaan työntämässä isompaa vaihdetta silmään.

Kuva: Lapin yliopisto

**POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS AGON
SYYSKOKOUS 10.10.2006 KLO 17-19**

LAPIN YLIOPISTOLLA LS 8

ESILLÄ SÄÄNTÖMUUTOS JA YHDISTYKSEN REKISTERÖINTI

SÄÄNTÖEHDOTUS NÄHTÄVISSÄ WWW.ULAPLAND.FI/HOME/AGON

TERVETULO

HALLITUS

Tarvitseeko ihminen aina jumalan?

Käsittämätön, järjen ylittävä vaatii selitystä ja sitä varten on luotu henki, jumala, yli-luonnollinen. Aikaa voittaen on kehitelty erilaisia animistisia alkeisjärjestelmiä ja niistä edelleen teistiset uskonnot, ensin monijumalaiset ja sitten yksijumalaiset. Tosin hindulaisuus on erittäin vanha ja edelleen voimissaan oleva uskonto, joka pysyy elävänä mm. lisäämällä uudet jumaluudet vanhojen uusiksi ilmentymiksi. Hindulaisuus on siis vanha ja samalla uusi? Buddhalaisuutta sanotaan uskonnoksi vaikka siinä ei jumalaa ole laisinkaan. Paremminkin siinä kyse on erittäin monitahoisesta filosofisesta järjestelmästä. Tiibetiläisessä buddhalaisuudessa Dalailama on jossakin mielessä sekä ihminen että jumala, tosin Johan Galtung kertoo Dalailaman sanovan olevansa viimeinen virassaan ja toivovan uudistumista tuohon buddhalaiseen koulukuntaan. Onko uskonnon korkein aste se, että kieltää jumalien olemassa olon? Ateisti kieltää jumalat, mutta ei voi todistaa väittämänsä oikeaksi vaan on juuri samassa tilanteessa kuin jumalien kannattajat, he kaikki ovat oman uskonsa varassa. Agnostikko epäilee, on epävarma, ei tiedä, muttei myöskään väitä mitään. Tiede voi olla joillekin uskonnon kaltainen vai miten pitäisi suhtautua erilaisiin ontologisiin ja kosmologisiin teorioihin? Big Bang on hienosti esitetty näkemys, mutta jättää vastaamatta filosofin kysymykseen: "Mitä oli ennen sitä?". Hindulaisuudessa asiaan on annettu syklisyyden selitys jo noin neljä tuhatta vuotta sitten, mutta siinäkin joutuu kysymään syntyjä syviä. Evoluutioteoria nyt kuitenkin on selvää pässin lihaa ja menee kaikille jake-luun... vai häh? YLE 24 web-sivulla ollut uutinen kertoo kuitenkin, että Science-lehden tutkimuksen mukaan noin kolmannes suomalaisista ei usko evoluutioteoriaan.

Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen ja kaikkien luotujen ja luonnon herraksi -väittäjä istuu lujassa kuin lika Junttilan tuvan seinässä. Nuo väittämät perustelevat ad hoc sen miksi ihmisen pitää vallita ja hallita kaikkea. Pitää käyttää luonnonvaroja... ad hoc, pitää menestyä... ad hoc, jne. ad hoc. Ihminen on siis oma jumalansa, joka perustelee tekonsa metafyyssin argumentein... ad hoc. Tällainen toiminta on järjen vastaista vaikka sitä järjellä perustellaankin, tosin taustalla on aina se metafyyssinen pointti, kun epäily oman toiminnan oikeellisuudesta herää mielessä. Aikansa oirehdittuaan tauti pääsee pintaan ja on havaittavissa erityisesti poliitikoilla ja liike-elämän Suurilla Miehillä. Tasa-arvon nimessä on sanottava, että kyllä niitä taudista kärsiviä naisiaakin löytyy - valitettavasti. Heidän teoissaan ja puheissaan kalskahtaa vuosisatojen takainen rälsin ääni. Oppineisuudessa on samat salakarit kuin kaikessa muussakin vallassa. Erilaisilla julkisuuden idoleilla niin urheilussa kuin muussakin viihteessä on nähtävissä sama arroganssi. Valta turmelee olipa se minkä muotoista tahansa. Syvästi itsensä uskovaksi tunteva ihminen voi aivan yhtä helposti julistaa olevansa ainoa oikeassa oleva. Nämä kaikki löytävät itsensä tuijottamasta itseään lammen pinnasta. Ärsyttävintä on löytää toisinaan itsensä oman lätäkönsä ääreltä.

AGON 5 VUOTTA

JUHLAT VALMISTEILLA. SEURAA WEB-SIVUA
www.ulapland.fi/home/agon

AJANKOHTAISTA

AGON palkitsee

Lukuvuoden 2006 - 2007 parhaan filosofian proseminaariryön
Kirjoitus julkaistaan syksyn numerossa.
AGONin kirjoitukset merkitään myös kotimaiseen
ARTO artikkelitietokantaan.

KERÄÄ SUORITUSMERKINTÖJÄ

AGONiin kirjoittaminen voi hyödyttää myös opintojasi.
Voit muokata erilaisia seminaaritekstejäsi artikkelimuotoon. Voit kirjoittaa kirja-arvosteluja/-esittelyjä ym. filosofiaan liittyvää. Voit saada suoritusmerkintöjä opintokirjaasi (sovittava erikseen opettajan kanssa).

Keskustelutilaisuudetkin hyödyttävät opintojasi. Alustuspuheenvuoro voi oikeuttaa suoritusmerkintään oppiaineesta riippuen. Esseen kirjoittaminen alustusaiheesta voi oikeuttaa suoritusmerkintään. (sovittava erikseen opettajan kanssa).

AJANKOHTAISTA

Kulttuurihistorian, kansainvälisten suhteiden, tutkijakoulun ja filosofian yhteistyönä järjestetään syksyllä luentosarja, jonka otsikkona on

"Uskonnot - uhka vai mahdollisuus?" (UKUL1217) 3 op

Torstaina 14.9. LS 5 Dosentti Ruth Illman (Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus): Uskonnot kohtaavat: juutalaiset, kristityt ja musliimit vuoropuhelussa.

Keskiviikkona 20.9. LS 5 professori Aini Linjakumpu: Uskontojen poliittisuus ja konfliktisuus: esimerkkeinä islam ja lestadiolaisuus.

Keskiviikkona 27.9. LS 16 professori Marja Tuominen: "Neitsyt on nyt taivasta avarampi, sillä pimeydessä oleville on koittanut valkeus." Bysanttilainen Jumalansyntyttäjän kuva idealisaationa ja integraationa.

Keskiviikkona 11.10. F1011 (TTK:ssa) professori Jyrki Siukonen (Kuvataideakatemia): Vedonlyöntiä Jumalan kassa. Tohtori Faustinin perintö.

Keskiviikkona 18.10. F1011 (TTK:ssa) filosofian opettaja Toivo Salonen: Antiikin uskonnonfilosofia ja humanismi.

Keskiviikkona 25.10. F1027 (TTK:ssa) YTT Mika Luoma-aho: Tiede uskontona? Tapaus Kansainväliset Suhteet

Keskiviikkona 1.11. LS 5 professori Suvi Ronkainen: Uskonto ja henkisyys traumaattista tapahtumaa korjaavana kokemuksena ja FT, seurakuntapastori Satu Saarinen: Kehollisuus ja naispappeus.

Kaitselmus elää ja voi hyvin. Milloin voimme löytää hänet fysiikan lainalaisuuksista, milloin naapurista tai vihollista kohtaavassa onnettomuudessa tai itseämme kohtaavassa onnenpotkussa. Epävarmuuksien ja satunnaisuuksien maailmassa ihminen etsii apua jumalilta ja toivoo kaitselmuksen johdatusta. Kaitselmus voi ihmisten mielissä esiintyä monellakin tapaa. Tyypillisiä ilmenemismuotoja ovat Adam Smithin ”näkyvätön käsi”, joka selittämättömällä tapaa takaa parhaan lopputuloksen kaikkien ajaessa taloudellisia asioitaan itsekkäästi omaksi parhaakseen tai kansanomaisen viisauden ”paha saa palkansa”, kun joku muiden mielestä huonosti elänyt saa lopulta ansionsa mukaan. Edelliseen liittyy kiinteästi käsitys hajautetusta yhteiskunnallisesta järjestyksestä. Paras lopputulos saavutetaan sillä, että jokainen hoitaa oman ruutunsa parhaan kykynsä mukaan. Jälkimmäiseen näkemykseen liittyy myös näkemys siitä, että kun uskoo ja jaksaa ahertaa koko elämän ajan, saa lopulta jonkinlaisen kiitoksen tai palkinnon tai sitten rangaistuksen.

Rouva Fortuna palkitsee silloin tällöin meitäkin, vaikka toki ansaitsisimme palkkioita paljon useammin. Entäpä jos puhe kaitselmuksesta onkin puhetta Fortunasta, sattumasta ja sen oikeista? Uskonnon kognitiivinen analysointi viittaa tarpeeseen selittää sattuman roolia ihmisen elämässä. Kognitiivinen lähestymistapa pyrkii osoittamaan, että kaikille uskonnollisilla käsityksillä on yhteistä se, että niiden taustalta voidaan löytää ajattelamiseen, tietämiseen ja tuntemiseen liittyviä kehon ja mielen prosesseja. Saattaa olla, että yleisinhimillinen jumalan kategoria on syntynyt, koska ihminen ei lajikehityksensä aikana ole pystynyt ratkaisemaan sattuman roolia.

Kärsimys tulee kutsumatta. Elämä voi olla välillä siedettävääkin, mutta kukaan ei pääse karkuun sen rajallisuutta. Emme voi ummistaa silmiämme pahuuden olemassaololta ja kärsimyksen ongelmalta, vaikka huudamme jumalia apuun.

Kuten Max Weber uskonnon sosiologiassa toteaa, vain harvat uskonnot kykenevät vastaamaan rationaalisesti tyydyttävällä tavalla kysymykseen, miksi kohtalo ja ansiot eivät vastaan toisiaan. Parhaita vastauksia tarjoavat intialainen karmoppi, zarathustralaisuus sekä kristinuskon deus absconditus. Karmoppiin mukaan kohtalo on sinetöity ikiaikojen alusta. Zarathustralainen dualismi ratkaisee kärsimyksen ongelman ilmoittamalla, että on olemassa kaksi jumalaa, hyvä ja paha. Hyvä jumala ei voi sille mitään, että paha jumala saa aikaan negatiivisia asioita. Kristinuskon ratkaisu on salatun jumalan käsite. Jumala sekä paljastaa että kätkee itsensä historiassa. Vaikka Jumala kaikkivaltiudessaan onkin kaiken edeltäkäs määrännyt, ihmisille tulevaisuus ja elämän lopullinen merkitys jäävät salaisuudeksi.

Salattu jumala saattaa passivoida uskonharjoittajia, sillä ihmisen omilla pyrkimyksillä ei ole paljoa painoarvoa, koska kaikki on korkeimmassa kädessä. Mystikot sulkeutuvat ulkomaailmasta ja toteavat, että on parasta miettiä hengellisiä ja tuonpuoleisia, sillä käsillä oleville ongelmille emme kuitenkaan voi mitään. Kaikki uskonnonharjoittajat eivät kuitenkaan käännä selkäänsä maailmalle, historiallisena esimerkkinä voidaan mainita puritaanit. Weberin typologian avulla puritaaneja voidaan kuvata lähinnä maailmansisäisen asketismin harjoittajiksi. Maailmansisäisen askeesi johtaa maailmansuuntautuneisuuteen ja aktiivisuuteen yhteiskunnassa. Tarkoitus on tavalla tai toisella ottaa vallitseva todellisuus hallintaan ja muokata sitä omiin tarpeisiin.

Puritaanit eivät yksiselitteisesti olettaneet Jumalan olevan yhteiskunnallisessa elämässä heidän puolellaan. Päinvastoin, Jumalan nimeä ei saanut lausua turhaan ja piti välttää hänen sekoittamistaan poliittiseen taisteluun. Puhtaampaa ja kunniaikkaampaa oli kaiken eettisen sulkeminen poliittisesta toiminnasta. Näkemys taloudellisen ja yhteiskunnallisen moraalien omalakisuuudesta oli muuan Staatsräson-, ”reason of state” -ajattelun juurista. Valtiolla oli oma oikeutuksensa, itse asiassa oma elämänsä, jolla oli toisen kertaluokan arvo kuin kenenkään yksittäisen ihmisen elämällä tai olemassaololla.

On historian yksinkertaistamista väittää, että uskonnonpuhdistus olisi synnyttänyt modernin valtion, mutta reformaation jälkeen syntyi meidän tuntema eurooppalaisperäinen kansainvälinen järjestelmä. Muistettakoon, että Jeesuksen poliittinen toiminta oli kosmopoliittista, hän yritti luoda universitaksen, kaikkien ihmisten yhteisön. Poliittisesti Jeesus ajoi tunnetusti karille. Messias kuoli häpeällisen ristinkuoleman. Universitasta toteutettiin myöhemmin keskiajalla katolisen kirkon suojissa.

Uskonnonpuhdistukseen liittyvät prosessit kuitenkin omalta osaltaan vaikuttivat meidän tuntemaan eurooppalaisen valtioiden järjestelmän syntyyn. Ensin kehittyi näkemys siitä, että prinssit ja hallitsijat ovat alueidensa suvereenia vallankäyttäjää ohi paavin. 1700-luvun hallitsijat ja valtio-oppineet pohtivat kansainvälinen järjestelmän toimivuutta ja päätyivät kypsimmillään ajatukseen, että prinssien ja muiden hallitsijoiden kannatti ottaa huomioon kansainvälisen politiikan kokonaisuus. Jos kaikki ajoivat vain pelkästään lyhytnäköisesti omaa etuaan, koko kansainvälinen järjestelmä oli vaarassa. Tämän myötä syntyi ajatus societaksesta, kaikkien valtioiden

yhteisöstä. Societas-ajattelun mukaan kaikki hallitsijat kuuluivat samaan Akerhoon@, jolloin ei ollut kenenkään etujen mukaista yrittää hajottaa koko järjestelmää.

Tuon ajan valtio-oppineet näkivät kaitselmuksen toimivan ennen muuta kansainvälisen politiikan voimatasapainojärjestelmän kautta. Kristitylle Euroopalle oli luontevaa nähdä kaitselmus valtion yhteydessä, varsinkin sen jälkeen kun oli kerta toisensa jälkeen jouduttu hylkäämään ajatus ihmisvoimin toteutettavasta maanpäällisestä paratiisista. Valtio oli rangaistus, mutta sen lisäksi myös jumalallinen työkalu, jota tarvittiin hillitsemään inhimillistä pahuutta. Parasta mitä ihminen saattoi saada itse aikaan, rajoittui sellaisten mekanismien luomiseen, jotka estäisivät valtioita syöksymästä itsekkäistä syistä toinen toisensa kimppuun. Tämä oli 1700-luvun Utrechtin rauhanteon jälkeen syntyneen voimatasapainopolitiikan keskeinen idea.

Kaitselmus asettui tuon ajan poliittisen ajattelun mukaisesti valtion yhteyteen. Historiasta muistamme kuitenkin poliittisia johtajia, kuten Napoleon ja Hitler, jotka yrittivät perustaa väkivallan ja terrorin avulla imperiumia tai toisin sanoen yrittivät luoda pakolla jonkinlaista universitasta. Valitettavaa on, että he toiminnassaan ainakin retoriikkansa perusteella uskottelivat toimivansa kaitselmuksen asialla. Napoleon ymmärsi ensimmäisten voitokaiden taistelujen jälkeen olevansa kohtalon valitsema, Hitler puhui kaitselmuksesta kuin vanhasta hyvästä puoletoveristaan. Kun suhteutetaan Napoleonin ja Hitlerin toiminta traagisiin lopputuloksiin, voidaan todeta, että kaiken kaikkiaan 1700-luvun voimatasapainon teoreetikojen ajatuksiin sisältyi annos viisautta.

Edellä mainitut 1700-luvun valtioteoreetikot puhuivat siitä, kuinka ihmisen on tehtävä yhteistyötä ajan ja kaitselmuksen kanssa. He tarkoittivat, että ihminen ei ole koskaan historian tekijänä suvereeni, esim. valtiomiehet voivat vain 'purjehtia ajan virrassa', vähän samaan tapaan kuin osakemarkkinoilla kehoitetaan piensäästäjiä tarkkailemaan taloudellisia syklejä, "trend is your friend". Kysymys on tietenkin siitä, tutkainta vastaan on paha potkia, siinä menettää helposti kaiken. Retoriikan takaa paljastuu kuitenkin myös näkemys, että järkevyyden nimissä yritetään ohjata poliittiset muutokset maltillisiksi, koska tekojen seuraukset ovat aina myös ennakoimattomia, mutta myös ennen muuta sen takia, jotta vallassa olevaa establismenttiä ei horjutettaisi.

Voidaanko hahmottaa, mitä yhteistyö kaitselmuksen kanssa on käytännön politiikassa ja kansainvälisessä politiikassa merkinnyt? Osaltaan usko kaitselmukseen on merkinnyt utopioiden kieltämistä. Maanpäällisen paratiisin tavoittelu tulee kustannuksiltaan liian kalliiksi, siksi valtioiden muodostama vaatimatonkin järjestys tai societas on järkevämpi vaihtoehto kuin kosmopoliittinen universitas. Muuan "utopia" on kuitenkin hyväksytty, nimittäin Kantin näkemyksiin pohjautuva ajatus siitä, että jos kaikki valtiot olisivat tasavaltoja tai demokratioita, ne eivät todennäköisesti sotisi toistensa kanssa. Luottamus kaitselmukseen on konkretisoitunut myös siten, että sen paremmin ihmiset kuin valtiotkaan eivät voi eivätkä saa vaatia sataprosenttisia turvatakuuta, koska sellaisten vaa-

timinen nimenomaan merkitsee epäluottamusta kaitselmukseen. Kaikki on lopulta "korkeimmassa kädessä", joskus jopa pelitappiot ja -voitot.

Toki yhteistyö sattuman kanssa onnistuu tarvittaessa myös, jos on rohkeutta ja häikäilemättömyyttä. Sattuman oikkuja ja ainakin konjektuureja ovat uhkapelurit eri areenoilla aina käyttäneet hyväkseen. Kyse ei ole pelkäämään sattumalla pelaamisesta, vaan fortuna on kesytetty niin kauan kuin on haikailtu rahaa ja valtaa. Talousteoria yrittää antaa eväitä taloudellisten syklien ennakoimiselle ja politiikan teorian eräs perinteinen ulottuvuus on tuoda sattuman valtakunta inhimillisen kontrollin piiriin kehittämällä systemaattisesti valtiomiestäittoa.

Onko aivan yhden tekevää, puhummeko sattumasta vai kaitselmuksesta? Voidaanko molemmat kieltää ja ajatella, että sattuma eliminoidaan, koska ihmiset tekevät itse omaa historiaansa ja voivat sitä silloin kontrolloida? Viime kädessä historia ja maailmanpolitiikka eivät ole muuta kuin ihmisen omaa aikaansaannosta, vaikka harva meistä tuntee pääsevänsä päättämään edes omista asioistaan, yhteisistä puhumattakaan. Päätöksenteko tuntuu aina tapahtuvan jossain muualla. Tästä huolimatta ihminen ei kaikeksi voi väistää vastuutaan, vaikka syntyikin maailmaan, joka ehdollistaa häntä. Historia ja maailmanpolitiikka ovat kuitenkin miljoonien ja taas miljoonien ihmisten vuorovaikutuksen verkostomainen seitti, jolloin historian kulkua ei voi kukaan hallita kovinkaan hyvin.

Kaiken kaikkiaan eurooppalaisessa ja anglosaksisessa kristillisessä perinteessä kansainvälisen politiikan kaitselmus näyttää liittyvän valtioiden muodostamaan kansainväliseen järjestelmään. Tulee sellainen vaikutelma, että kaitselmuksen voimavarat riittävät valtioiden muodostaman societasin järjestys toimii vain valtioiden muodostamassa yhteisössä. Sen sijaan universitaksen, ihmiskunnan tai kansalaisten aidon yhteisön perustaminen näyttää olevan kaitselmuksenkin tavoittamattomissa. Ei voi olla ajattelematta, että ehkä kristilliseen kaitselmukseen voisi etsiä täydennystä ja vähän vivahteita stoalaisesta kaitselmukseen kosmopoliittisuudesta ja maailmankansalaisuudesta, varsinkaan Jeesuksen alkuperäinen poliittinen sanoma ei kelpaa kirkoille.

Kaitselmukselta sinänsä ei ole tila käynyt ahtaaksi, vaikka voimavarat ovatkin rajalliset. Elämmehän me edelleen siinä uskossa, että ihmisten virheistä huolimatta kaitselmus saa pahasta hyvää aikaan, kunhan vain maltamme antaa ajan prosessien tehdä työtä. Esimerkkejä tämänkaltaisesta ajattelusta löytyy runsain määrin. Vaikka kaikki myöntäisivät, että kuljemme kohti tuhoa, silti optimistisesti ajattelemme tulevaisuuden ratkaisevan aikanaan ongelmat, joita nyt synnytämme. Tyypillinen esimerkki löytyy mm. siitä, että avoimesti myönnetään se, että ydinvoimasta syntyvä jäte säilyy vaarallisena ongelmajätteenä satojen vuosituhansien ajan. Kuitenkin me hyvillä mielin ajattelemme, että tulevaisuus (ja kaitselmus!) ratkaisevat ajan mittaan tämänkin ongelman ilman että tulevat ja taas tulevat sukupolvet joutuisivat minkäänlaiseen vaaraan meidän lyhytnäköisyytemme vuoksi.

EDVARD WESTERMARCKIN (1862 – 1939)

USKONTOKÄSITYS JA MERKITYS

USKONNONVAPAUSTAISTELUUN SUOMESSA

Seppo I Sotasaari

Kirjokvukseni perustuu syksyllä 2004 tekemääni filosofian cum laude approbatur – opintojen proseminarityöhöni.

0 Eräitä käsitteitä

Agnostikko ”Pienehkö sivistyssanakirja”, <http://www.cs.tut.fi/~jkorpe/siv/sanata.html> mukaan: ”Ihminen, jonka mielestä ei voida tietää onko Jumalaa tai jumalia olemassa. Usein käytetty käsite ateisti, mihin sisältyy uskovien arvoarvostelma kielteisestä suhtautumisesta jumalauuskomattomiin.”

Agnostismi Em. lähteen mukaan: Käsitys, jonka mukaan ei voida tietää, onko Jumalaa tai jumalia olemassa. Tästä seuraa uskon poissaolo. Käsite ja määritelmä on ongelmallinen, koska se edellyttää jumaluuden olemassaolon luokittelamista tiedon eikä uskon asiaksi.

”Pakanasanomat” 1/2003 osoitteessa: <http://www.tampere.vapaa-ajattelijat.fi/pakana-sanomat/2003-1/ateismi.htm> mukaan: ”On käsitys, jonka mukaan jumalista ei saada tietoa, ei siis tiedetä onko jumalia ja jos on niin ei tiedetä millaisia on. Agnostisismi käsittelee asiaa eri kannalta kuin ateismi/teismi –jako, eikä ole kolmas vaihtoehto niiden välillä. Teistinen agnostikko uskoo että jumala on, mutta ettei jumalan luonteesta saa varmuutta. Ateistinen agnostikko sanoo ettei jumalaa usko, mutta ettei asiaa voi todistaa kumpaankaan suuntaan.”

Uskonto Edvard Westermarckin mukaan: ”Tarkoitaa uskonnolla abstraktisesti, erotettuna kaikesta konkreettisesta uskonnosta, uskoa ja kunnioitettavaa suhtautumista yliluonnolliseen olentoon, josta ihminen tuntee olevansa riippuvainen ja johon hän vetoaa palvonnassaan. Konkreettisesti: Uskonnolla käsitetään yleensä sellaisten uskomuksien ja käyttäytymissääntöjen järjestelmää, jotka ovat lähtöisin yhdestä tai useammasta yliluonnollisesta olennosta tai joita pidetään näiden säätäminä. Näitä olentoja uskovaiset nimittävät Jumalakseen tai jumaliksi; ne ovat säännöllisen palvonnan kohteina ja niillä on palvojiinsa nähden määrätty ja pysyvät suhteet.” 1)

Magia Edvard Westermarckin mukaan: ”Magiassa hän (ihminen) käyttää sitä vastoin mekaanisesti vaikuttavia yliluonnollisia voimia, maagillisia voimia, kuten voimme kutsua niitä, vetoamatta minkään yliluonnollisen olennon tahtoon. Joskus hän käyttää näitä voimia omaa itseään kohtaan. Kun hän ottaa yliluonnolliset olennot maagillisten temppujensa esineiksi, ei hän yritä, kuten uskonnollisissa menoissa, vaikuttaa heidän tahtoonsa, vaan koettaa pakottaa heitä keinoilla, joita he eivät voi vastustaa. Hän koettaa päästä jumalien valitsijaksi.” 2)

Marketta Ollikainen artikkelissaan ”Prometheuksen perilliset” Yliopisto –lehdessä 17/1995 www.sivuilla 10 – 15 käsittelee ateisti- ja agnostikko –käsitteiden syntyhistoriaa. Tässä artikkelissa hän tuo esille, että agnostismin käsite on peräisin Thomas Henry Huxleylestä. Huxleyn mukaan minkään väitteen objektiivisesta totuudesta ei voida olla varma ennen kuin voidaan esittää todisteet, mitkä oikeuttavat tällaisen varmuuden. Tätä käsitettä tunnusti mm. Westermarckin arvostama englantilaisystävä ja tiedemies Herbert Spencer (1820 – 1903). Tässä

agnostikot jättävät uskonnolle ”takaoven auki”, koska voidaanhan myöhemmin mahdollisesti todistaakin tieteellisesti Jumalan tai jumalien olemassaolo. Agnostikoksi itseään on viimevuosisadalla kutsunut mm. Bertrand Russell (1872 – 1970) uskontokriittisissä kirjoituksissaan.

Uskonto- ja uskonnonfilosofia

Käsittelen tässä työssä näitä käsitteitä kuten Toivo Salonen teoksessaan ”Filosofia peennis, Ihmisen idea ja ajatus filosofisesta järjestelmästä”, osa C 19F.§ Uskontofilosofia. 3)

1. EDVARD WESTWEMARCKIN ELÄMÄSTÄ LYHYESTI

1.1 Yhteiskunnallinen tilanne Suomessa ja Euroopassa

Suomi oli liitetty Venäjään vuonna 1809 Ruotsin hävittyä sodan. Vapaamieliset aatteet alkoivat virrata syrjäiseen Suomeen 1840-luvun lopulla, kun helmikuun vallankumous oli ravistellut Eurooppaa ja aiheutti valtaisan innostuksen myös Suomen sivistyneistössä. Nuoret kapinalliset ylioppilaat jättivät dominoivan hegeliläisen kulttuurisynteesin ja tilalle tuli kosmopolitismi, liberalismi ja yksilön-vapaus. Samanaikaisesti kirkossa voimistui herätysliikkeiden konservatiivien vaikutus, mikä johti kuluun kirkon ja radikalisoituneen nuoremman sivistyneistön välille. Charles Darwinin (1809-1889) vuonna 1859 ilmestynyt ”Lajien synty” vaikutti erilaaisuudellaan kumouksenomaisesti. Darwinin evoluutio-opista alkanut kehitysoppi kiehtoi ylioppilasnuorisoa muuttuen kärjistetyksi sanoen kehityssuskoksi, jossa edistys syrjäytti Jumalan. Tämä aiheutti irtautumisen sääty-yhteiskunnan alamaisuusajattelusta ja Jumalalle kuuluvasta vallasta. Tästä lähtien valta kuulu ihmisille omasta elämästään. Suomessa tämä huipentui 1880-luvulla nuorena sivistyneistössä jonka uskon-tunnustukseksi tuli ”Valvojan ryhmän” O. E. Tuderin sanoin ”rakkaus ihmisyyteen, usko ihmiskunnan kehityskykyyn ja toivo ihmiskunnan edistyksessä”. Tämä aiheutti mm. yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksen. Heräsi halu yksilön vapautumiseen valtionkirkon holhouksesta, tarve yleisen äänioikeuden saamisesta ja vaatimus säätyvaltiopäivien tilalle demokraattinen yksikamarinen kansanedustuslaitos. 4)

Suomalaisuusliike ja kielikysymys alkoi voimistua 1800-luvun puolivälistä, kun aatelittomat suomalaiset pääsivät yhä enenevässä määrin osalliseksi korkeimmasta sivistyksestä, yliopisto-opetuksesta. Tämä loi vahvoja jännitteitä ylimmissä viroissa ja yliopiston opettajakunnassa valtaasemaa käyttävässä ruotsinkielisessä yläluokassa. Suomenkieliset eivät omaksuneet helposti Euroopasta tulleita kulttuurivirtauksia, koska niillä ei ollut ruotsinkielisiin verrattuna ”vanhoja” siteitä Eurooppaan. ”Kulttuurikapina” ja yhteiskunnallisen tietoisuuden lisääntyminen vaikutti mm. siten, että kirkollinen - ja maallinen valta erotettiin erillisellä, ”maallisella”, kunnallishallinnolla. Tietävästi ensimmäisen kerran Suomessa julkisesti vaadittiin kirkon ja valtion eroa vuonna 1859 Wiborg -lehdessä. Muita lehtiä, joissa vaadittiin kirkon ja valtion erottamista olivat: Minna Canthin toimittama Wapaita aatteita (1889 – 1890), Vapaa Ajatus (1910 – 1917), Ajatuksen Vapaus (1937 – 1939) ja Vapaa-Ajattelijat (1940 – 1941) sekä vuodesta 1945 lähtien keskeytyksettä ilmestyvä

Vapaa Ajattelijä.
5) Kirkon valta kuitenkin säilyi siviilihallinnossa, koska mm. virkoihin ei päässyt kirkkoon kuulumaton ja vuoden 1869 kirkkolaki tunnustaessaan uskonvapauden, mutta ei kuitenkaan määritellyt kirkosta eroamista. Tämä teki mah-

dottomaksi kirkkoon kuulumattomuuden.

Kuitenkin 1890 postimanifesti aiheutti Suomessa eri sivistyneistöryhmien liittoutumisen venäläistämisen vuoksi. Tämä aiheutti mm. yleisemmän kritiikin vaimentamista kirkkoa kohtaan, koska se nähtiin kansaa yhdistävänä tekijänä suurempaa uhkaa vastaan. Radikaalimpi ruotsinkielinen sivistyneistö ja luokkatietoinen työväestö pitivät uskonnonvastaiset käsityksensä, mutta kansainvälisyyden rinnalle muotoutui "isänmaallinen tietoisuus". Venäläistämisyrittäykset ja Venäjällä yhteiskunnan rauhattomuudet kärjistyivät tilannetta niin, että 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä murhattiin kenraalikuvernööri Bobrikov ja vanhasuomalainen prokuraattori Eliel Soinsalo-Soininen. Työväestö nosti "päättään" yleislakolla kahdeksan tunnin työpäivän puolesta. Poliittisen toiminnan seurauksena Suomeen saatiin yksikamarinen eduskunta. 1910-lukua leimasi yhteiskunnalliset murrokset; mm. Ensimmäinen maailmansota, häviöinä Saksa ja Venäjä.

Opinnäytteen kannalta keskeinen tapahtuma on vuonna 1922 säädetty uskonnonvapauslaki, joka mahdollisti kirkosta eroamisen. 6)

1.2 Lapsuus

Westermarck syntyi 20.11.1862 Helsingissä Keisarillisen Aleksanterin (Helsingin) yliopiston kamreeri Nils Christian Westermarckin (1826 - 1904) ja professorintytär Constance Gustava Maria os. Blomqvistin (1830 - 1909) nelilapsisen perheen toiseksi nuorimpana 7)

Edvard Westermarckin koti oli suomenruotsalainen ja keskivarakas. Ajan tavan mukaan isä oli etäinen "perheenpää" ja äiti hoiti perheen tunnepuolen. Kuitenkin Westermarck arvosti isänsä järjestelmällistä työskentelytapaa ja erittelevää ajattelutapaa sekä suvaitsevuuksia mm. poikansa ammatinvalinnan suhteen. Suhteet äitiin olivat lämpimät ja kiinteät koko elämän ajan. Tähän vaikutti Westermarckin sairaaloinen lapsuus.

Perheen sukuvikana olivat keuhkosairaudet ja Westermarck kärsi jatkuvista limakalvontulehduksista ja vaikeasta astmasta lähes kouluvuosiensa loppuun asti. Tämä aiheutti syrjäytymisen terveitten lasten ulkoilma- ja muista leikeistä. Westermarck mainitseekin edellä mainitun vaikuttaneen hänen mielensä kääntyneen sisäänpäin ja olemasaolo tuntui ikävältä. Tällöin hänellä kehittyi kaipuu sisältä vapaaseen luontoon josta hän sai nauttia perheen kesähuvilalla Tammisaaren Gullössä. Paikkaa hän kuvailee lapsuutensa paratiisiksi. Hyvä koulumenestys ei tullut vaivatta, koska sairastelu aiheutti jatkuvia poissaoloja ja erityisjärjestelyjä. Westermarck oli hidas lukija ja unohti helposti asiat, jotka eivät häntä kiinnostaneet. Kouluajan loppupuolella hänen terveyden-tilansa koheni ja astmaan löytyi helpotus Norjan vuoristosta. Tästä alkoi Westermarckin elämäikäinen into ulkoilu-elämään. 8)

Lapsuuskodissa ei uskonto ollut suuremmin esillä. Lähinnä äiti hoiti uskonnolliset asiat perheessä. Sunnuntaisin ja pyhä-

päivisin hän luki eräästä postillasta lyhyen saarnan ja muut kuuntelivat, jos se heitä huvitti. Itse kertoo lukeneensa lapsuusaikana iltarukouksen ja kävi ehtoollisella ylioppilasvuosiin asti. Isä loitontui kristinuskosta ja kristillisestä kulttuurista saatuaan vaikutteita ulkomailta. 9) Westermarckiin vaikutti erityisesti eno, Anton Blomqvist, ja seitsemän vuotta vanhempi veli Rudolf. Nämä olivat vapaamielisiä, myös uskonnon suhteen, joten heidän vaikutuksensa Edvard-pojan myöhemmälle uskontokäsitykselle loi vankan ja otollisen pohjan. 10)

1.3 Ylioppilasaika

Päästyään ylioppilaaksi v. 1881 Westermarck ryhtyi opiskelemaan Keisarillisessa Aleksanterin (Helsingin) Yliopistossa ensin estetiikkaa ja uudempaa kirjallisuutta, yleisen historia-opintojen jälkeen hän päätyi vielä filosofiaan. Kaikissa näissä hän suoritti laudatur -arvosanat korkein mainesanoin. Opintokokonaisuus ennakoivat tulevaa elämäntehtävää ja heijastuu kaikessa hänen tuotannossaan persoonallisena tyylinä. 11)

Tunnollinen ja innokas opiskelija rentoutui kesälomillaan pitkillä patikkamatkoilla Suomessa, tunturivaelluksilla Norjassa sekä purjehtia Ahvenanmaan - ja Turun saaristossa.

Filosofian laudaturtutkeilman aiheena oli "Tekeekö kulttuuri ihmissuvun onnellisemmaksi.?" Tutkielmasta käy selville vastenmielisyys Suomessa vallalla ollut saksalaista raskasta filosofiaa kohtaan ja sen kokemuksen rajat ylittäviin ajatuskehitelmiin. Hän mieltä brittiläiseen filosofiaan, mikä perustui kokemusperäisyyteen, selkeyteen ja todellisuudentajuisuuteen. 12)

Opiskeluaikana kehittynyt filosofinen vastenmielisyys saksalaista metafysiikkaa kohtaan jäi Westermarckin pysyväksi asenteeksi, joka ilmeni mm. pisteliäni huomautuksina. Tätä kuvaa Westermarckin muistelmissa esittämä ja Mikko Salmelan Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata-teoksen kirjoitus sivulla 25: "Häijyimmillään hän yltyy muistelmissaan, joissa hän rinnastaa saksalaisen metafysiikan marokkolaiseen jokeen, joka >>antoi vaikutelman syvyydestä, koska oli niin mutainen>> Saksalaiseen metafysiikkaan soveltuvat Westermarckin mukaan myös ne ivamääritelmat jotka pilkkaavat filosofiaa >>järjestelmälliseksi käsitteiden väärinkäytöksi>> ja filosofiaa >>sokeaksi, joka etsii pilkkopimeässä huoneessa mustaa hattua, jota ei ole siellä>>."

Lapsena omaksuttu itsenäinen ajattelu jatkuu filosofian opiskelussa avaten Westermarckin silmät ja mielen näkemään ja suhtautumaan kriittisesti siihen mitä hänelle opetettiin ja epäilemään vallitsevaa saksalaista filosofista näkemystä. Westermarck ei seurannut filosofian luentoja, vaan tentti kirjat. Lapsuudessa muotoutunut itsenäinen ja yksinäinenkin perehtyminen asiaan loi pohjan vallitsevista vastakkaisten käsitysten muotoutumiseen ilman opettajan ohjaavaa vaikutusta. Filosofia oli juurtunut perusteiltaan häneen ja kasvattanut Westermarckista elinikäisen kriittisen totuudenetsijän. Tämä vaikutti Westermarckiin mm. siten, että hän luopui kristillisestä uskostaan ja tuli epäilijäksi joka ei voi tiettyä asioita varmasti tietää. Westermarckin kääntymisen agnostikoksi johtui myös opiskeluaikana vallitsevasta (lähinnä kansainvälisesti ja ruotsinkielisen sivistyneistön piirissä) relativismista, Darwinin kehitysopista ja kristillisten institutioiden kritiikistä. Tiedemiehen ja tutkijan tuli nähdä ja käsitellä asioita mahdollisimman monelta kannalta, myös tutkijalle henkilökohtaisesti epämiellyttäviltäkin suunnilta.

Westermarckin opiskeluaikana filosofian professorina oli Thiodolf Rein (1838 -1919), joka edusti saksalaista ajattelutapaa. Reiniin Westermarck sai kosketuksensa vasta luovuttaessaan laudatur-työnsä tarkastettavaksi. Erimielisyys filosofiassa Reinin edustaman käsityksen kanssa ei kuitenkaan estänyt kahden herrasmies-tieteentekijän välille syntyvää molemminpuolista kunnioitusta toisiaan kohtaan. 13)

Ylioppilasaikana lukiessaan historiaa ja filosofiaa, alkoi Westermarckin silauksenomainen uskonnollisuus väistyä ja muuttua uskontokriittisyydeksi. Hän sai vaikutteita ulkomailta tulleilta liberaalisilta käsityksiltä. Varsinainen välienselvittely

kristinuskosta puhkeaa 1880-luvulla, kun ruotsin-kielinen sivistyneistö sai kosketuksen Darwinin oppiin, tuli darvinismin aika. Tämä koettiin Suomessa kuin myös muualla uudeksi ja radikaaliksi universaaliksi teoriaksi, jonka perusta on logiikka ja kokemukseen vankasti perustuvassa agnostismissa. Sen nähtiin yrittävän kumota aikaisemman kristillis-platonisen maailmankuvan. Se antoi arvoijalle kaksi vaihtoehtoa joko kristinusko tai darvinismi, eli tiede tai taikausko. Lisäksi nuoreen Westermarckiin vaikutti tutustuminen vapaamielisiin naturalisteihin, jotka suhtautuivat kriittisesti kristinuskoon. Spencer, Haeckel, John Stuart Mill (1806 – 1873) ja monet muut edustivat tätä uutta ja pelottavaa oppia. Näihin aikoihin kävi Helsingissä luennoimassa ruotsalainen tohtori Carl von Bergenin aiheesta ”Tulevaisuuden kristinusko”, mikä aiheutti yleistä tyrmistystä ja kohua. Tämän innoittamana nuoret innokkaat ylioppilaat Westermarck ja Hugo Pipping johtivat nimenkeräystä ”uskovatkko ylioppilaat vielä kolminaisuusoppiin, vai eivät usko”. Tämä koettiin mielenosoituksellisenä kiihkoiluna, mitä se varmaan olikin. Näin hänessä kehittyi ja lujittui kriittinen käsitys uskonnotta ja sen myötä Westermarckista tuli agnostikko. 14)

1.4 Jatko-opiskelu

Kiinnostus englantilaista empirististä so. kokemusfilosofiaa kohtaan aiheutti Westermarckin englanninkielien opinnot, jotta hän pääsisi perehtymään paremmin omaksumaansa englantilaiseen filosofiaan ja tutustumaan englantilaisiin filosofeihin. Westermarck luki em. suuntauksen filosofien; mm. Ernst Haeckelin (1834 -1919), Herbert Spencerin (1820 -1903) sekä Charles Darwinin teoksia. Ennen kaikkea Darwinin teokset, erityisesti ”Kehitysoppi”, vaikuttivat Westermarckiin eniten - tullen hänen tieteelliseksi esikuvaksi. Darwin avasi Westermarckille tien käsitellä mm. arkoina ja vaiettuina pidettyjä sukupuolisuuteen liittyviä kysymyksiä avoimesti. Tämä näkyi Westermarckin tieteellisessä ja muussakin tuotannossa selkeänä. Westermarckille Darwinin näkemykset olivat ohjeena tieteen tekemisen nöyryydestä, totuudellisuuden perusteista ja tiedetyöskentelyn menetelmistä. Darwinissa Westermarck kohosi oikean tinkimättömän ja lahjomattoman tieteenharjoittajan ja tutkijan. Darwinin lukeminen Westermarckissa auttoi tien löytymiseen ja suuren Avioliitto -teoksen syntymiseen. 15)

Vuoden 1887 syksyllä Westermarck lähti ensimmäiselle matkalleen Lontooseen kokoamaan materiaalia avioliiton historiaa käsittelevään tutkimukseensa. Hän sai Norjassa tunturi-vaelluksillaan ystäväystymänsä psykologi James Sullyn mainiksi oppaaksi tutustua Englannin johtaviin filosofeihin, tiedemiehiin ja kirjailijoihin. Tutkimustyön kokoaminen pääsi vauhtiin British Museumin suuressa lukusalissa. Lukusalin vaikuttavuutta itseensä Westermarck kuvaa herkästi muistelmissaan seuraavasti: ”Olen käynyt monissa katedraaleissa eri maissa, mutta missään en ole tavannut samanlaista hartauden tunnetta kuin lukusalin jättiläiskupolin alla, joka on suurempi kuin vastaava Pietarinkirkon kupoli. Täällä on ajatuksen jumaluudella asuntonsa. Tänne on koottu kaikki aikojen halki säilytetty tietous ja yhdellä kynänvedolla voi päästä osalliseksi mistä tahansa sen aarteista. Mutta täällä ei tunne itseään vain nöyräksi armonvälineen vastaanottajaksi: täällä täytyy itekin luomisylpeydellä, sulautuu tähän kokonaisuuteen, kokee jotakin jumaljuopuneen panteisti (kaikki-jmalallisuus) autuudesta.” 16)

”The Origin of Human Marriage” -avioliiton historiaa käsittelevä tutkimuksen alkuosan Westermarck esitti väitöskirjanaan vuonna 1890. Koko tutkimus, ”The History of Human Marriage”, julkaistiin Lontoossa Darwinin arvostetun työtöveerin A. R. Wallacen esipuheella. Esipuhe oli ylistävä, koska Westermarck kumosi teorian sukupuolten vapaasta yhteiselämästä eli promiskuiteetista alkuperäisempänä sukupuolten yhteiselämän muotona. Darwinilaisin perustein sekä laajaan yksityiskohtaisten historiallisen aineistoon nojaten Westermarck osoitti, että yksiviavaisuus on alkuperäisin yhteiselämän muoto. Tämä nosti Westermarckin kansainvälisesti kaikkein

kuuluisimmaksi ja arvostetuimmaksi suomalaiseksi tiedemieheksi. Westermarck on säilyttänyt asemansa vielä tänäänkin kuuluisana, mutta tieteelliset ansiot ovat hiipuneet sosiologian ja sen tutkimusmenetelmien jatkuvassa kehityksessä. 17)

Jatko-opiskelussa, valmistellessaan väitöskirjaansa Lontoossa syyskuusta 1887 alkukesään 1888, Westermarck tutustui myös henkilökohtaisesti liberaaleihin, uskontokriittisiin tiedemiehiin lähemmin. Sully, Haeckel, Spencer, Darwin ja muutamat muut olivat johtavia ajattelijoita joilta hän sai lisäperusteita uskontokritiikkiinsä ja vahvistusta omaksumalleen agnostiselle asenteelleen. 18) Westermarck kertoo muistelmissaan tästä uskontokriittisestä asenteestaan seuraavasti (suomennos Matti Luoman väitöskirjasta sivuilla 24 - 25): ”Lujan uskonnollisen uskon omaamista pidetään usein suurena hyveenä, mutta itse en voi nähdä siinä mitään ansiokasta. Arvostan kyllä uskoa joilla on järkevät perusteet, kuten muitakin näkemyksiä niiden perusteiden mukaan mihin ne nojaavat. Uskoa ilman mitään perustetta pidän kuitenkin arvottomana ajattelevalla ihmiselle. Naiivi lapsenusko jonka sivistynyt ihminen säilyttää halki elämänsä perustuu lähinnä ajattelun laiskuu-teen, välinpitämättömyyteen ja mukavuudenrakkauteen tai vastenmielisyyteen tulla häirityksi näkemyksessään joka jostakin syystä tuottaa itselle tyydytystä. Halu uskoa on eräs uskomisen kaikkein vahvimpia perusteita; muttei sitä tietenkään voi pitää todisteena siitä että se mihin uskotaan on totta. Uskon ja tiedon välinen suhde on mielestäni hyvin yksinkertainen ongelma. Tieteen ensimmäinen tehtävä on etsiä totuutta, uskonnon tuoda onnea (att skänka lycka); omasta puolestani en koe onneksi sitä mikä perustuu vain petolliseen haluun uskoa”. Edellä oleva lainaus löytyy Westermarckin teoksesta ”Minnen ur mitt liv” sivuilta 35 – 36. Tämä lainaus kertoo Westermarckin uskontokäsityksen perusajatuksen, joka nojaa hänen omaksumaansa tieteen tekemisen etiikkaansa, Darwinilta omaksumattu, ja esitin sen kohdassa 1.4 ensimmäisessä kappaleessa sekä hänen moraalikäsitteeseensä, kohta ”Filosofisen yhdistyksen kokouksessa 12.2.1892 Westermarck esittää, käsiteltäessä Reinin väittämää, että uskonnot ovat kyllä edistäneet siveellisyyttä, mutta sen tähden että niissä, etenkin kristinuskossa, on ollut siveellisiä aineksia, radikaalin väittämänsä: eettisillä käsitteillä on syvemmät juuret kuin uskonnollisilla.” von Wright pitää tätä sopuisuudessa Westermarckin käsitysten kanssa, jonka mukaan eettiset ja oikeudelliset käsitykset perustuvat vietteihin, joilla on säilyttävää arvoa olemassaolon taistelussa. ”Uskonnon ja moraalien välillä vallitsee Westermarckin mukaan pikemminkin historiallinen ristiriita kuin liitto, ja tämän käsityksensä hän on esittänyt yksityiskohtaisesti ja dokumentoiden viimeisessä teoksessaan Christianity and Morals (suomennettu painos Kristinusko ja moraalit v.1984).” ”Filosofisen yhdistyksen kokouksessa 2.3.1894 Westermarck piti esitelmän, Moraalinen sisältö kristillisessä opissa kuolemanjälkeisestä elämästä, missä tuomitsi tämän opin egoistisena moraalittomaksi. Tätä argumenttia hän käyttää myös viimeisessä teoksessaan laajasti.” Lainaukset Wrightin kirjoituksesta, katso kohta 2.1 ensimmäinen kappale, sivulta 299.

1.5 Muu toiminta ja elämä lyhyesti

Edvard Westermarck suoritti filosofian kandidaatin ja maisterin tutkinnon vuonna 1886 ja filosofian lisenssiaatin tutkinnon vuonna 1889 sekä filosofian tohtorin tutkinnon 1890 avioliiton historiasta.

Ensimmäiseksi sosiologian dosenttina hän toimi vuosina 1890 – 1906 Keisarillisen Aleksanterin (nyk. Helsingin) yliopistossa. 1904 – 1907 Westermarck toimi sosiologian lehtorina Lontoossa London School of Economics and Political Sciencessä.

Käytännöllisen filosofian professorina Keisarillisen Aleksanterin yliopistossa Westermarck toimi 1906 – 1918. Uudelleen perustetun Åbo Akademin filosofian professorina hän toimi 1918 – 1932 eläkkeelle siirtymisensä asti ja tämän yliopiston rehtorina Westermarck toimi 1918 – 192

Westermarck suoritti sosiologian alaan liittyviä antropologisia kenttä-tutkimuksia Marokossa yhteensä usean

vuoden ajan. Hän katsoi, että suorittamalla kenttätutkimuksia mahdollisimman primitiivisessä ympäristössä, niin saa tietoa puhtaimmillaan eri tavoista ja uskomuksista niin yksilön kuin yhteisön kannalta ja näitä voidaan hyödyntää historiallis-sosiologisissa tutkimuksissa. Westermarckia pidetään suomalaisista kenttätutkimuksen uranuurtajana ja sai myös mainetta tästä maailmalla.

Edvard Westermarck piti tiedettä, luontoa ja ystäviä kaikkein tärkeimpinä asioina elämässään. 19)

Kuva: Westermarck on Marokossa vuosina 1899 – 1902. Kuvan lähde: http://www.helsinki.fi/historiallisethumanistit/westermarck_tied.html

Westermarck kuoli 3.9.1939 Lappvik:ssa (Lappohja) Hangonniemellä.

2. USKONTOKÄSITYS JULKISESSA TOIMINNASSA JA -TEOKSISSA

2.1 Filosofi – moraalifilosofi, eettinen relativisti

Käytän tässä lähdeaineistona akateemikko Georg Henrik von Wrightin (1916 – 2003) kirjoitusta ”Piirteitä Edvard Westermarckin filosofisesta kehityksestä” kirjasta: ”AATE JA MAAILMANKUVA Suomen filosofista perintöä keskialjalta vuosisadallemme”, ss.279 – 319. Tämä siksi, että lähde-aineistosta olisi tullut liian laaja ja von Wright on mielestäni kiteyttänyt tämän asian erinomaisesti. 20)

von Wright kirjoittaa: ”Westermarckin mukaan moraaliset arvostukset, siis arvostelmat hyvästä ja pahasta ja velvollisuudesta, perustuvat hyväksymisen (gillande) tai paheksumisen (ogillande) tunteisiin, joita arvostelman kohteena olevat ilmiöt herättävät arvostelman esittäjässä. Ja Wright kärjistää tämän: ”emme hyväksy tai paheksu asioita niiden moraalisen ansiokkuuden tai tuomittavuuden takia, - vaan asiat ovat moraalisesti hyviä tai huonoja ja sen vuoksi, että hyväksymme tai paheksomme niitä. Moraaliarvostelmat eivät ole objektiivisesti päteviä, koska eri, yksilöt, - yhteisöt ja - aikakaudet voivat antaa samalle asialle moraalisisessa mielessä erilaisen arvon – eikä meillä ole oikeutta sanoa, että jokin tietty arvostus olisi ”objektiivisesti” oikea Moraali on subjektiivinen ja suhteellinen.” von Wright pitää Westermarckin suurena ansiona samantapaisiin esittäjiin nähden, että hän on pohtinut ja yrittänyt ratkaista seuraavan väittämän: ”Moraaliset tunteet ovat hyväksymisen ja paheksumisen tunteita – mutta kaikki hyväksymisen ja paheksumisen tunteet eivät ole moraalisia.”

Westermarckin moraalikäsitteiden lajeina (lat. genus, mon. genera) ovat siis hyväksyminen ja paheksuminen. Ja moraalisten tunteiden erottavina tunnusmerkkeinä (lat. differentia specifica) kaksi differentiaa: ansioperiaatteen mukaista hyväksyntää tai paheksuntaa ja puolueetonta eli pyyteetöntä hyväksyntää tai paheksuntaa. Ansioperiaatteen mukaisia moraalisia tunteita ovat niitä, mitkä kohdistuvat elollisiin olentoihin sekä näiden aikomuksiin, tekoihin ja persoonallisuuksiin. Tunteet koetaan elämyksellisinä syinä mielihyvälle tai epämiellyttävälle toisen elollisten olentojen kokemuspiirissä. Tämä liittyy palkitsemispyrkimykseen ja vastaavasti paheksumiseen liittyy rangaistuspyrkimys. Puolueetonta hyväksymistä tai paheksumista on se, kun moraalinen mielihyvä tai mielihyvä ansio-periaatteen mukaisesti tuottaa hyvää tai pahaa toiselle äärimmillään vietyinä, kun itse ei saisikaan siitä mitään etua. Täydellinen moraalinen tunne syntyy silloin, kun hän hyväksyy tai paheksuu asioita riippumatta koskeeko ne, jota ne aiheuttavat, häntä itseään vai toista ihmistä. von Wright pitää Westermarckin puhtaimpana filosofisena teoksena ”Ethical Relativityä”, koska

se, verrattuna The Origin and Development of the Moral Ideas:iin, ei sisällä mainittavasti sosiaali-antropologista ja historiallista aineistoa, vaikka ei lisää paljoa varsinaista filosofiaa edellisiin nähden. von Wright arvioi Ethical Relativityn olevan merkittävin, ainakin kansainväliseltä kannalta merkityksellisin, kenenkään suomalaisen kirjoittama filosofinen teos.

”Vuonna 1897”, kertoo von Wright, ”Westermarck Filosofisessa yhdistyksessä esitti ideanaan, kysymyksessä ruumiin ja sielun suhteesta, ettei tämä ole metafyyssinen idealismi Leibnizin-Lotzen tapaan (Reinin kanta), vaan lähinnä sellaisesta tietoteoreettisesta idealismista, jonka tunnemme brittiläisen empirismin klassikoista, Berkeleystä ja Humesta. Westermarck väitti 19.2. 1897 Filosofisen yhdistyksen kokouksessa, että psyykinen on todellista, koska fyysinen voidaan palauttaa psyykkisiin aineksiin, se muodostaa sielullisen yhden lajin, näin Westermarck liittyi kannassaan radikaaliin idealismiin. 12.2.1892 Filosofisen yhdistyksen kokouksessa Westermarck esitti radikaalin käsityksensä: hän väitti, että eettisillä käsitteillä on syvemmät juuret kuin uskonnollisilla, mikä on sopuoinnussa hänen käsityksensä kanssa, jonka mukaan eettiset ja oikeudelliset käsitteet perustuvat vietteihin, joilla on säilyttävää arvoa olemassaolon taistelussa.”

2.2 Yhdistysten kautta vaikuttaminen uskonnonvapautteen Suomessa

Ensimmäinen yritys perustaa laajapohjainen yhdistys uskontolakiin tyytymättömille ja kirkollista ylivaltaa vastustaville oli vuonna 1886. Niinpä helmikuussa 1887 oli lehdissä kutsu Suomen uskonnonvapaus- ja suvaitsevaisuus-yhdistyksen (Förening för religionsfrihet och tolerans i Finland) perustavaan kokoukseen. Perustamisen takana oli Helsingin ns. vapaakoiset piirit mm. yliopistonlehtori Viktor Heikel ja professorinrouva Mathilda Asp. 21) Tarkoitettua laajapohjaisuutta ei saavutettu, koska äärisuuntien edustajat, vapaakirkolliset ja radikaalit, eivät tulleet mukaan. Luoma väitöskirjassaan, sivulla 46 mainitsee Mikko Juvan todenneen teoksessaan vuodelta 1960 s. 273, että ruotsinkielisen akateemisen nuorison kärki oli jo vuonna 1887 kirkonvastaisuudessaan huomattavasti jyrkemällä kannalla kuin mainitun yhdistyksen ohjelma. Tähän vaikuttivat ylioppilaiden kolminaisuusopin johdosta toimeenpanema nimenkeräys ja radikaaliisiven ja silloisen Suomen naisasialiikkeen välille puhjennut kiista vapaasta rakkautesta ja sukupuolimoraalista. Mathilda Asp naisliikkeen edustajana oli voimakkaasti vapaata rakkautta vastaan ja tämän ensimmäinen puolestapuhuja oli mm. Edvard Westermarck. Tämä johti siihen, ettei yhdistystä saatu perustettua, vaikkakin muodollisena syynä tähän oli kirkollisten piirien vaikutusvaltainen vastustus siinä mitassa etteivät viranomaiset olleet myöntämielisiä yhdistyksen perustamiseen. 22) Todennäköisesti perustamisyrittäykseen vaikutti se, että Suomeenkin tuli tieto 1887 Lontoossa perustetusta kansainvälisestä vapaa-ajattelijoiden liitosta. Tämä näyttää toden-näköiseltä, koska ainakin Westermarckille tuttuja perustajia olivat mm. Herbert Spencer ja Wilhelm Liebknecht. Liitto piti ennen I-maailmansotaa vuotuisia kokouksiaan maailman pääkaupungeissa. Sota keskeytti sen toiminnan, mutta liitto virkistyi sodan jälkeen. 23) Luultavasti tämä kansainvälinen vapaa-ajattelijoiden liitto sammui II-maailmansodan puhjettua, koska vuonna 1952 Amsterdamissa perustettiin International Humanist and Ethical Union (IHEU), jonka päämaja on Lontoossa. 24)

Toinen yritys uskonnonvapautta ajavaksi yhdistykseksi tuli Euterpen -aikakausilehden sisäpiiriläisten taholta, jotka pitivät tärkeänä kirkon- ja uskontokritiikkiä. Tähän sisäpiiriin kuului mm. Rolf Lagerborg (1874 – 1959), Westermarckin oppilas ja läheinen ystävä sekä Westermarckin oppituolin haltija Westermarckin jäätyä eläkkeelle Åbo Akademin filosofian professorinvirasta. Muita sisäpiiriläisiä oli mm. Gunnar Castren, joka muotoili tulevan yhdistyksen ohjelman Euterpen- lehdessä artikkelissaan 5.9.1903 ”Valtiokirkko” (statskyrkan). Tässä artikkelis-

sa kerrottiin Euroopassa käytävästä taistelusta kirkon ja valtion erottamiseksi. Studentföreningen Prometheuksen (Ylioppilasyhdistys Prometheus) perustamiskokous oli 29.10.1905 Georg Schaumannin johdolla, mutta seura oli saanut nimensä jo 14 päivää aikaisemmin ja yliopiston rehtori oli hyväksynyt sen säännöt yhdeksää päivää ennen perustamiskokousta. Vaikka Westermarck valittiinkin seuran puheenjohtajaksi (joka kerta koko seuran olemassaolon aikana), niin tosiasiallinen seuran varsinainen johtaja oli Schaumann, koska Westermarck oli paljon poissa opetus- ja tutkimustehtävissä Lontoossa ja Marokossa. Kiistattomana auktoriteettina ja kunnioitettuna henkilönä Westermarck oli koko seuran toiminnan ajan sen puheenjohtaja ja tätä myös korosti se, että hänen syntymäpäiväänsä 20.11., pidettiin myös seuran perustamis-juhlapäivänä. Muita johtomiehiä olivat Lagerborg, Castren, Svante Dahlström, Edv. Järnström, Stefan Söderhjelm, Nino Runeberg ja K. H. Wiik. Seuran kokouksissa pitivät esitelmiä lisäksi mm. Knut Tallqvist, Wilhelm Bolin, Yrjö Hirn, Alma Söderhjelm ja Harry Federley. Myös vanha Thiodolf Rein oli usein mukana. 25) ”Yhdistyksen tarkoituksena on levittää tietoa vapaampien käsitysten aikaansaamiseksi uskonnollisissa ja kirkollisissa kysymyksissä sekä vaikuttaa sellaisen lainsäädösten poistamiseen, jotka tekevät kansalaisoikeudet riippuviksi - uskonnollisesta katsomuksesta. – yhdistys ottaa ohjelmaansa kaste-, konfirmaatio- ja ehtoollispakon poistamisen; uskonnollisen valan vannomisen pakon poistamisen; pakollisen uskonnonopetuksen poistamisen kouluista; siviilivioliiton aikaansaamisen; oikeuden erota valtionkirkosta ilman velvoitusta samanaikaisesti astua toiseen uskonnolliseen yhteisöön aikaansaamiseen; sekä valtion ja kirkon välisen eron toteuttamisen. – Yhdistys toteuttaa tavoitteitaan järjestämällä kokouksissaan esitelmiä ja keskusteluja tarkoituksena valaista yhdistyksen jäsenten näkemyksiä uskonnollisissa ja kirkollisissa kysymyksissä; herättämällä samalla tavoin mielenkiintoa näihin kysymyksiin muissa ylioppilaspireissä; vaikuttamalla käytettävissä olevin keinoin, kuten esitelmin, kurssein ja julkaisutoiminnalla modernissa tieteellisessä hengessä julkaisuuteen ja auttamalla täten vapaamielisen ajatustavan syntyymiseen uskonnollisissa kysymyksissä.” 26)

Seura toimi vilkkaasti ja kokoontui yleensä kuukauden viimeisenä sunnuntaina Nylands Nationin (Uusmaalainen osakunta) tiloissa. Näihin kokouksiin osallistui myös teologeja tarkkailemassa mm. teologian tohtori Erkki Johansson, myöhempi arkkkipiispa Kaila. Hän piti 13.2.1908 esitelmän aiheesta ”Kristillinen sovitusoppi”. Tällöin Westermarck oli puheenjohtajana ja piti alustusta hyvänä, mutta esitti sitä vastaan huomautuksia. Tällä saattoi olla merkitystä aikanaan v. 1914 seuran toiminnan päättymiseen. Seura julkaisi kaksi kirjasta; ensimmäinen oli Westermarckin ”Siveys ja kristinusko” 36-sivuisena vuonna 1907 ilmestynyt. Tätä Matti Luoma väitöskirjassaan kutsuu ”pieneksi kritiikiksi” sivuilla 54 – 59. Seuran toiminnasta Matti Luoma kertoo vaiherikkaasti väitöskirjansa sivuilla 47 – 54. Seura lopetti toimintansa 10.4.1914 sodan puhjettua ja varsinaisia ”hautajaisia” vietettiin 19.11.1914. Lopettamissyystä Westermarck kertoo muistelmateoksessaan ”Minnan ur mitt liv”, sivulla 278 seuraavasti (suomennos Luoman kirjasta sivulla 53, mistä lainaus): ”Sodan puhjettua – oli Prometheus pakoitettu lopettamaan toimintansa: se oli tekemisessä propagandan kanssa (sysslade med propaganda), eikä sellainen ollut sallittua. Sen koommin se ei ole päättänyt jatkamaan toimintaansa. Useimmat niistä uudistuksista joiden toteuttamiseksi se työskenteli ovat sillä välin – paljon vastuksen jälkeen – tulleet läpivietyksi. Vain valtion ja kirkon erottaminen on yhäkin toteutumatta sen toiveista.” Vielä nyt, 3.12.2004, ei yhdistyksen tämä päämäärä ole täyttynyt. Prometheuksen kautta Westermarck toteutti kirkko- ja yhteiskuntapoliittisia pyrkimyksiään, vaikka pyrkikin olemaan erillään politiikasta virkojensa ja muun työnsä vuoksi.

Muitakin vapaa-ajattelua kannattavia yhdistyksiä perustettiin, kuten Förbundet Prometheus (1906), Suomen Vapaa-ajattelijain liiton Helsingin ensimmäinen osasto (1911), Suomen Vapaa-ajattelijain liitto (1911) ja Suomen Vapaa-ajattelijain liitto

(1917). Nämä kaatuivat perustamis-vaiheessa, koska kirkon painostus viranomaisiin oli merkittävää. 27)

Lontoossa työskennellessä Westermarck liittyi mm. Englannin vapaa-ajattelija yhdistykseen, osallistuen sen toimintaan aktiivisesti mm. saarnaamalla Bayswaterin ”eettillisen kulttuurin kirkossa”. Westermarck kutsuttiin v. 1911 tämän yhdistyksen kunniajäseneksi. 28)

2.3 Siveys ja kristinusko –teos

Edvard Westermarck, Ylioppilasyhdistys Prometheuksen puheenjohtajana, näki kirjasen painamisen syytä seuraavaa, lainaus po. kirjan sivulta 1: ”Kuullaanhan nykyään monesti lausuttavan, että lisääntyvä vallattomuus ja rikollisuus maassamme on seurausena enentyvästä uskottomuudesta, että kristinusko ja erittäinkin luterilainen valtiokirkko muodostavat ainoan vahvan pohjan yhteiskuntajärjestyksen säilymiselle ja että esim. sellainen ohjelma kuin se, minkä yhdistys Prometheus on toiminnallaan laatinut, saattaa todelliseen vaaraan kansamme ja sen tähden ei hallituksen pidä sitä vahvistaa. Ennen aikaan sanottiin syyksi uskonnonvapauden vastustamiseen huolenpito yksilöjen iankaikkisesta autuudesta, nykyään leimataan eräät uskonnonvapauden

muodot yhteiskunnalle vaarallisiksi. Uskonto esitetään siveyden lujana tukena; ei mitään siveyttä ilman uskontoa. Minusta tuntuu sen tähden jossain määrin ajanmukaiselta hiukan lähemmin tarkastella suhdetta kristinuskon ja siveyden välillä...Minun täytyy rajoittua muutamia yleisiin näkökohtiin valaisten niitä muutamilla historiallisilla tositapauksilla.” Siveydellä tarkoitetaan nykykielellä sivistystä.

Kristillistä siveyskäsitystä (sivistyskäsitys), mikä koskee ihmisten välistä suhdetta, on lähimmäisen rakkaus jota Westermarck pitää tätä kristinuskossa parhaana, mutta toteaa, ettei se ole pelkästään kristinuskon oma asia. Hän perustelee siten, että sivistyneisiin luonteisiin kuuluu hyväksyä teot, jotka lisäävät heille mieluisien ihmisten hyvinvointia. Villi (alkukantainen) on suosiolinen omanyhteisönsä jäsenille. Alemmilla sivistystasoilla olevat tuntevat samaa pelkoa ja vihaa vieraita – ja vihollisia kohtaan. Sama tilanne oli alkukristityillä, koska he asettivat laupeudentöissä uskonveljensä etusijalle. Katolisessa kirkossa tuli kirkon periaatteeksi ”Pidä jokaista uskovaista ihmistä veljenäsi”. Tämä ilmeni mm. seitsemännellätoista vuosisadalla siten, esimerkiksi Skotlannin papisto kielsi ruuan annon nälkäisille ja asunnon antoa sellaiselle, joka ei ollut oikeuskoinen. Toinen argumentti valtiokirkkoa vastaan on se, etteivät varhaiskristityt tunnustaneet maallista valtaa. He katsoivat kuuluvansa vain taivasten valtakuntaan. Kun heiltä kysyi kotimaata, niin he vastasivat: ”Minä olen kristitty”. Kristinuskon muuttuminen valtionkirkoksi tuli todentui vuonna 314, kun kirkko tuomitsi kadotukseen sotamiehiä, jotka olivat uskonnollisista syistä luopuneet lipuistaan. Lisäksi Westermarck esittää mm. seuraavan argumentin valtiokirkkovastaisuudelle. Protestanttisuuden kautta tuli valtionkirkko, kun kirkosta tehtiin päiväpalkkalainen, jonka kustannukset maksoi ja määräsi valtio. Tämä oli kummallekin etu, sillä valtio sai kirkosta vahvasti kansaa hallitsevan ja kansaa nöyränä pitävän valtionhallinnon elimen, joka esimerkiksi antoi oikeutuksen sotaan. Loppu-päätelmässään Westermarck esittää sivuilla 35 ja 36: ”Tärkeimmät siveyskäsitteet ja velvollisuuden-tunnon noudattaminen riippuvat alkujaan asianhaaroista, jotka ovat ulkopuolella uskonnon piiriä, ja nämä siveyskäsitteet eivät myös milloinkaan ole joutuneet erottamattomasti yhdistetyksi johonkin määrättyyn uskontomuotoon. Niillä on juurensa ihmisen henkisessä luonteessa ja ne noudattavat omia määrättyjä lakejaan, jotka joissakin kohdin saattavat olla hänen uskonnollisen käsityskantansa vaikutuksen alaisia, mutta jotka vaikuttavat sitä varmemmin, sitä vastustamattomien, mitä vähemmän siveellinen tietoisuus on uskonnollisten käsityskantojen ja uskonnollisten vaikutusten alainen.” Muun muassa näillä perusteilla Westermarck tuli vakaumukseen, että valtio ja valtiokirkko tulisi erottaa toisistaan ja saada näin kansalaisille täydellinen uskonnonvapaus, koska mitään uskontoa tai kirkkoa ei saa lait-

taa valtioon nähden erityisase-maan. Tätä Westermarck piti myös moraalisesti arveluttavana. Westermarck on käyttänyt samoja perusteita, tosin laajemmin ja yksityiskohtaisemmin kirkko- ja raamatun- kritiikissään moraalikäsitteensä kannalta viimeisessä teoksessaan "Kristinusko ja moraalit".

2.4 Tapojen historiaa – teos

Westermarck tuo tässä teoksessaan esille, että tapamme ovat peräisin jostain kauempaa esi-isiltämme. Aina ei tunneta tapojemme historiaa, mutta usein noudatamme niitä, koska aina on tehty niin, ja ihmiset eivät suinkaan aina vaivaudu ajattelemaan tapojemme mielekkyyttä, tosin sanoen järkevyyttä. Syynä tällaiseen Westermarck katsoo olevan yhteiskunnallisen hitaudenlain vaikutuksen. Ei siis ole ihme, että uskonnot ja niiden harjoittaminen sisältävät mitä suurimmassa määrin vanhoja pakanain aikaisia tapoja. Nämä on vain otettu ja omittu uskonnollisiksi toiminnoiksi. Esimerkiksi anteliaisuudesta Westermarck mainitsee sivuilla 72 – 76, että se perustuu ylikuonnolliseen vahingoittavaan pelkoon. Tämä ilmenee mm. Westermarckin aikaisessa Marokossa. Kukaan ei voinut olla antamatta ruokaa sille jolla sitä ei ollut, kun toinen söi.

Tässä oli pelkona ruuatta jääneen myrkyttävän ruuan "sil-määmällä". Mm. muinaiskreikkalaisilla kerjäläisillä oli Erinnys-hengetär, joka kosti niille, jotka eivät olleet anteliaita kerjäläisille. Samaa löytyy Salomon sanan-laskusta: "Siltä, joka hänelle antaa, ei mitään puutu, mutta siltä, joka silmänsä ummistaa, kohtaa-vat monet kiroukset". Tämä ajatus löytyy myös Syrakin kir-jasta: "Elä käännä silmäsi anovasta pois, eikä anna ihmiselle syytä kirota itseäsi! Sillä kun hän kiroaa sinua sydämensä kat-keruudessa, on Hän kuuleva hänen rukouksensa, joka hänet on luonut." Jos antoi esimerkiksi kerjäläiselle rovon, niin sai siitä palkaksi siunauksen. Kirkollisilla ja siunauksilla on ollut taipumus tulla rukousten luonteisiksi, koska itämai-sissa uskonnoissa nämä ovat autuuden välikappaleita. Hindu-jen pyhän kirjan mukaan almut vapauttavat sen antajan syn-neistä ja Zoroaterin uskonnossa armeliaisuudella on yhtä suuri merkitys kuin sielun uskonnollisilla puhdistusmenoilla. Juuta-laisissa pyhissä kirjoissa oli vanhurskautta – sanalla sama mer-kitys kuin almujen annolla. Synagogasta (juutalaisten kirkko) siirtyi almujen anto ja samalla rukous sekä paasto kristilliseen kirkkoon ja moskeijaan (muhamettilaisten kirkko).

Erilaisilla surumenoilla on selitetty, että ne ovat velvolli-suuksia vainajaa kohtaan. Kuitenkin Westermarck osoittaa näi-den perustuvan elävien suojeluun. Näissä suojelu selitetään esimerkiksi surupuvun käyttöä perusteltaessa, että siten kunni-oitetaan vainajaa, vaikka tosiasiaa kysymys on vainajan hen-gen puijumisesta. Tällöin naamioidutaan vainajalta niin, ettei hän (henki) tunnistaisi ja ryhtyisi pahoihin tekoihin eläviä kohtaan. Kuolemaa pidetään kaikkein ankarimpana ihmiselle ja tästä syystä kuolleet ovat vihaisia ja haluavat kuolemansa kos-taa eläville. Vaikka nykykäsitys on muuttunut alkeellisimmis-tä käsityksistä sielun ja ruumiin yhteydestä kuoleman jälkeen erilliseksi, niin kuitenkin uskotaan hengen jäävän. Vieläkin ta-vataan, että ruokaa tuodaan haudoille. Olen itse nähnyt tämän Thai-maassa ja Kreikassa. Mutta haudalle tuodut uhrilahjat ovat muuntuneet aikojen saatossa almuiksi. Westermarck mai-nitsee sivuilla 116 ja 117 seuraavaa tästä: "Muhamettilaisissa maissa liittyy hautaus-toimitukseen almujen antaminen, jonka arvel-laan lisäävän vainajan ansioita ja siten myöskin hänen hyvinvointiaan tulevassa elämässä."

Westermarckin mukaan kristinuskoon omaksuttu taivas, minne kuolleet voivat päästä, perustuu alun perin käsitykseen, että on paikka minne sielut siirtyvät tai vaeltavat ihmisruumiis-ta irtaannuttuaan. Jotkut alkukansat arvelivat sielujen siirtyvän länteen, minne aurinko laskeutuu tai käyttäen siltana sateen-kaarta. Myös sielunvaellusoppiin jotkut kirkkokunnat uskovat.

Uhrin Westermarck pitää alkeellisena jumalanpalveluksen osana, mutta tärkeimpänä niistä. Tätä käsitystä hän perustelee sillä, että jumalilla on inhimilliset puutteensa ja tarpeensa. Näin

jumalia ei saanut heikentää, jotta heidän voimansa pysyisivät. Voiman heikkenemisestä seuraisi erilaisia onnettomuuksia, kuten tulvia, sadon menetyksiä jne. Jo muinaisroomalaiset sa-noivat, että uskonnon perusta on jumalien pelkääminen. Kehit-tyneessäkin kulttuurissa todetaan pelolla olevan merkittävä tekijä uskonnossa. Westermarck jatkaa: "Herran pelko on viisau-den alku", sanotaan eräässä Davidin psalmissa. Kielessä löytyy sana "ihmisrakkaus", vaan ei sellaista sanaa kuin "jumalanrakkaus", mutta sen sijaan on siinä sana "jumalanpelko". Silti ei pelko, jo heti sanoakseni, ole ainoana uskonnollisten menojen vaikuttimena. Pelkoon liittyy toivo." Toivo liittyy myös alhaisemmalla kulttuuri-tason kansalla jumalanpalvelukseen. Toiveeseen liittyy onnetto-muuksien ja kärsimysten välttäminen. Ajan saatossa ihminen oppi jumalia pitämään yhä enemmän myönteisinä. Tämä johti toiveen laajenemisen etujen parantamisella. Uhrilahjoja joita annettiin erilaisista eduista, kutsutaan kiitosuhreiksi. Tästä esi-merkkinä Westermarck mainitsee sivulla 129 seuraavaa: "Tun-nettu esimerkki tästä on Vanhan Testamentin kuvaus siitä miten Jaakob seurusteli Jahven kanssa. Jaakob teki lupauksen ja sanoi: "Jos Jumala on minun kansani ja varjelee minua tällä tiellä, jota minä vaellan, sekä antaa minulle leipää syödäkseni ja vaatetta verhokseni, ja minä pääsen tulemaan rauhassa isäni tykö, niin on Herra oleva minun Jumalani. ja Tämä kivi, jonka minä panen pystyyn muistopatsaaksi, on tuleva Jumalan huoneeksi: ja kaikista, mitä minulle annat, annan minä totisesti sinulle kymmenykset." Tätä ovat myös ihmisuhrit, joilla yhden tai muutaman ihmisen uhraamisella voitiin pelas-taa suurempi

joukko ihmisiä ja omaisuutta. Aina kun uhrataan, niin siihen liittyy rukous, rukous toiveesta. Jeesuksen kuolema ristillä, uhraus, koetaan kristinuskossa pelas-taneen muut, hän sovitti uhrillaan muiden synnit.

2.5 Kristinusko ja moraalit -teos

Edvard Westermarckin viimeinen teos "Kristinusko ja mo-raalit" ("Christianity and Morals") ilmestyi kesäkuussa vuonna 1939, eli noin kaksi kuukautta ennen Westermarckin kuolemaa. Tässä teoksessa heijastuu hänen koko aikaisempi elämä, työ ja tuotanto. 29) Uskonnon ja magian suhdetta käsitellessään Westermarck päätyy siihen, että sana uskonto käsiteltynä abstraktisti, käsitteellisesti, ja konkreettisesti, asiayhteyksissään oleva-na, siis kahdessa eri merkityksessä johtaa uskonnon ja magian väliseen yhteyteen. Tässä yhteisessä magiaa ei voida erottaa, perustassa uskontoa ja koska uskonnon alkuperä on kauhua, pelkoa herättävää ja salaperäisen, tuntemattoman, synnyttä-mää tunnetta. Samoin on magian kohdalla. Westermarck jatkaa, että siveellisellä, sivistyneellä (tiedollisella) tietoisuudella on vallan toinen perusta. 30) Tässä hän tarkoittaa tieteellistä to-tuutta, perusteltua väittämää, jonka totuusarvoa voi jokainen koetella. Toivo Salonen teoksessaan "Filosofia perennis, Ihmi-sen idea ja ajatus filosofisesta järjestelmästä", s. 236 kohdassa 19F.§ 25. toinen lause: "Uskonnoissa toteutuu abstraktioprosessi, joka saattaa johtaa magian muuttumiseen abstraktiseksi: magia ei ole enää konkreettisia tekoja vaan rukousta ja nöyrien toiveiden esittämis-tä". Salonen esittää saman käsityksen uskon ja magian yhtey-destä kuin Westermarckin.

Westermarck vielä kertaa teoksensa sivuilla 28 – 48 moraa-lifilosofiaansa. Tähän perustuu pääsääntöisesti hänen uskonto-ja kirkkokritiikkinsä.

Ihmiset valitsevat jumalansa niiden hyödyllisyyden mu-kaan, toteaa Westermarck sivulla 50 ja tämän jälkeen hän perus-telee tätä mm. sillä, että neekerit vaihtavat fetissinsä, jos heitä on kohdannut onnettomuus, samojedi vaihtaa venäläiseen ju-malaan, kun ei ole saanut omiltaan apua jne. Mitä yhtäläisyyttä tässä on "sivistyneessä" maailmassa nykyisin? Ainakin se, että jokaisessa "pääkirkossa" on eri lahkoja; ryhmiä, jotka tulkitse-vat omaa pyhää kirjaa ryhmänsä omaksumalla tavalla. Moraa-littomaksi Westermarck katsoo, sivuilla 60 – 62, jumalavalinnal-la mm. sen, että Jumala tms. antaa ihmiselle anteeksi rikkomuk-

sensa, eritoten maalliset rikkomuksensa, jos noudattaa jumalanpalveluksessa kyseisen kirkon hyväksymiä tapoja.

III luvussa, sivuilla 74 – 75 Westermarck herättää kysymyksen voidaanko Raamatussa olevaa Jeesuksen sanomiksi ja teoiksi pitää totuutena, koska ne perustuvat muistinvaraisiin tietoihin ja niitä on sinne lisätty myöhemmin. Tätä kysymystä tukee mm. Pentti Haasiosalon kirjoitus vuodelta 2003 ””Valo” tulee Pohjolasta!” (<http://groups.msn.com/sinisetajatukset/osa16-, -23- ja -36.msnw>) osat 1 – 3. Tässä Haasiosalo toteaa mm. seuraavaa: ”*Tutkijat toteavat, että Johanneksen evankeliumi ja Johanneksen ilmestys ovat teologiskirjallisesti Raamatun Uuden testamentin kirkkaimpia helmiä, mutta valitettavasti silkkaa satua.*” Samoin hän kirjoittaa, että usea Paavalin nimissä kirjoitetuista kirjeistä on muiden kuin Paavalin kirjoittamia, vieläpä selviä väärennöksiä. Edellä mainittuja väitteitä, sekä Westermarckin että Haasiosalon, tukee Helsingin yliopiston eksegetiikan dosentti Kari Kuulan, - Raamatun ja muinais-itämaisen kirjallisuuden professori Martti Nissisen ja – Uuden testamentin eksegetiikan dosentti, Suomen Ev.lut. kirkon Kuopion hiippakunnan piispa, teologian tohtori Wille Riekkisen kirjassa ”Johdatus Raamattuun” 2002 mm. ss. 152 – 153, 164 – 168 ja 241 – 242. Tässä vaiheessa, viimeistään, valistuneella lukijalla herännee kysymys: Mikä suhde pitäisi olla tieteellisellä totuudella ja uskolla? Vai pitäisikö niillä olla suhdetta lainkaan? Ja pitäisikö moraali-filosofiaa sisällyttää ja jos, niin miten uskoon ja uskontoon? Westermarck antaa selvän

vastauksen. Myös uskontoa pitää tarkastella ja uskaltaa käsitellä tieteen menetelmin. Näin se antaa uutta tietoa ja perusteita käsiteltävästä uskonnoista. Tieteelle ei mikään saa olla liian pyhä eli koskematon. Tässä näkyy Westermarckin vankkumaton luottamus tieteen käytäntöihin.

Jeesuksen etiikasta Westermarck kirjoittaa sivulla 75: ”*Joka tapauksessa Jeesuksen etiikka on täysin selvää: jumalallisen palkkion ja rangaistuksen periaate on kulmakivenä hänen moraaliopetuksissaan, jotka näin ovat korvauksen tunteiden ilmausta – kaikkien moraaliarvostelmien perustana.*” Perusteluna hän esittää mm. Matteuksen evankeliumin 5 luvun 38, - 39, - 43 ja 44 säettä joissa mm. veloitetaan rakastamaan vihollista ja rukoilemaan ilkeämielisten puolesta, ja saman 6 luvun 14: ”*Sillä jos te annatte anteeksi ihmisille heidän rikkomuksensa, niin teidän taivaallinen Isänne myös antaa teille anteeksi; mutta jos te ette anna ihmisille anteeksi, niin ei myöskään teidän Isänne anna anteeksi teidän rikkomuksianne.*” Westermarck huomauttaa sivulla 78, että vastaavuus löytyy myös Koraanista: ”...paratiisi on ”niitä varten, jotka antavat ihmisille anteeksi; Jumala rakastaa ystävällisiä.” Sama vastaavuus löytyy mm. siitä, mitä kiinalaiset siveysopin opettajat painottivat suhtautumisessa ystävällisesti vihاميةhiin: ”*Palkitse vääryys ystävyydellä*”, sanoi Laotse. Myös anteeksiannon periaate esiintyy länsimaisen filosofian perusteissa: sivulla 80, - Platonin dialogissa Kriiton, s. 49, missä ”...*Sokrates sanoo ”Meidän ei pidä kostaa tai tehdä pahaa kenellekään pahan takia, olimmepa kärsineet hänen taholtaan minkälaista vääryyttä hyvänsä*”; vaikkakin hän lisää, että ”*tätä käsitystä ei ole koskaan omaksunut eikä koskaan tule omaksuttamaan vähänkään huomattavampi määrä ihmisiä.*”

Sivuilla 87 – 88 Westermarck esittää nykykäsityksenä, ettei Jeesus uskonut polttokidutukseen helvetissä. Tätä käsitystä tukevat lausunnot evankeliumeissa olevien tekstien olevan ei-alkuperäisten tai suusanallisiin perimätietoihin perustuvia tai myöhemmin evankelistojen lisäämiä taikka ne on tulkittavissa kuvaannollisesti, vaikkakin Luukas ja Markus mainitsevat tästä. Myös perustellaan sillä, että käsitys ei olisi sopuisuudessa Jeesuksen todellisen ja alkuperäisen Jumalan rakkauden kanssa. Westermarck vastaa tri Cadouxia lainaten: ”*Mutta, kuten tri Cadoux huomauttaa, ”vetoaminen kuvaannolliseen tulkintaan aina, kun Jeesuksen sanat ovat uudenaikaisen tiedon ja uskon vastaisia, jotta voitaisiin aikaansaada täydellinen yhdenmukaisuus uskomustemme ja hänen sanojensa kesken, on epäluonnollinen ja teennäinen menetelmä, joka tekee väkivaltaa totuuden vaistolle.*” *Evankeliumien helvettiä koskevien kohtien selitys näyttää yksinkertaiselta. Yleisesti myönnettään, että Jeesuksella, samoin kuin muillakin hänen aikakautensa juu-*

talaisilla, oli muitakin uskomuksia, jotka eivät enää nykyään pidä paikkaansa.” Westermarck jatkaa, että uuden ajan teologia symbolisoi tulkittessaan evankeliumissa esiintyviä vastenmielisiä kohtia. Tästä esimerkkinä hän mainitsee sivulla 90 Canterburyn ja Yorkin arkki-piispojen asettaman kristillistä oppia tutkivan komission mietintöön, jonka tarkoituksena oli perustella Vapahtajan erehtymättömyyttä. Johtopäätöksensä hän esittää: ”*tämä merkitsee, että Jeesus sanoi sellaista mitä hän ei tarkoittanut, vaan terrorisoi yksinkertaisia ja tietämättömiä ihmisiä joille hän puhui ja lukemattomia myöhäisempiä sukupolvia sanoilla, joiden tulkittamiseksi oppineet teologit ovat tarvinneet lähes kaksituhatta vuotta.*” Miten tänä päivänä? Tähän eräänä vastauksena antaa edellisellä sivulla viimeisessä kappaleessa mainittu Kuula, Nissinen, Riekkinen ”Johdatus Raamattuun” – teos sivulla 165. Kuula: ”*Nykyajan ihmisestä uuden kertomusaineiston sepittäminen saattaa tuntua lähdeaineiston väärentämiseltä. Evankelistat eivät ajatelleet näin. Heidän tavoitteenaan ei ollut historiallinen esitys, vaan teologinen opettaminen. Oleellista ei ollut kerrottujen asioiden historiallinen paikkansapitävyys vaan niiden hengellinen totuus.*” ja Riekkinen sivuilla 249 – 253 perustelee raamatun tulkintaa kirkon teologian kannalta: vertauskuvallinen tulkinta nykyaikaan uskon hengessä välittää todellisen sanoman mitä raamatussa esitetään. Jos pitäydytään pelkässä ”kirjaimessa”, niin siinä helposti ajautetaan mielivaltaisiin tulkintoihin ja vastakkain nykyisten eettisten käsitysten kanssa. Riekkinen pitää tärkeänä myös tieteellistä raamatuntutkimista, koska se historiatieteenä tuo mm. Raamatun tekstien alkuperäisyyden ja saattaa osoittaa tutkimusten perusteella kirkolle monia

epäkohtia, joita kirkon sisällä ei ole nähty. Westermarck katsoo sivulla 109, että Jeesuksen etiikka on egoistista hedonismia, itsekästä mielihyvän korostamista, koska se perustuu yksilön, sielun, itsensä pelastukseen tuonpuoleisessa. Tässä ihmiskunnan tai yhteisön hyvää ei ajatella. Tätä hän perustelee mm. Raamatusta lainaamaansa: ”*Sillä Ihmisen Poika on tuleva Isänsä kirkkaudessa enkeltensä kanssa, ja silloin hän maksaa kullekin tekojensa mukaan.*” Westermarck toteaa, että Immanuel Kant (1724 – 1804) on toista mieltä etiikasta. Kant ajattelee miten me ansaitsemme onnen, eikä mitä meidän tulisi tehdäksemme itsemme onnelliseksi. Tässä Westermarck viittaa Kantin teokseen ”Kritik der praktischen Vernunft” osaan I 2,5 (Geasammelte Schriften V s. 129 ja seur. Berliini 1913).

Kuula, Nissinen, Riekkinen: Johdatus Raamattuun sivulla 280 Uuden Testamentin aika-kaaviossa esitetään Jeesuksen elinajaksi 4 eKr (eaa) – 30 jKr (jaa). Apostoli Paavali, Saulus Westermarckin mukaan eli Saul syntyi n. 10 eKr. (eaa) – 10 jKr. (jaa) ja kuoli 62/64 jKr. (jaa). Paavali perustaessaan seurakuntia ja siten loi pohjan kristilliselle (roomalais-katoliselle) kirkolle ja sen raudankovalle hallinnolle. 31) Tätä Westermarck pitää kristinuskon moraalin kannalta mitä tuhoisimpana ilmentymänä kirkon aiheuttamasta sorrosta ja väkivallasta ihmisistä ja kansakuntia kohtaan. Tämä perustuu Westermarckin sivulla 151 – 152 esittämään Paavalin kääntymyksen kristilliseen uskoon perustuvan Paavalin näkyyn ja arveli tästä, että Paavalilla oli taipumusta näkyihin ja hurmiotiloihin. Paavalin kääntyminen tapahtui vuonna 32, eli Jeesuksen kuolemasta oli kulunut kaksi vuotta. Hurmiotiloihin joutunut ihminen uskonnon varjolla saattaa aiheuttaa muille hyvinkin vakavia seurauksia. Tämän Westermarck tunsi jo historiasta ja vielä nykyäänkin sen varjolla ja alaisuudessa tehdään hirvittäviä tekoja, myös muissa uskontokunnissa.

Westermarck toteaa, että mm. Uuden testamentin Ilmestyskirjassa 22:15 tuomitaan valhe. Tämän mukaan kukaan, joka rakastaa valhetta ja valehtelee, ei pääse taivaalliseen kotiin. Kuitenkin tätä on myöhemmin vesitetty, mm. sivuilla 393 – 394 Westermarck esittää seuraavaa: ”*Varhaisista ajoista asti tapaamme kuitenkin kristillisessä kirkossa vähemmän ankaran opin, joka vaikutti ennen pitkää voimakkaammaksi ihmisten käytännölliseen elämään ja ajattelutapoihin. Väitettiin että totuudenvastaisuus ei ole valhe, kun siihen on olemassa ”oikea syy”. Oikeana syynä ei pidetty vain itsepuo-*

lustusta, vaan myös intoa Jumalan kunnian puolustamiseksi. Tämä into sekä rajaton antaumus kirkolle johti noihin ”hurskaksiin petoksiin”, noihin lukemattomiin asiakirjaväärennöksiin, tarujen keksimisiin ja kaikenlaatuisiin väärentelyihin, jotka tekivät kirkon valehtelun tyssisijoiksi ja vahingoittivat mitä vakavimmin totuuden taju kristittyjen mielissä.” Tätä seuraa viite, missä luetellaan suuri määrä 1700- ja 1800-luvuilla ilmestyneitä tätä koskevaa kirjallisuutta sivupaikkannuksineen Viimeisenä otan pienenä yksityiskohtana kirkon ja raamatun suhtautumisesta homoseksualisteihin, koska se on taas viimeaikoina tullut esille. Mm. viikolla 41 ilmestyneessä Helsingin Sanomissa ja Suomen TV2:ssa 2.11.2004 keskusteluohjelmassa *Inhimillinen tekijä* ”Onko homoseksuaalisuus kirkon silmissä edelleen synty?” . Tämän ottamista esille puoltaa myös se seikka, että Mikko Salmela teoksessaan ”Suomalaisen kulttuurifilosofian Vuosisata” sivulla 31 esittää seuraavaa: ”Juhani Ihanus esittää kuitenkin luontevamman selityksen Westermarckin poikamiehisyysdelle. Hänen lähteensä on brittiläinen antropologi Raymond Firth. Tämä kertoo, että Westermarck tiedettiin yleisesti homoseksualistiksi, vaikka asiasta ei ajan tavan mukaisesti puhuttakaan julkisesti.” Salmelan kirjoitus perustuu ihmettelyyn siitä, että poikamies tutkii avioliittoa, vaikkei ole oma-kohtaista kokemusta. Westermarck perustelee raamatun homokielteisyyttä, sodomiaa mm., sivulla 464 seuraavasti: ”Varhais-kristittyjen sodomian pelko on vaikuttanut syvällisemmin ja pysyvämmiin moraalkäsityksiin ja lakeihin kuin heidän irrallisten sukupuolikäyttäytymisen muiden muotojen tuomionsa. Vanhan testamentin mukaan luonnottomat synnit eivät saaneet saastuttaa Herran maata: se joka teki sellaisen inhottavan teon oli surmattava

(3 Mooseksen kirja 18:22, 24 ja seur., XX 13)..Laissa ilmenevä suunnaton kammo sodomiaa kohtaan johtui erikoisesta syystä, heprealaisten vieraiden palvontamenojen vihasta. – Tiedämme, että sodomia kuului perusosana heidän, Kanaanilaisia, uskontoonsa: naispuolisten temppele-prostituutujen ohella heidän temppeleissään oli vakinaisia miespuolisia prostituutioita. – käännettynä ”sodomiitti” tarkoittaa varsinaisesti jumalolennolle omistautunutta miestä. – Temppeleprostituutujen kanssa tehtyjen sodomisten tekojen samoin kuin papittarien kanssa yhtymisien tarkoituksena oli palvontamenoihin osallistuvien siunaaminen.” Kun Rooman valtakunnan uskonnoksi tuli kristinusko, seurasi tästä se, että laissa säädettiin kuolemanrangaistus homoseksualisteille ja hieman myöhemmin rangaistusta kovennettiin polttamisella elävältä kaiken kansan nähdessä. Kuitenkin mm. muinaiset kreikkalaiset pitivät todellisenä rakkautena lähes aina homoseksuaalista rakkautta. Westermarckin sukupuolista suuntautuneisuutta voi joku perustella sillä, kun hän käyttää teoksen 518 sivusta tähän asiaan peräti yhdeksän sivua, sivut 464 – 473. Miten kirkko Suomessa tänä päivänä suhtautuu tähän asiaan? Wille Riekkinen – Kari Kuula kirjassaan ”Paavalin jalanjäljessä” sivuilla 73 – 78, siis 5 ja ½ sivua ilman liitteitä 152 sivusta käsittelevät homoseksuaalisuutta. Kirjassa todetaan, kuten Westermarck omassaan, homovastaisuuden periytyneen varhaiskristillisyyteen ja sen myötä kirkon opetukseen. Sama peruste Raamatusta, 3. Moos.18:22, lisätynä mm. Paavalin kirjeellä roomalaisille 1:24 – 32. Tässä Paavali nähdään ”aikansa lapsena”, kun hän näkee homoseksuaalisuuden luonnon vastaisena ja tällä perusteella pitää tätä syntinä. Luonnonvastaisuutta kirjoittajat eivät näe siinä, että heteroseksuaalisessa suhteessa rakastelun pelkkä tarkoitus olisi vain lasten tuottaminen, vaan siinä kumppanien tarkoituksena on tuottaa myös molemminpuolista iloa ja mielihyvää. He toteavatkin, että homoseksissa on sama tarkoitus. Näin Raamatun kirjoitus ja todellisuus joutuvat ristiriitaan. Sivuilla 77 – 78 he pohtivat asiaa:

Teologiassa Raamatun eettisiin teksteihin on suhtauduttava kahdella tavalla. Ensimmäisen tulkinnan mukaan kaikki Raamattuun sisältyvä – myös eettiset kannanotot – kuuluvat Jumalan ilmoituksen piiriin ja ovat siksi velvoittavia. Tässäkin on kuitenkin käytettävä järkeä. Kun Mooseksen kirjojen mukaan isäänsä tai äitiään herjaava lapsi on surmattava (3 Moos.20:9), ei tätä tietenkään voi noudattaa mekaanisesti. Niin ei tehty Vanhan testamentin aikanaan, vaikka tuolinkin lapset joskus koettelivat vanhempiansa hermoja. – toisen tul-

kinnan mukaan Raamatun pysyvä ilmoitusluonne liittyy ensisijaisesti sen hengelliseen sanomaan. Eettiset ja elämäntapaan liittyvät lausumat puolestaan saavat velvoittavuutensa siitä, että järki ja yleisinhimillinen taju oikeasta yhtyy niihin. Tämän periaatteen avulla voimme tunnistaa, mitkä Raamatun elämäntapaan liittyvistä ohjeista ovat kulttuurisidonnaisia ja vanhentuneita, ja mitkä voimassa kaikkina aikoina. Sen sijaan teologisissa kysymyksissä yleinen järki ei voi samassa suhteessa ottaa kantaa Raamatun perussanomien velvoittavuuteen.” Lainauksen viimeinen virke jättää kirjoittajille ”takaportin auki”, kuten seuraavassa, jossa jositellaan; ”*Jos Raamatun kaikkia elämänohjeita pidetään ehdottoman velvoittavana ”Jumalan käskyinä”, homoseksuaalisuuteen on suhtauduttava periaatteessa kielteisesti.”* Kuitenkin tätä lievennetään toteamalla, että yksittäisiä homoja ei loukata ihmisarvon suhteen. Lisäksi he toteavat, ettei Raamatun tulkinnan totuusarvo kärsi, vaikka vastoin Raamatun kansien välistä sisältöä tulkittaisiinkin järkkikriteerien valossa. Kirjoittajat korostavat niin hetero- kuin myös homosuhteessa seksin toteuttamiseen tarvittavan aina vastuuta ja vapautta. Miten tämä on sitten tulkittavissa edellä mainitun kanssa? Kun viikolla 41/2004 saman kirkkokunnan arkkikiipsi Paarma nuheli hallinto-oikeutta päätöksestä, missä todettiin, että julkisesti homoksi tunnustautunut pappi, joka vielä ilmoitti pappisvirkaa hakiessaan solmivansa mieskumppaninsa kanssa lain salliman parisuhteen, ei tällä perusteella valittu po. virkaan. Tämä päätös oli hallinto-oikeuden mielestä laitton. Arkkikiipsi närkästy maallisen tuomioistuimen puuttumisesta kirkollisiin asioihin.

3. LOPPUPÄÄTELMÄT

Westermarck oli omaksunut Darwinilta tieteen ja sen tutkimisen tekemisen ehdottomat perusteet, joita hän noudatti tunnontarkasti: tuntuu kuin ”mitään kiveä ei olisi jäänyt kääntämättä” tältä pikkutarkalta ja perusteelliselta tiedemieheltä. Perustelut väitteilleen ovat, niin moraali- kuin uskontofilosofisesti, tänäänkin kestäviä. Niitä vain on varsinkin uskovaisten ja kirkonväen hankala kumota tieteen totuuden kannalta.

Jos homous antoi Westermarckille herkkyyttä lisää käsitellä laaja-alaisesti asioita, mitä epäilen, niin se lienee tuonut hänen tuotantonsa tutkijoille ja tuo edelleenkin ajankohtaisuutensa vuoksi paljon tutkittavaa materiaalia. Westermarck käytti ”Kristinusko ja moraali” – teoksessaan homojen asioihin 1,7 % sivuista, kun taas tähän asiaan Wille Riekkinen ja Kari Kuula teoksessaan ”Paavalin jalanjäljessä” suhteellisesti yli kaksinkertaisen määrän sivuista. Edellä mainitut eivät tietävästi ole homoja. Ainakaan tällä perusteella Westermarckia ei voi määritellä erityisesti vain tämän ryhmän etujen ajajaksi, vaan se johtui hänen perusteellisesta ja laaja-alaisesta asioiden käsittelystä. Westermarck opetti, että mm. homosuvaitsevuus on sivistystä.

Henkilökohtaisesti Westermarck tunnustautui agnostikoksi. Tämä näkyi erityisesti hänen yhdistystoiminnassaan ja yliopistomaailmassa eri keskusteluryhmissä ilmaisemista kannoistaan. Nämäkin mielipiteet hän argumentoi perusteellisesti. Ylioppilasajan riehakas esiintyminen voidaan lukea hänen ”nuoruuden synteihin”, vaikkakin niillä oli merkitystä minuudenkasvuun. Nuoruuden riehakkuus Westermarckilla näyttäytyi lähinnä uskontokriittisissä toimissa. Edvard Westermarck ei pitänyt arvona sitä, että uskottiin sellaiseen, millä ei ollut teollisesti koeteltuja perusteita. Agnostikkona hän kuitenkin jätti ”takaoven auki” sille, että jos esimerkiksi Raamattu voidaan todistaa pätevästi oikeaksi, niin...ehkäpä?

Edvard Westermarck herätti ensimmäisenä suomalaisena julkisesti epäilyn Raamatun - ja kristinuskon totuudesta tieteilisin ja moraalisiin perusteisiin. Se oli niissä Suomen oloissa vaatinut todella rohkeaa,

väittäisin uhkarohkeaa toimintaa. Westermarck oli myös kansainvälisesti aikansa arvostetuin suomalainen tiedemies. Tämä varmaankin vaikutti siihen, ettei Westermarckia voitu varsinkaan kirkollisten piirien taholta nujertaa. Toiminnallaan Westermarck antoi silloisille vapaa-ajatteliijoille ja kirkonvastus-

tajille arvokasta todistusaineistoa millä he perustelivat kantaansa. Se on vaikuttanut vielä nykyäänkin. Tätä kuvannee mm. se, että Vapaa-ajattelijain liitto ry:n lehti "Vapaa-ajattelijajumalaton kulttuurilehti" numerossa 6/2003 siteeraa Westermarckia. Toisena esimerkkinä Mikko Salmelan väitöskirja vuodelta 1998. Tässä Salmela esittelee Suomen kuusi merkittävää kulttuurifilosofia. Westermarck esitellään ensin ja suurimmalla sivumäärällä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana löysin artikkelin, jonka oli kirjoittanut Marketta Ollikainen "Yliopisto-lehteen" 17/1995 "Yhteisen tien päässä?" Tässä artikkelissa hän käsitteli kirkon ja yliopiston suhdetta. Sen alaotsikko "Otetaanko ero" mainitaan mm. nykyisen Helsingin yliopiston rehtorin, teoreettisen filosofian professorin, Ilkka Niiniluodon ym. esitys, että uskonnollisesta osuudesta luovuttaisiin yliopiston eri seremonioissa. Niiniluoto kumppaneineen oli perustellut tätä sillä, että yliopistossa on myös uskonnottomia opettajia ja tällaiset uskonnolliset seremoniat saattavat loukata heidän uskonnonvapauttaan. Konsistori oli tuolloin katsonut, ettei asia antanut aiheita toimenpiteisiin, koska mm. jumalanpalvelukset ovat osa yliopistoperinnettä. Nyt kiinnostaakin se, että ryhtyykö Niiniluoto yliopiston rehtorina poistamaan esimerkiksi jumalanpalvelukset yliopiston seremonioista? Niiniluoto teoreettisen filosofian professorina on varmaankin tutustunut Edvard Westermarckin ja hänen tuotantoonsa. Saman yliopistolehden sivuilla käsitellään mm. syitä siihen, ettei kirkkoa ja valtiota ole erotettu. Tässä yhteydessä mainitaan Westermarckin pyrkimykset edellä mainitussa asiassa.

Westermarck antaa akateemisen väen lisäksi myös muille, yksityisille ihmisille ja järjestöille, perusteita arvioitaessa omia moraalikäsityksiä ja uskontokriittisiä perusteita. Näin Westermarckin sanoma kantaa yli sukupolvien ja puhuttelee meitä vielä yli kuudenkymmenen vuoden päästä hänen kuolemaansa. Westermarck ei vaikene eikä ole vaikuttamatta myös valtiolliseen elämään, koska häntä lainataan vieläkin perusteltaessa mm. kirkon ja valtion erottamisvaatimuksia.

Lähdeviitteet ja kommentit:

- 1) Westermarck 1939/1984 s. 21 ja s. 27.
- 2) Westermarck 1911/1913/1991 ss.124 – 125
- 3) Salonen 2002 ss. 229 – 249
- 4) Luoma 1967 ss. 65 – 81 ja Juva 1956 s. 5.
- 5) Ollikainen s. 8.
- 6) Vapaa ajattelijajumalaton kulttuurilehti numero 1/2004 s. 21
- 7) Luoma 1967 s. 11 esittää syntymäajaksi 21. päivää. Salmela 1998 s.23 syntymäajaksi 20. päivää kuten Westermarck 1927 s. 9. Salmela 1998 ss. 23 – 24 esitetty perheen lapsijärjestys.
- 8) Westermarck 1927 ss. 9 – 24
- 9) Westermarck 1927 s.34.
- 10) Westermarck 1927 ss. 22, 40
- 11) Westermarck 1927 ss. 25 – 29
- 12) Westermarck 1927 ss. 27 – 28
- 13) Westermarck 1927 ss. 30 – 31
- 14) Westermarck 1927 s. 69
- 15) Westermarck 1927 ss. 74, 78 – 81, 82 – 83., suomennos Luoma 1967 s.16
- 16) Suomen Tiedeseura 1998 s. 117
- 17) Luoma 1967 ss. 22 – 23
- 18) Luoma 1967 ss. 23 – 24 ja Westermarck 1927 ss 78 – 80
- 19) Westermarck 1927 s. 414
- 20) Knuutila ym. 1979
- 21) Westermarck 1927 s, 274
- 22) Westermarck 1927 ss. 22, 40
- 23) Tampereen Seudun Siviilirekisteriyhdistys r.y.1937 s. 12
- 24) Vapaa-ajattelijain liitto ry: Järjestöesite, Ulkomaansuhteet
- 25) Luoma 1967 s. 48 ja Westermarck 1927 ss. 274 – 278
- 26) Westermarck 1927 s. 275 ja Luoma 1967 ss. 48 – 49 suomennos

27) Vapaa-ajattelijain liitto ry: Järjestöesite, Liiton syntyhistoriasta 2. kappale

28) Luoma 1967 s. 66

29) Luoma s. 65

30) Westermarck 1939/1984 ss. 21 – 28

31) Riekkinen – Kuula 2002 ss.9, 153 – 154.

LÄHDEKIRJALLISUUS JA LÄHDEAINEISTO:

1. Mikko Juva: "Rajuilman alla, Suomalaisen kahdeksankymmenluvun synty", Porvoo 1956
2. Kari Kuula, Martti Nissinen ja Wille Riekkinen: "Johdatus Raamattuun" Helsinki 2002, ISBN 951-625-930-8
3. Toim. Simo Knuutila, Juha Manninen ja Ilkka Niiniluoto: "Aate ja maailmankuva, Suomen filosofista perintöä keskiajalta vuosisadallemme", Juva 1979, ISBN 951-0-08827-7
4. Matti Luoma: "Kristinuskon moraalikritiikki Edvard Westermarckin elämässä ja ajattelussa", Tampere 1967
5. Wille Riekkinen – Kari Kuula: "Paavalin jalanjäljessä", Helsinki 2002, ISBN 951-625-798-4
6. Toivo Salonen: "Filosofian sanat ja konseptit" 3. painos, toim. Eleni Mizaras, Lapin yliopisto, Rovaniemi 2003, ISBN 951-634-902-1, ISSN 1459-2894
7. Toivo Salonen: "Filosofia perennis, Ihmisen idea ja ajatus filosofisesta järjestelmästä" Lapin yliopisto, Rovaniemi 2002
8. Mikko Salmela: "Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata" Keuruu 1998, ISBN 951-1-15356-0
9. Suomen Tiedeseura: "SPHINX Totuuden nimessä. Kaksoista merkittävää Suomen Tiede-seuran jäsentä", Toimittanut Per Schybergson, Sarja: B lisäajattelu, Vammala 1998, ISSN 0783-5892
10. Vapaa-ajattelijain liitto ry: "Vapaa ajattelijajumalaton kulttuurilehti", numero 1/2004
11. Vapaa-ajattelijain liitto ry: "Järjestöesite"
12. Edvard Westermarck: "Kristinuskon ja moraalit" (Väinö Meltin suomennos "Christianity and Morals"), Otava, Helsinki 1984) ISBN 951-1-07752-X
13. Edvard Westermarck: "Minnen ur mit liv" (toimittanut Holger Schildt), Helsingfors 1927
14. Edvard Westermarck: "Siveys ja kristinuskon", Esitelmä, Ylioppilasyhdistys "Prometheus", Helsinki 1907
15. Edvard Westermarck: "Tapojen historia, kuusi akademista esitelmää pitänyt Turussa syksyllä 1911" (suomentanut Joel Lehtonen 1913, 2. painos 1991), ISBN 951-717-662-7, ISSN 0355-1768
16. Tampereen Seudun Siviilirekisteriyhdistys r.y.: "Ajatuksen vapaus-lehti, Siviilirekisteriläisten äänenkannattaja", näyttenumero 1, lokakuu 1937

www-sivustot:

17. Mikko Aho: <http://haku.kansallisbiografia.fi/FMPro?-db=kbnet.fp5&-format=kb%2ffrecdet.htm&-la>
18. Pentti Haasiosalo: "Valo" tulee Pohjolasta", osat 1 – 3, <http://groups.msn.com/sinisetajatukset/osa16.msnw>, -osa23.msnw ja -osa36.msnw
19. Helsingin yliopisto: http://www.helsinki.fi/historiallisethumanistit/westermarck_tied.htm
20. Marketta Ollikainen: "Yliopisto – lehti 17/95 artikkeli "Yhteisen tien päässä" osassa "Mihin uudistusyritys tukehtui?", <http://yliopistolehti.helsinki.fi/y117art.htm>
21. J. Korpela: "Pienehkö sivistyssanakirja", <http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/siv/sanata.html>
22. Tampereen Vapaa-ajattelijat ry: "Pakanasanomat 1/2003", osoitteessa: <http://www.tampere.vapaa-ajattelijat.fi/pakanasanomat/2003-1/ateismi.htm>

Erik Wahlström

Jumala (alkuperäisteos *Gud* suom. Leena Vallisaari) Schildts Helsinki ISBN 951-50-1614-2 (282 s.)

Onko Jumalalla ADHD?

Erik Wahlström on onnistunut luomaan hienosti pohdiskelevan satiirin, jossa on syvä filosofinen ote ihmisen keskeisimpään arvokategoriaan.

Erik Wahlströmin tapa kirjoittaa Raamatun sisältö auki selkokielelle on piristävää luettavaa. Wahlström on tutkinut Raamattua tarkoin ja onnistuu luomaan 'Jumalan sanasta' selväjärkisen tulkinnan. Alkuräjähdyksen sovittaminen alkuorgasmiksi on lupaava aloitus eikä kirjailija petä lukijaansa. Romaani on kiistämätön kritiikki ja selitys kaikelle käsittämättömälle erityisesti Vanhan Testamentin osalta. VT on Jumalan lapsuuteen, nuoruuteen ja puberteettiin kuuluvaa 'turmioelämää'. Ankaruus ja kostonhimo tulkittavat uhmaikäisen tai teinin kypsymättömäksi häiriökäyttäytymiseksi. Toimissaan Jumalan apuna puuhastelevat reippaat arkkienkelit Mikael, Rafael ja Gabriel. Kolmikko vastaa aika läheisesti Aku Ankan veljenpoikia innovatiivisuudessaan ja kurituksenalaisuudessaan.

Jumalakin varttuu mieheksi ja hankkii pojan, mutta suhde poikaan on traumaattinen. Poika alkaa kasvaa isäänsä suuremmaksi. Aabrahamin ja Iisakin draama toistuu ja päättyy kliimaksiin ristillä. Wahlström kuvaa jälleen hienosti henkilösuhteita inhimillisestä näkökulmasta ilman mystifiointeja. Tarkastelukulma on psykoanalyysinomainen. Muutos entiseen häiriökäyttäytyvään Jumalaan on suuri korostuen Marian ilmaantumisessa taivaaseen. Onko Jumala nyt jäämässä tossun alle rauhalliseksi kotijumalaksi?

Kirkon laajentumisen ja uskonkiistojen aika näyttää aluksi vieraannuttavan Jumalan seuraajistaan. Taivas saa laajan hierarkisen rakenteen, jossa arkkienkeleitten ja Pyhän Pietarin rooli taivaaseen astujien suhteen kasvaa. Aikakausi on otollinen kirjailijan tuoda esille eri teologiset suuntaukset koko kirjossaan. Hän käyttää dialogeissaan tyylikästä ironiaa, joka osoittaa aatteelliset ristiriitaisuudet oivallisesti. Wahlström on paneutunut ilmeisen syvällisesti skolastikkojen oppeihin saaden niistä paljon hupia teokseensa. Hän tuo noitavainojen mielettömyyden tehokkaasti esille kirjoittaen romaaniinsa kohtauksia inkvisitiion dokumenteista.

Renessanssin ajasta alkaa nykytiede. Se mullistaa suuresti myös taivaan elämää. Arkkienkelit ovat erittäin kiinnostuneita tekniikan kehityksestä ja taivaassa seurataan myös muodin oikkuja niin pukeutumisessa kuin arkkitehtuurissakin. Tieteen synty palauttaa henkisen paratiisin jossa ei vielä käärmettä näy.

Wahlström osittaa uskonpuhdistajat yhtä arveluttaviksi kuin paavit ja pyhimyksetkin ja Saatanalla riittää puuhaa. Kirjasta paljastuu jatkuvasti tekijän käyttämien lähteiden monipuolisuus sekä syvälinen arvojen pohdinta suhteutettuna kuhunkin aika-kauteen. Jumala on ihmisen kuva, koska ihminen on Jumalan kuva. Tämän logiikan mukaan Jumalan on siis oltava kirjan lopussa nykyajan ihmiselle tunnistettava. Entä mitä kuuluu Saatanalle? - Jotakin on jätettävä muillekin lukijoille löydettäväksi.

Teoksen rakenne on läheistä sukua antiikin näytelmille kehyskertomuksineen, dialogeineen ja kuoroineen. Kirja on uskomaton lukuelämys ja odotankin sen olevan varteenotettava Finlandia-palkinnon saaja.

DALAILAMA: *Maailmankaikkeus atomissa Tieteen ja hengen läheneminen* Tammi Helsinki 2006 suom. Matti Ojanperä (217 s.)
 Alkuteos *The Universe in a Single Atom. The Convergence of Science and Spirituality*
 ISBN-10:951-31-3676-0
 ISBN-13:978-951-31-3676-5

Dalailaman kirja on määriteltävissä tieteenfilosofiseksi pohdinnaksi. Se esittelee yhtymäkohtia buddhalaisen ja läntisen ajattelun välillä mm. ontologiassa ja kosmologiassa. Dalailama kertoo aluksi lapsuudestaan varsin tavallisena uteliaana viikarina Tiibetissä. Maininnat varhaisimmista opettajista henkivät suurta lämpöä ja kiinnostusta. Dalailama sai erittäin laajan sivistyksen buddhalaisessa filosofiassa, logiikassa ja historiassa, lisäksi hän tunsi vastustamatonta kiinnostusta kaikkia teknisiä vempelitä kohtaan saavuttaen "ylimmän kellosepän" aseman. (Johan Galtung kertoo elämäkerrassaan hauskan anekdootin ensimmäisestä tapaamisestaan Dalailaman kanssa ja tämän suuresta kiinnostuksesta Galtungin magnetofonia kohtaan.) Dalailama ei nosta itseään muita ylemmäs millään muotoa. Hän suhtautuu itseensä huvittuneesti ja hyvin vaatimattomasti. Kirja on hyvin mediasta tutun munkin näköinen.

Dalailama ei ole suorittanut länsimaisia tutkintoja missään oppiaineissa, mutta buddhalainen pohjakoulutus on ylivertainen abstraktien teorioiden käsittelyyn. Lisäksi hän on käynyt filosofisia ja opillisia keskusteluja lukemattomien tunnettujen tieteenharjoittajien kanssa. Intensiivinen keskustelu ja vastaanottava utelias mieli ovat takeena siitä, että kirjan pohdinnat ja kritiikki ovat jalostuneita.

Hänen Pyhyytensä antaa erilaisten koulukuntien käydä dialogia keskenään ja hän pyrkii rakentamaan hedelmällistä synteisiä länsimaisen filosofian ja positivistisen tieteenharjoituksen sekä toisaalta perinteisen buddhalaisen filosofian välille. Itämaisessä filosofiassa korostuu erityisesti mielenfilosofian vankka perinne, joka länsimaissa on siihen verrattuna rajoittunutta ja yksinkertaistavaa. Dalailama korostaa hengellisyyden tarvetta eettisenä johdattajana tieteelle. Hän muistuttaa ydinteknologian ja kemianteollisuuden aiheuttamista katastrofeista peräen vastuuntuntoa teoista ja seurauksista. Ihmisiä, ihmiskuntaa ja kaikkea elollista tulisi kunnioittaa kokonaisuuksina itämaisen perinteen mukaisesti.

Teos ei ole liian vaikeaa luettavaa johtuen osittain Dalailamalta puuttuvasta länsimaisen tieteen jargonista. Kirja on siten hyvä johdatus sekä läntiseen että itäiseen ajatteluun. Tämän kaltaisia teoksia toivoisi näkevänsä enemmänkin.

“Tiedän, että rikkaat, köyhät,
hullut, viisaat, papit, maallikot,
jalot, moukat, prinssit, kerjurit,
pienet, isot, rumat, kauniit,
isokauluksiset rouvat,
mitä luokkaa sitten ovatkaan,
hattupäät tai liinansitojat,
kaikki heidät korjaa kuolema.”

SVillon: Testamentti

1. JOHDANTO

Proseminaarityöni käsittelee sitä, kuinka ihmisen tulisi suhtautua omaan kuolemaansa. Kuten alkusivulla lainaamani elämäntaiteilija-runoilija François Villonin (Villon 1456, 35) runo tiivistää, kuolema on meitä jokaista väistämättä kohtaava tapahtuma. Sen ajattelemista voi pyrkiä välttämään ja tietoisuuden siitä kieltämään, tai suhtautumisen toisena ääripäänä siihen voi pyrkiä tutustumaan etukäteen. Onko siis järkevin tapa suhtautua omaan tulevaan kuolemaan kuten Spinoza sanoo:

Vapaa ihminen ei ajattele mitään niin vähän kuin kuolemaa, eikä hänen viisautensa ole kuoleman, vaan elämän pohdiskelua (Spinoza 1994, 255).

vai tulisiko kuolemaan valmistautua ja aktiivisesti ajatella sitä? Tosin Puolimatkan (Puolimatka 2002, 143) mukaan pitäessään kuoleman ajattelemista ei-toivottavana Spinoza yhdistää kuoleman mietiskelyn ja kuoleman pelkäämisen, joka vähentää ihmisen elämänvoimaa. Jos taas olisi mahdollista, että kuolemaa voisi ajatella ilman pelkoa ja siten, että se lisäksi ihmisen halua ja kiinnostusta elämään, Spinoza todennäköisesti pitäisi sen ajattelemista hyödyllisenä (Puolimatka 2002, 143).

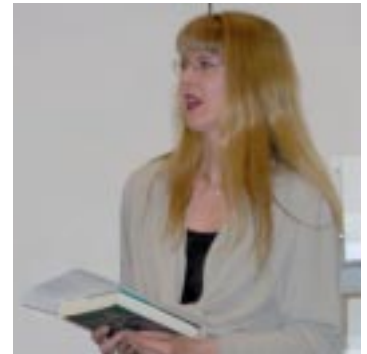
Koska oman ajatteluni ja elämäntapani viitekehys on buddhalainen, olen tutustunut buddhalaisiin näkemyksiin kuolemasta ja siihen suhtautumisesta. Filosofian opinnoissani olen huomannut Spinozan ajattelulla olevan yhtymäkohtia buddhalaisuuteen; esimerkiksi hänen näkemyksensä kolmannen asteen tietämyksestä, joka tarkoittaa intuitiivista kaiken yhteyden ymmärtämistä (Spinoza 1994, 121) on käsittäkseni hyvin lähellä sitä mitä buddhalaisuus – tai ainakin jotkin sen suuntaukset – tarkoittavat valaistumisella. Siksi tämä suuri ero suhtautumisessa kuolemaan kiinnitti huomioni.

Alun perin tarkoitukseni oli vertailla erilaisia näkökulmia omaan kuolemaan suhtautumisessa, mutta aihe lähtikin vieämään hieman eri suuntaan. Buddhalaisuudessa kiintymisen (merkityksessä kiinnipitäminen, tarrautuminen, haluttomuus päästä irti) ja luopumisen käsitteillä on keskeinen merkitys. Koska kuolema voidaan nähdä äärimmäisenä luopumisena, huomasi, että on tärkeää käsitellä myös sitä, mitä buddhalaisuus sanoo luopumisesta, sen opettelemisesta ja siihen pyrkimisestä.

Buddhalaisuudessa on lukemattomia eri suuntauksia, joista jotkut ovat toisistaan yhtä kaukana kuin kristinusko ja islam toisistaan. Oma näkemykseni edustaa lähinnä zen-buddhalaisuutta.

Valitsin tämän aiheen, koska se kiinnostaa minua suuresti. Olen pohtinut omaa ikääntymistä ja jossain vaiheessa vastaan tulevaa kuolemaani sitä enemmän, mitä enemmän ikävuosia kertyy. Haluan lähestyä aihetta henkilökohtaisesta näkökulmasta; pyrkimyksenäni ei ole sanoa mitään siitä, kuinka kuole-

maan yleensä tulisi suhtautua tai kuinka jonkun toisen tulisi ajatella – tai olla ajattelematta – omaa kuolemaansa. Tiedän, että aiheen pohdinta teoreettisella tasolla on todellisesta elämästä irrallaan, ehkä naiiviakin. Suhtautumisesta omaan kuolemaan voi nee sanoa todella jotain vasta siinä vaiheessa, kun asia konkretisoituu esimerkiksi parantumattomaan sairauteen sairastuttua tai ikävuosien saavuttaessa luonnollisen päätepisteensä läheisyyden. Lukija, joka on käynyt lähellä omaa kuolemaansa tai sairastaa kuolemaan johtavaa sairautta, saattaa pitää tällaista pohdiskelua tyhjänä ja loukkaavanakin. Tarkoitukseni ei myöskään ole millään tavoin ihannoita tai romantisoida kuolemaa.

Länsimaisella filosofialla, kuten stoalaisilla, epikuroraisilla¹ tai eksistentiaalisilla, olisi aiheesta hyvin paljon sanottavaa; kaiketikin jokaisella filosofisella suuntauksella on oma käsityksensä suhtautumisesta kuolemaan – joissakin se saa suuremman painoarvon, joissakin pienemmän. Puolimatka (Puolimatka 2002, 142) toteaaakin, että filosofien parissa ei ole yksimielisyyttä siitä, pitäisikö ihmistä kasvattaa tietoiseksi omasta kuolevaisuudestaan. Työn suppeuden vuoksi keskityn kuitenkin pääasiassa buddhalaisuuteen ja sen lisäksi vain muutama näkemys länsimaisen filosofian piiristä.

2. LUOPUMINEN

Luopuminen ja siihen harjaantuminen on buddhalaisuuden keskeisimpiä näkökulmia. Buddhan mielestä kuolema oli yksi vahvimista kärsimyksen muodoista. Hän ei tarkoittanut pelkäämistä kuoleman prosessia, vaan kuolemaa luopumisena elämästä, kaikesta siitä, mikä on tuonut meille iloa ja nautintoa, kaikista ihmissuhteistamme ja kaikesta siitä, mihin olemme kiintyneet. (Martin 2003, 37.)

On tärkeää erottaa toisistaan kärsimys ja tuska. Tässä yhteydessä tuska tarkoittaa fyysistä tai psyykkistä tunnetta samoin kuin ilo, suru tai mikä tahansa muu tunne. Tuskalta ei kukaan elämässään voi välttyä. Kärsimys sen sijaan on siinä mielessä itse aiheutettua, että se syntyy haluistamme ja kyvyttömyydestämme päästä irti asioista, joita pidämme meille tärkeinä. Kärsimyskin kuuluu ihmiselämään, mutta siitä voi vapautua. (Martin 2004, 29.) Monelle ehkä tulee buddhalaisuudesta mieleen, että se on uskonnollinen tai filosofinen suuntaus, jonka mielestä elämä on pelkkää kärsimystä. Se on mielestäni väärinkäsitys: buddhalaisuus näkee, että kärsimys kuuluu väistämättä ihmiselämään, mutta elämä on paljon muutakin, ja kaikesta hyvästä on mahdollista nauttia ja oppia nauttimaan vielä syvemmin ja täydemmin. Sitä paitsi kärsimyksestä voi vapautua ja ennen kaikkea: se voi tapahtua jo tässä elämässä eikä jossain mahdollisessa tulevassa.

2.1. Neljä jaloa totuutta

Buddhalaisuuden mukaan ihmiselämää määrittää neljä perustotuutta. Ne ovat totuus kärsimyksestä, totuus kärsimyksen

syystä, totuus kärsimyksen lakkaamisesta ja totuus polusta, joka johtaa kärsimyksen lakkaamiseen.

Buddhan muotoileman ensimmäisen totuuden mukaan

Syntyminen on kärsimys, vanheneminen on kärsimys, kuoleminen on kärsimystä; suru, murhe, kaipuu, tuska ja epätoivo ovat kärsimystä, se ettei saa mitään haluaa on kärsimystä, asioihin kiintyneenä eläminen on kärsimystä. (Martin 2003, 28)

Toinen totuus kertoo kärsimyksen syystä. Buddhalaisuuden mukaan kärsimyksen alkuperä on toisaalta haluaminen, toisaalta tarrautuminen. Suuren osan tästä kärsimyksestä aiheuttaa katoavaisuus. Tai ei katoavaisuus sinänsä, vaan kieltäytyminen nähdä katoavaisuus tosiasiana ja hyväksyä se. (Martin 2003, 34.) Unohtaessaan katoavaisuuden ihminen kiintyy ja kiinnittyy hyvinä, tärkeinä ja miellyttävinä pitämiinsä asioihin. Samalla tästä kiinnittymisestä syntyy pelko näiden asioiden menettämisestä. Halu pitää kiinni jostakin tuo väistämättä mukanaan menettämisen pelon ja ahdistuksen ja pahimmillaan estää iloitsemasta siitä, mitä tällä hetkellä on. Nykytilanteesta iloitsemisen sijasta ajatus hakeutuu siihen, että tämä olotila ehkä lakkaa ja menetän ne hyvät asiat, jotka minulla tällä hetkellä on. Maailmassa kuitenkin kaikki on katoavaista, eikä mikään pysy ikuisesti, harvoin edes ihmisen koko elämän ajan. Siten asioiden säilyttäminen muuttumattomina on mahdotonta. Viimeistään kuoleman koittaessa joudumme luopumaan kaikesta siitä, mikä meille on ollut arvokasta, oli se sitten materiaallinen omaisuus, läheiset ihmissuhteet tai henkisen elämän ilot.

On yleinen väärinkäsitys, että pyrkimys kiintymisen välttämiseen tarkoittaisi pyrkimystä tunteettomuuteen; sitä, ettei mikään koskettaisi tai häiritseisi tasapainoa. Synonyymeina kiintymiselle voi tässä yhteydessä käyttää takertumista, tarrautumista tai ripustautumista. Shunryu Suzukin (Martin 2003, 33) mukaan takertumattomuus ei merkitse asioista luopumista, vaan sen oivaltamista, että kaikki katoaa aikanaan. Toisin sanoen ei ole syytä pyrkiä lakkaamaan rakastamasta ihmisiä ja asioita tai lakata iloitsemasta elämän mukanaan tuomista hyvistä ja kauniista asioista, vaan pyrkimyksenä on ymmärtää, että mikään ei pysy muuttumattomana. Toisaalta tietoisuus muuttumisesta ja pysymättömyydestä voi tuoda myös lohtua: ikävät ja tuskalliset asiatkaan eivät ole pysyviä vaan nekin muuttuvat ja lakkaavat jossain vaiheessa (Martin 2004, 83).

Kolmas totuus kertoo, että kärsimyksen lakkaaminen on kuitenkin mahdollista. Tottuus kärsimyksen lakkaamisesta on:

Se on ahnehtimisen kertakaikkinen lopettaminen ja tuhoaminen, sen hylkääminen ja siitä luopuminen, siitä vapautuminen ja siitä irtottautuminen. (Martin 2003, 83.)

Sante Poromaa (Poromaa 1997, 48) nimittää tätä kiinnitakerumista riippuvaisuudeksi tai väärinkäytöksi samassa mielessä kuin puhumme alkoholin tai huumeiden väärinkäytöstä. Takerrumme pysymättömiin asioihin toivoen, että ne tekevät meidät pysyvästi onnelliseksi. Usein kuitenkin käy niin, että petymme toiveessamme siihen, että uusi auto, koti tai puoliso tekee meistä pysyvästi onnellisia ja tasapainoisia. Esimerkkinä Poromaa käyttää miestä, joka etsii ja etsii täydellistä lepotuolia, kunnes lopulta löytää sen. Muutamassa päivässä hän kuitenkin alkaa huomata, että lopulta enää tunnukaan ollenkaan mukavalta; päinvastoin. (Poromaa 1997, 48.) Buddhalaisen näkemyksen mukaan emme voi löytää onnellisuutta ja tasapainoa itsemme ulkopuolelta. Neljäs totuus kuvaa kärsimyksestä vapautumiseen johtavia keinoja.

2.2. Katoavaisen arvo

Ajatus luopumisesta ja menettämisen mahdollisuudesta aiheuttaa tuskaa. Toisaalta se kuitenkin voi auttaa meitä arvosta-

maan sitä hyvää, mitä meillä tällä hetkellä on ja iloitsemaan täysin sydämin nykyhetkestä. Kaunis tarina kertoo, kuinka zen-mestari kysyttiin, miksi hän käsittelee käsissään olevaa teekuppia niin hellästi ja kunnioittaen. Mestari vastasi, että hänen silmissään kuppi on jo särkynyt. (Martin 2003, 39.) Tällainen näkemys lienee varsin tuttu etenkin meille pohjoisen asukkaille: monella on varmastikin juhannusta viettäessä käynyt mielessä, että tästä päivät taas kääntyvät lyhenemään – ja nauttinut entistä enemmän keskikesän valosta ja lämmöstä. Vaikka tietoisuus vuoden kääntymisestä kohti syksyä tuo mukanaan tiettyä haikeutta, se lisää myös herkkyyttä nauttia kesästä. Jos jäämme suremaan päivä päivältä lähenevää pimeyttä ja kylmyyttä, menetämme kyvyn iloita kesän antimista.

3 OMAAN KUOLEMAAN SUHTAUTUMINEN

Tarina Majjhima nikayassa (Kornfield & Fronsdal 2002, 60–61) kuvailee ihmisen väistämätöntä kohtaloa:

Oletko koskaan tässä maailmassa nähnyt miestä tai naista – sata vuotta vanhaa, joka on hauras, koukkuuskäinen – jonka nuoruus on aikaa sitten kadonnut, hampaat rikki, tukka harmaa, harva tai poissa, iho rypyinen, jäsenet tutisevat? Ja onko koskaan tullut mieleesi, että itsekin olet kerran kuihtuva, ettet sinäkään voi päästä sitä pakoon? Entä oletko koskaan tässä maailmassa nähnyt miestä tai naista, kipeää, potevaa ja vakavasti sairasta –. Ja onko koskaan tullut mieleesi, että itsekin olet sairastumiselle altis, ettet sinäkään voi päästä sitä pakoon? Oletko koskaan tässä maailmassa nähnyt miehen tai naisen ruumista päivän tai kaksi tai kolme päivää kuoleman jälkeen, jolloin se on turvonnut, väriltään mustansininen ja täynnä mätää? Ja onko koskaan tullut mieleesi, että itsekin olet kuoleva, ettet sinäkään voi päästä sitä pakoon?

Kuolema on tosiasia, jota kukaan ei voi välttää; kaikki, mikä on joskus syntynyt, myös kuolee joskus. Tämä koskee yhtä lailla vuorokauden elävää hyönteistä tai miljardien vuosien ikäistä tähteä (mikäli elottomienkin olioiden suhteen halutaan puhua syntymästä ja kuolemasta).

Kuolema tai kuolleena olo ja kuoleminen ovat eri asia, vaikka termejä käytetään puhekielessä usein toisiaan vastaavasti. Kuoleminen on tapahtuma, jota voi pitää syntymän vastakohtana. Kuolema tai kuolleena olo taas voidaan ajatella elämän vastakohtana, tai toisin ajateltuna ei vastakohtana vaan täydentävänä parina.

Tunnettu buddhalainen tarina kertoo Kisagotamista, jonka lapsi oli kuollut. Epätoivoinen nainen meni Buddha luo ja pyysi tältä lääkettä, joka herättäisi lapsen henkiin. Buddha lupasi tehdä tällaisen lääkkeen, kunhan Kisagotami toisi hänelle siihen tarvittavat ainesosat, joihin kuuluivat mm. sinapinsiemenet. Sinapinsiemenet tuli kuitenkin tuoda talosta, jota kuolema ei ole koskettanut. Kisagotami kulki talosta taloon ja hänelle luvattiinkin siemeniä, mutta hänen varmistuessaan, olisivatko siemenet kelvollisia ja kysyessään, onko talosta koskaan kuollut ketään, ei sopivia siemeniä löytynytään. Lopulta Kisagotami palasi hautaamaan poikansa ymmärrettyään, ettei ollut ainoa, joka joutui kuoleman koskettamaksi ja että elävien olentojen parissa ei ole pysyvyyttä. (Dalailama & Cutler 2000, 167)

Schopenhauerin käsityksiin kuolemasta vaikutti buddhalaisuus (Pietikäinen 2004, 225). Silti en osaa tunnustaa hänen pessimistisistä näkemyksistään sitä, millaisena itse näen buddhalaisen tavan suhtautua elämään ja kuolemaan. Schopenhauerin mukaan kuolema tulisi ottaa vastaan avosylin ja helpotuksen tuntein, elinkautisen rangaistuksen päättymisenä ja lopullisena sovituksena. Yksilöllisen elämän menetys on oman rajoittuneen minuuden sulautuminen loppumattomaan ja ajattomaan tahtoon. (Pietikäinen 2004, 225.) Juuri näinhän buddhalaisuudessa asia nähdään; silti Schopenhauerin näkökulma tuntuu mi-

nusta jotenkin nyrjähtäneeltä. Omaa käsitystäni buddhalaisuudesta luonnehtii ilo ja elämänmyönteisyys; meistä itsestämme löytyy kaikki, mitä tarvitsemme hyvään elämään. Schopenhauer nostaa esiin myötätunnon merkityksen (Pietikäinen 2004, 225) mutta unohtaa ehkä sen, että myötätuntoa saa tuntea myös itseä kohtaan. Siinä missä Schopenhauerin mukaan elämän varsinaisena tarkoituksena on vapautuminen elämästä (Pietikäinen 2004, 224), minun mielestäni elämän tarkoitus on elää. Kuolema tulee sitten ajallaan ilman että sitä pitäisi sen enempää pelätä kuin toivoakaan. Schopenhauerin mukaan ihmisen elämäntahto jatkaa olemistaan toisten yksilöiden tahdossa, minkä lisäksi tunteen kuolemattomuudesta voi kokea jo tällä puolella rajaa esim. taiteen tuomien elämysten kautta (Pietikäinen 2004, 224–226). Tämä herättää minussa taas kysymyksen, miksi tuntuu olevan niin välttämätöntä saada jostakin tunne kuolemattomuudesta ja oman elämän jatkumisesta jossain muodossa. Onko ihminen tosiaan rakentunut psykologisesti niin, että on mahdotonta ajatella oman olemassaolon täysin lakkaavan biologisen elämän sammuessa? Jonkinlainen jäljen jättäminen jälkeläisten, saavutusten tai toisten ihmisten mielissä elävien muistojen kautta vaikuttaisi olevan suuri tarve omaa elämää ja sen päättymistä punnittaessa. Onko omaa kuolemaa niin vaikea hyväksyä, että joku oljenkorsi täytyy olla myös ihmisellä, joka ei usko kuolemattomaan sieluun uskonnollisessa merkityksessä?

3.1. Östermanin kategoriat

Kuolemaan liittyvien asioiden pohdinta (sen osalta, mitä tulee muuhun kuin kuolemisen fysiologiaan) on ollut perinteisesti uskonnon ja filosofian alaa. Bernt Österman (Österman 2002, 14–25) jakaa kuolemaan suhtautumisen filosofiset tavat neljään strategiaan: metafyyssiseen, kyyniseen, hermeneuttiseen ja analyyttiseen strategiaan.

Österman (Österman 2002, 14) kirjoittaa, että vaikka ylikuonnolliseen todellisuuteen nojaavat pyrkimykset hyväksyä kuolema liittyvät ensisijaisesti uskontoihin, kuten kristinuskoon ja islamiin, samankaltaista suhtautumista on löydettävissä jo esim. Platonin rekonstruktiossa Sokrateen viimeisistä elinhetkistä. Faidon- dialogi kuvaa sielujen valtakuntaa paikaksi, jossa viisaus puhtaimmillaan on saavutettavissa; siis korkeammaksi todellisuudeksi, joka muistuttaa suuresti kristinuskon taivasta. Östermanin mukaan tämä strategia ei sovellu enää nykypäivän filosofiaan, joka on etääntynyt metafysiikasta yliluonnollista koskevana filosofisena oppina. (Österman 2002, 14– 15.)

Kyyninen strategia puolestaan ei pyri löytämään uutta tapaa ajatella kuolemaa vaan uuden suhtautumistavan koko olemassaoloon (Österman 2002, 16). Kyynisellä suhtautumisella kuolemaan Österman tarkoittaa asennetta, joka ei näe kuolemassa mitään dramaattista tai ahdistavaa, koska millään ei oikeastaan ole merkitystä. Toisin sanoen, jos opimme suhtautumaan elämäämme kylmemmin ja skeptisemmin ja kyseenalais-tamaan elämän korvaamattomuuden, kuolemaan liittyvät pelottavat piirteet menettävät merkitystään. Österman asettaa kyseenalaiseksi, onko tämä asenne sellainen, johon todella kannattaisi itseä ja muita valmentaa: kyyninen suhtautuminen kuolemaan vaatii sen, että ensin opimme suhtautumaan välinpitämättömästi elämään. (Österman 2002, 16–18.)

Östermanin (Österman 2002, 18) kuvaaman hermeneuttisen strategian mukaan kuolema on todellisuus, jonka ymmärtäminen on täysipainoisen elämän välttämätön ehto. Strategiasta tekee hermeneuttisen se, että se kehottaa meitä tutkiskelemaan tapaamme ymmärtää ja hahmottaa olemassaoloamme. Östermanin mukaan tämä strategia auttaa pikemminkin ymmärtämään omaa elämää kuin opettaa suhtautumaan kuolemaan. Siten se ei yksin pysty lievittämään kuolemaa kohtaan tunnettua ahdistusta. (Österman 2002, 18–20.)

Viimeisenä strategiana Österman esittelee analyyttisen strategian. Se perustuu kuoleman luonnon ymmärtämiselle puhtaasti maalliselta pohjalta; siis päinvastoin kuin ensimmäisenä mainittu metafyyssinen strategia (Österman 2002, 20).

Ensi näkemältä Östermanin kuvaama kyyninen strategia vaikuttaisi buddhalaista käsitystä vastaavalta. Sitä se ei kuitenkaan ole. Vaikka buddhalainen ajattelutapa ohjaakin välinpitämättömyyteen elämää ja sen korvaamattomuutta kohtaan siinä mielessä, ettei elämään tulisi takertua vaan olla koska hyvänsä valmis luopumaan siitä, ei pyrkimyksenä ole kylmä suhtautuminen. Päinvastoin elämä on arvokasta, eikä yksinomaan ihmiselämä, vaan kaikkien elollisten elämä.

3.2. Hautajaistango

Ajatuksen omasta kuolemasta ei tarvitse olla kuolemanvakaava. Huumori ja ironia ovat hyviksi koettuja keinoja käsitellä vaikeita asioita; nauru saattaa riisua aseista ylivoimaisenkin vihollisen ja sopivasti vieraannuttaa ja antaa etäisyyttä aiheeseen. Laulaja-lauluntekijä Jacques Brelin tunnetuksi tekemä, Gerard Jouannest'n säveltämä Tango Funèbre, Hautajaistango (liite 1a, 1b), on ironinen kuvaus, jossa tekijä kuvittelee omat hautajaisensa teeskentelevine sukulaisineen ja päättyy siihen, ettei elämän iloista ole syytä luopua ja ryhtyä vain murehtimaan omaa tulevaa kuolemaa. Brel itse kuoli alle 50-vuotiaana syöpään, mutta Hautajaistango on käsittääkseni tullut hänen ohjelmistoonsa jo ennen tietoa varhaisesta elämän päättymisestä. Tangoa hyräillessäni tein mielenkiintoisen havainnon, että sävellyksessä käytetään aiheena laskevaa kromaattista sävelkulkua, joka barokin affektiopin mukaan ilmensi epätoivoa. Lieneekö tyyli-ilma tarkoituksellinen vai pelkkä sattuma, mutta joka tapauksessa Hautajaistango on onnistunut sekoitus kuolemanpelkoa ja elämäniloa.

Taiteella on käytettävissään lukematon määrä keinoja käsitellä tuskallisia aiheita. Taiteen synnyttämä kokemus voi olla jotain sellaista, jota ei koskaan voisi pukea sanoiksi, ja sanallisen kuvauksen yrityksissä pohjimmainen kokemus katoaa. Taidekokemus voi parhaimmillaan tavoittaa sellaisia psyyken kerroksia, joihin käsiksi pääseminen voi muuten olla mahdotonta. Omia suosikkejani on Hugo Simbergin Kuoleman puutarha, jossa kuolema-hahmot hoitavat puutarhaansa; minä näen sen lämpimänä kuvauksena kuolemasta vaalimassa hellästi elämän kukkia, joku toinen katsoja näkee maalauksen ehkä aivan toisin. Taiteen keinot oman kuoleman käsittelyssä olisi kuitenkin oman työnsä aihe, joten en sivua sitä enempää.

3.3 Tutustuminen omaan kuolemaan

Mitä hyötyä oman kuoleman ja kuolevaisuuden ajattelemisesta tai peräti siihen kasvattamisesta voi olla – eikö se vain lisää kuolemanpelkoa ja ahdistusta? Riippunee paljolti yksilön psyykkisestä rakenteesta ja maailmankatsomuksesta, onko omaan kuolemaan tutustuminen hyödyllistä vai haitallista. 14:n dalailaman Tenzin Gyatson (Dalailama & Cutler 2000, 172) mukaan negatiivisina pidettävät asiat, kuten vanhuuden ja kuoleman, voi pyrkiä vain unohtamaan. Ne kuitenkin tulevat vastaan jonakin päivänä, ja jos niiden ajattelemista on välttänyt, niiden kohtaaminen on suuri järkytys. Jos taas sairautta, vanhuutta ja kuolemaa on ajatellut, mieliala on vakaampi niiden osuessa kohdalle. Dalailama vertaa tilannetta sotilaaseen ja siviiliin taistelutilanteessa: sodasta koskaan kuulematon siviili voi pyörtyä taisteluun joutuessaan, kun taas sotilas on voinut koulutuksessaan mielessään tutustua mahdollisiin tuleviin tahtumiin. (Dalailama & Cutler 2002, 172–173.)

Puolimatkan (Puolimatka 2002, 147) mukaan kasvatusta kuolemaan voi perustella sillä, että se laajentaa ihmisen tietoisuutta ja avaa hänelle uuden näkökulman elämään. Kuoleman väistämättömyyden kohtaaminen voi auttaa ihmistä elämään täysipainoisemmin ja kokonaisvaltaisemmin; kuolema kaikessa kauhistuttavuudessaan auttaa ihmistä suhteellistamaan elämän vaarat ja vaikeudet vapauttaen ihmisen antautumaan elämälle vapaana toisarvoisista huolista. (Puolimatka 2002, 150.) Puolimatka jatkaa, että kuolemaan kasvatuksen suosittelavuuden perustelujen voima riippuu siitä, miten vakuuttavina ihmisen kokee niiden taustalla vaikuttavat oletukset: ajatellaan olevan mahdollista saavuttaa jotakin arvokasta, jos elää oikein maanpäällisen elämänsä tai oletetaan, että tämän elämän arvokkaat saavutukset säilyttävät arvonsa kuoleman jälkeenkin. Ilman iankaikkisen elämän toivoa kuoleman todellisuus voi olla liian masentava ja jättää ihmiselle vain mahdollisuuden alistua kuolemaan. (Puolimatka 2002, 150.) Tästä olen eri mieltä. Se, että tällä hetkellä elän ja olen olemassa, on tosiasia, jonka konkreettisuutta en näe syytä asettaa kyseenalaiseksi edes puhtaasti teoreettisella tasolla. Se, että elämäni ja olemassaoloni tulee myös joskus päättyväksi, on väistämätön tosiasia. Kuitenkin olen olemassa nyt ja minulle se riittää. Buddhalaisen näkökulman mukaan² elämän fokus on tässä hetkessä, ei tulevaisuudessa. Toki pyrkimyksenä voi myös olla valaistuminen tai jälleensyntyminen vapautuminen, mutta etenkin s?(-)koulukunnan zen-buddhalainen näkemys ymmärtääkseni on, että tähtäimessä ei ole jokin harjoituksen avulla saavutettava asia, kuten valaistuminen, vaan jo harjoitus itsessään on valaistumista. Elämä on tässä hetkessä ja täydessä läsnäolossa, ei tulevassa eikä varsinkaan kuolemanjälkeisessä. Itse asiassa koko lähtökohta näkökulmien välillä on toisiinsa nähden päinvastainen: kuolemanjälkeiseen elämään panostava katsomus pitää maanpäällisen elämän tarkoituksena suuntautua ikuisen elämään³, buddhalaisuudessa taas pyritään vapautumaan jälleensyntyminen ja sulautumaan siihen tyhjyyteen ja olemattomuuteen, mitä länsimaaisessa ajattelussa usein kuvataan suurimpana mahdollisena ahdistuksen aiheena, tyhjiin raukeamisena ja annihilaationa.

Keinoja omaan kuolemaan tutustumisessa on monia. Tarina kertoo nunnasta, joka oli saanut opettajaltaan tehtäväkseen kaivaa joka päivä lusikallisen multaa – tulevaksi haudakseen (Martin 2003, 38). Ralf König (König 1998,39–40) kiteyttää buddhalaisen näkökulman omaan kuolemaan suhtautumisesta ja meditaation avulla siihen valmistautumisesta mielestäni erinomaisesti sarjakuvassaan. (liite 2) Joku ottaa tuntumaa katoavaisuuteen suunnitteleamalla omat hautajaisensa, joku kävelee hautausmaalla vanhoja hautakirjoituksia lueskellen, joku purkaa aihetta taiteen keinoin. Tai antaa ohjeet oman ruumiinsa valmistamiseksi “näköspatsaaksi” ja näytteille asettamiseksi, kuten utilitaristi Jeremy Bentham (Siukonen 2004, 189–191). Testamenttissaan Bentham määräsi myös, että hänen oppilaidensa tuli seurata ruumiinavausta ja saada siten oppia dissektiosta. Tämä tarina on minusta jotenkin ihastuttava kuvaus tervehenkisestä ja käytännöllisestä toiveesta (tai ehkä siinäkin oli kyse oman olemassaolon säilymisen turvaamisesta?), että oma kuolema toisi hyötyä jollekin muulle – itsellenikin kulkee lompakossa elinluovutustestamentti. (Kuolemanvakavuuden välttämiseksi mainittakoon, että Benthamin testamentissaan antamien ohjeiden mukaan tehty pään kutistaminen alkuasukasheimon tapaan toi sen verran dramaattisen lopputuloksen, että filosofin testamenttia toteuttaneet oppilaat katsoivat parhaaksi tehdä “näköspatsaalle” pään vahasta yleisön järkyttymisen välttämiseksi.) (Siukonen 2004, 189–191.)

3.4. Elämän arvo suhteessa kuolemaan

Kuolemattomuuden tavoittelu jo tässä maanpäällisessä elämässä lienee kulkenut ihmisen mukana kautta aikojen, olipa se sitten taolaisuuden näkemys kuolemattomien saaresta tai nykytieteen tutkimus vanhenemisen hidastamisesta ja jopa pysäyttämistä.

misestä. Voi olla hyödyllistä myös miettiä, millaista olisi olla kuolematon. Ensimmäinen ajatus ehkä on, että sehän olisi hienoa. Mutta entä syvemmän pohdinnan valossa? Mitä tekisin seuraavat tuhat vuotta, ja sitä seuraavat? Entä jos itse olisin kuolematon kuolevaisten maailmassa; ja elämä elämän jälkeen seuraisin rakkaideni vanhenemista ja kuolemaa? Vai olisivatko kaikki ihmiset kuolemattomia; mitä tapahtuisi, kun edelliset sukupolvet eivät antaisikaan tilaa tuleville? Olisiko teollani tai tekemättä jättämisilläni merkitystä, jos tietäisin aikaa olevan rajattomasti pyrkiä kohti päämäärääni, korjata tekemiäni virheitä, kehittyä ihmisenä? Ehkä ajattelisin, että ehtiähän huomennakin. Kuten Lehtinen (Lehtinen 2005, 156) kirjoittaa, kuoleman valossa jokainen hetki on pyhä, ja kuolema on elämän suola.

Puolimatkan (Puolimatka 2002, 138) mukaan tietoisuus kuolemasta on edellytys elämän ymmärtämiselle. Se antaa käsityksen ihmiselämän perimmäisestä rajoituksesta luoden itsetuntemuksen perustan ja kärjistään kysymyksen elämän tarkoituksesta (Puolimatka 2002, 138). “Mitä tekisin, jos tietäisin elin-aikaa olevan jäljellä kaksi kuukautta tai kaksi vuotta”, on kysymys, joka voi olla hyödyllistä asettaa joskus itselleen. Ehkä silloin herää ajatuksia asioiden tärkeysjärjestyksestä ja siitä, elämäkö sellaista elämää jota haluaisin ja pidän arvokkaana ja jos en, voinko ehkä muuttaa jotain.

Dalailama arvelee, että kun ihmistä rohkaistaan olemaan tietoinen tilapäisyydestään niin, että siihen liitetään käsitys ihmisenä olemisen valtavista mahdollisuuksista, herää tunne pakottavasta välttämättömyydestä, tunne siitä, että on käytettävä jokainen kallisarvoinen hetki. Toisaalta hän varoittaa tämänkaltaisesta suhtautumisesta silloin, kun se ei liity buddhalaisen elämäntavan viitekehukseen: on vaarana, että syntyy halu elää kuin viimeistä päivää ja pitää hauskaa tänään, koska ei tiedä, onko huomenna enää elossa. (Dalailama & Cutler 2000, 275–276.) Myös Puolimatka (Puolimatka 2002, 150–151) varoittaa mahdollisista vaaroista: jos ihmiseltä puuttuu välineet kuoleman kohtaamiseen, tietoisuus kuolemasta voi olla hänelle vahingollista, koska hän ei ehkä enää pysty nauttimaan elämästä eikä näe siinä mitään mieltä.

4. LOPUKSI

Suhtautumista omaan kuolemiseen ja kuolemaan määrittää uskonnollinen tai muu elämäntarkoituksellinen vakaumus tai sen puuttuminen. Riippumatta siitä, uskooko kuoleman jälkeiseen elämään jossain muodossa vai ei, kuoleminen tapahtumana saattaa aiheuttaa pelkoa. Siihen voi liittyä kipua, avuttomuus ja täysin muiden varaan jääminen. Usko kuolemanjälkeiseen elämään varmaankin auttaa poistamaan kuolemaan liittyvää ahdistusta (edellyttäen, että luottaa pääsevän sitten aikanaan siihen parempaan paikkaan, jos omaan uskomusjärjestelmään sellaiset vaihtoehdot sisältyvät; päinvastainen pelko kaiketikin lisää ahdistusta entisestään).

Se, ettei usko minkäänlaisen persoonallisen olemassaolon jatkumiseen kuoleamisen jälkeen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kuolema näyttäytyisi välttämättä ahdistavana ja pelottavana. Tässä voin nojata vain omaan näkemykseeni: en usko, että elämäni jatkuu sen enempää persoonallisena kuin ei-persoonallisena, kun olen kuollut, mutta silti en näe elämää päämäärättömänä tai vailla merkitystä olevana. Koska en ole halunnut lisääntyä, en myöskään ajattele, että elämäni jatkuisi jälkeläisisäni, eikä minulla ole tarvetta ajatella eläväni ihmisten muistoissa tai tekemiäni tekojen kautta. Ajattelen niin, että kuollessa minäni (henkeni, sieluni, tai miksi sitä haluaakin nimittää), sammuu, ja kehoni (tai siinä vaiheessa ruumiini) palaa luonnon kiertokulkuun. Ehkä jälkimmäisessä voi jonkinlaisen jatkuvuudenkin halutessaan nähdä. Kristillisen hautausseremonian lause “maasta sinä olet tullut ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman” kuvaa mielestäni erinomaisesti tätä ajattelua, kunhan jä-

tetään pois kristinuskon perustaan kuuluva jatko "kunnes Her-ramme on sinut viimeisenä päivänä jälleen herättävä". Se, ettei usko elämän jatkumiseen kuoleman jälkeen ei siis väistämättä johda nihilismiin tai pessimismiin. Mielestäni on luonnollista, selkeää, yksinkertaista ja kaunista, että elämä alkaa ja elämä päättyy; merkitystä on sillä, miten elämämme elämme.

Siinä, että uskoo oman elämän täysin loppuvan kuolemaan, on vaaransa; se saattaa johtaa ajatteluun, että eletään sitten kuin viimeistä päivää. Kun asiaa pohtii pitemmälle, edellinen ajattelutapa on kuitenkin kestävämpi. Jokainen pyrkinee onnelliseen ja rikkaaseen elämään, ja koska olemme riippuvaisia toisista ihmisistä, onnellisuuttamme lisää pitkällä aikavälillä nähdäkse- ni parhaiten se, että pyrimme elämään tasapainossa ja yhteis- ymmärryksessä lähimmäistemme kanssa. Itsekäs käyttäytyminen saattaa lisätä iloa ja nautintoa hetkellisesti, mutta kestävä onnellisuuden tai hyvän elämän pohjaksi siitä tuskin on. Minulle oli ongelmallista suhtautuminen buddhalaiseen käsitykseen karman laista, koska en usko minkäänlaiseen jälleensynty- mään. Kysyessäni aiheesta senseiltä sain vastaukseksi, että asi- an voi ajatella myös niin, että kannamme tekojemme seurauk- set jo tässä elämässä. Sananlaskukin sanoo, että niin makaa kuin petaa. Kuolematietoisuus ei välttämättä johda siihen, että pyrkisi ottamaan tästä elämästä kaiken itselleen saatavissa ole- van irti seurauksista välittämättä. Eettisen ja moraalisen elä- määntävän edellytyksenä ei välttämättä täydy olla usko tuon- puoleiseen, kuolemanjälkeisen hyvän tavoittelu ja ikuisen ran- gaistuksen välttäminen.

Työni loppuvaiheessa huomasin, että jo mainitsemallani Schopenhauerilla sekä Kierkegaardilla olisi ollut aiheesta paljon sanottavaa. Käytettävissäni oli kuitenkin vain toisen käden läh- teitä enkä enää tässä vaiheessa halunnut alkaa laajentaa työtä- ni heidän ajattelunsa laajempaan kuvaamiseen. Toisekseen, tar- koituksenani olikin pitää fokus paljolti buddhalaisessa viiteke- hysessä.

Pitäisikö kuolemaan valmistautua vai pyrkiä pitämään se mahdollisimman kaukana mielestä, jääköön jokaisen omaksi ratkaisuksi. Itse haluan pitää mielessäni, että elinaikani on rajal- linen enkä tiedä sen kesto. Ennen kuolemaani haluan pyrkiä elämään mahdollisimman täydesti tuntien kiitollisuutta tästä ihmeellisestä mahdollisuudesta olla elossa. Kuten Königin sar- jakuvan Paul (König 2005, 197), joka opettelee elämään tietoise- na hiv-positiivisuudestaan, toteaa, emme tiedä, koska kuolema koittaa. Siihen asti voimme kuitenkin keskittyä nauttimaan elä- määstä ja elää rikkaasti sen ajan, joka meillä on käytettävissä- me. (liite 3)

¹Sangen monesta käyttämästäni lähteessä löysin viittauksen Epikuroksen näkemykseen, jonka mukaan kuolema ei meitä liikuta, koska kun me olemme olemassa, silloin ei kuolemaa ole, ja kun kuolema on, silloin ei ole meitä (esim. Puolimatka 2002, 144).

²Kuten aiemmin mainitsin, buddhalaisia suuntauksia on lukemattomia; tässä kirjoittamani edustaa omaa näkemystäni, joka on buddhalaisesti väritynyt, muttei edusta dogmaattisesti tai puhtaasti mitään tiettyä oppia.

³Eräs kristitty tuttavani kuvasi asiaa niin, että iankaikkinen elämä on se varsinainen ja tämä nykyinen vain miellyttävä bo- nus.

LÄHTEET

Dalailama & Cutler, Howard(1998): *The art of happiness. A handbook for living. Onnellisuuden taito*. Suom. Tuula Saarikoski.RT-Print Oy, Pieksämäki 2000.

Jouannest, Gerard (1964): *Tango Funébre. Hautajaistango*.

Levyllä *Laulusi elää, Brel!* Suom. Liisa Ryömä. Riikonen, Markku, Rantanen, Harri, laulu, Helasvuori, Esa, piano, Aaltonen, Tapio, lyömäsoittimet. Intersong-Förlagen Ab 1989.

Kornfield, Jack & Fronsald, Gil (toim.) (2002): *Buddhan opetuksia*. Suom. Tuula Saarikoski. WS Bookwell, Juva 2002.

König, Ralf (1997): *Konrad und Paul 3. Konrad ja Paul 3*. Suom. Harri Lares. Cosmoprint Oy, Helsinki 1998.

König, Ralf (1999): *Superparadise. Superparadise. Sonninpallit 2*. Suom. Hannu Tervaharju. Otavan kirjapaino oy, Keuruu 2005.

Lehtinen, Torsti (2005): "Kuolema on elämän suola". Teoksessa Liimatainen, Ari (toim.) *Sinä kuolet* s. 147–156. Tammer-Paino oy, Tampere 2005.

Pietikäinen Petteri (2004): "Ihmiset, nuo ajelehtivät lainavaloiset pallot". Teoksessa Kaitaro, Timo & Roinila, Markku (toim.): *Filosofin kuolema* s. 219–227. Kirjapaino-osakeyhtiö TRT Kustannusosakeyhtiö Summa, Helsinki 2004.

Poromaa, Sante (1997): *Bortom alla begrepp*. Smegraf Ab, Smedjebacken 1997.

Puolimatka, Tapio (2002): "Kasvatus kuolemaan". Teoksessa Kiiskinen, Terhi & Pihlström, Sami (toim.). *Kuoleman filosofia* s. 139–156. Filosofisia tutkielmia Helsingin yliopistosta, käytännöllisen filosofian laitos. Tummavuoren kirjapaino, Vantaa 2002.

Siukonen, Jyrki (2004): "Pää kellarissa". Teoksessa Kaitaro, Timo & Roinila, Markku (toim.): *Filosofin kuolema* s. 189–191. Kirjapaino-osakeyhtiö TRT Kustannusosakeyhtiö Summa, Helsinki 2004.

Spinoza, Benedictus de (1677) *Etiikka* Suom. Vesa Oittinen. Gummerus kirjapaino, Jyväskylä. 1994.

Villon, François (1456): *Le Petit Testament. Pieni testamentti*. Suom. Veijo Meri. Otavan painolaitokset, Keuruu 1983.

Österman, Bengt (2002): "Voiko filosofia auttaa meitä kohtaamaan kuoleman?" Teoksessa Kiiskinen, Terhi & Pihlström, Sami (toim.). *Kuoleman filosofia* s. 13–25. Filosofisia tutkielmia Helsingin yliopistosta, käytännöllisen filosofian laitos. Tummavuoren kirjapaino, Vantaa 2002.

Tekijänoikeussyistä tässä yhtey- dessä ei ole mainittuja sarjakuvia eikä Hautajaistangon sanoja (toimitus)

kuva: <http://religions.iloveindia.com/images/buddhism.jpg>

Rauha asenteena

JOHAN GALTUNG: *Rauhan Tiellä* Tammi Helsinki 2003 ISBN 951-31-2379-0 suom. Veijo Kiuru (432 s.) alkup. JOHAN UTEN LAND, *På fredsveien gjennom verden*.

Johan Galtungin omaelämäkertateos on miellyttävä ja innoittava lukukokemus. Galtung on humoristinen ja värikäs kertoja, joka osaa tuoda vakavatkin asiat esille ilman paatosta. Paatoksen puuttuminen johtuneen suhteistaan itämaiseen ajatteluun jolloin kaiken olevaisen ykseys sekä jin & jang-käsitys määrittävät näkemyksiä todellisuudesta.

Kirjasta käy ilmi Galtungin kasvu väkivallan vastustamiseen saksalaismiehityksen ajan Norjassa. Hän pohjaa syytä norjalaisten suhtautumiseen miehitykseen ja siitä aiheutuneisiin traumoihin, jotka näkyvät Norjan NATO-innokkuutena ja *anglophilia cronicuksena*. Galtung on kasvuvuosiensa kokemuksia jalostamalla oppinut ymmärtämään syväkulttuurin merkityksen kansojen käyttäytymisessä. Syväkulttuuriin hän on perustanut monet poliittiset ennustuksensa, kuten DDR:n loppumisen ja Neuvostoliiton hajoamisen.

Galtung on hyvin kriittinen yliopistoja kohtaan. Hän pitää eliitti yliopistoja lähinnä luutuneina konservatismiin tyyssijoina ja korottaa syrjäiset, pienet yliopistot todellisen tutkimuksen ja akateemisen vapauden kärkeen, mikä näin Rovaniemen näkökulmasta on mielenkiintoista. Sananvapauden rajoittajana Galtung mainitsee opinto- ja asuntolainat, jotka pakottavat laulamaan sen lauluja, jonka leipää syö.

Globaaleina ongelmina Galtung näkee rakenteellisen ja kulttuurisen väkivallan. Rakenteellinen väkivalta ilmenee mahdollisuuksien rajoittamisena ja eliitin vallan hegemoniana, kulttuurinen väkivalta näyttää erityisesti läntisen elämäntavan hyökynä kaikkialla. Tällainen väkivalta johtaa väistämättä konflikteihin niin valtioiden sisällä kuin kansainvälisestikin. Tämän kriittisen ajattelun taustalla pilkottaa Gandhin käsite ei-varastaminen.

Galtung on opiskellut mm. psykologiaa ja psykoanalyysia, joten ei tarvitse ihmetellä hänen tulkintojaan kulttuurien ominaisuuksista tai näkemyksistään pommeista ja ohjuksista fallossymboleina heikon itsetunnon ja impotenssin pelon vuoksi. Galtung harrastaa varsin pirullisia freudilaisia ja jungilaisia rinnastuksia paitsi politiikan myös seksuaalisuuden ja ruokakulttuurin suhteen.

Rauhanprosesseihin Galtung suhtautuu myös kriittisesti, sillä hän ei usko väkivaltaan. Hän näkee monissa rauhanpakottamistomissa itsekkäitä pyrkimyksiä poliittisen vallan tavoittelua ja energiavarojen hallintaa kuten Jugoslavia ja Irak ym. USA:ta kohtaan Galtung on erityisen epäluuloinen, mutta ei sentään foobinen. Hän arvostaa yhdysvaltalaisia ihmisiä, mutta vieroksuu USA:n ajamaa maailmanpolitiikkaa. Galtungin oma vastaus konfliktien hoitoon on hänen perustamansa TRANSCEND rauhan-yliopisto ja -tutkimusjärjestö. (kts. www.transcend.org TRANSCEND järjestöön kuuluu suuri määrä tutkijoita eri puolilta maailmaa mm. tähänkin lehteen kirjoittanut Ananta Kumar Giri)

Kirjan monipuolista antia ovat myös kuvaukset tapaamisista erilaisten vaikuttajien kanssa mm. Dalailaman, jota Galtung arvostaa hyvin paljon tämän humaaniuden ja viisauden vuoksi. Omaelämäkerrasta välittyy lämmin lähimmäisenrakkaus ja halu muuttaa maailmaa paremmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi.

Galtung on varmasti hyvin tuttu sosiologiaa ja kansainvälisiä suhteita opiskelleille, filosofiassa hän on vieraampi. Galtungin työtä voi pohtia teon filosofiana. Hän ilmoittaa oppimestarikseen Mohandas Gandhin ja esikuvakseen Bertrand Russellin, jotka molemmat olivat toimijoita, eivät kammiossa pohtijoita. Syvällisesti sisäistetty kultainen sääntö on tekijä, joka saa tavallisesta ihmisestä sukeutumaan lähes messiaanisen hahmon. Galtungin omaelämäkertaan voisi rauhanaktivisti suhtautua jopa kuin kristitty katekismukseen. Kirjasta voi lukea eettisen normin, jota jokaisen tulisi noudattaa parhaan kykynsä mukaan.

KOMMENTTI

Seppo I Sotasaari

Avoimen yliopiston opiskelija

Lapin yliopiston uuden rehtorin Mauri Ylä-Kotolan lukuvuoden avauspuhe 4.9.2006

Lukiessani referaatin rehtori Ylä-kotolan lukuvuoden avauspuheesta, niin olin ensinnäkin iloinen ja toisaalta harmissani, siis pettynyt.

Olen iloinen sen vuoksi, että hän puheessaan kertasi sen, mitä Pohjoinen filosofiyhdistys AGONin lehdessä numero 10, 15.3.2006, oli sisältönä. Mahdollisesti hän oli tämän lehden lukenut. Jos näin on, niin sitä voitaneen pitää arvostuksen osoituksena lehteemme kohtaan. Tietysti hänen edeltäjänsä Esko Riepula yliopistomme käytännön perustajana ja kehittäjänä halusi turvata merkittävän elämäntyönsä. Mutta ihmettelen Ylä-Kotolan puhetta. Hänethän markkinoitiin uutena rehtoriehdokkaana suurena visionäärinä. Toki kukin yliopiston rehtori jo virkansa puolesta puhuu yliopistonsa säilymisen merkityksestä.

Ylä-Kotolan puheessa ei uutta visioita tahtonut löytää "suurennuslasillakaan". Harmi, koska hänellä niitä visioita piti juuri nimenomaan olla. Tieteessä ja tiedeyhteisössä on toimintaideana uuden tiedon hankinta ja usein vanhan tiedon kumoaminen. Siten myös yliopiston tulee kehittyä erikoistuen "omalle" alalleen, siis profiloituttava. Mutta miten? Tähän ei puheessa vastattu. Ei edes esitetty ehdotuksia näistä. Tämä saattaa tuntua suurelta vaatimukselta tuoreelta rehtorilta. Mielestäni tästä ei ole kyse, vaan toisen rehtorin, siis erilaisen ihmisen, visio Lapin yliopiston tulevaisuudesta ja profiloitumisesta. Edellinen rehtori antoi hyvät "eväät" Lapin yliopiston säilyttämiseen.

Eräänä visiona ehdotan, että Menetelmätieteen laitoksessa, kun on itsenäinen laitos ja yhteisen opetuksen yksikkö, voitaisiin suorittaa humanistinen tutkinto. Opetukselliset valmiudet ovat jo nyt, eikä tämä kilpailisi tiedekuntien kanssa. Laitoksessa voitaisiin suorittaa pääaineena filosofia ja kulttuurihistoria sekä soveltava informaatioteknologia. Perustutkintona olisi filosofian maisterin tutkinto. Näissä kolmessa aineessa on mielestäni korkeantason opetus ja tutkimus jo nyt ja ne kehittyvät myös myönteisesti koko ajan. Yhtenä argumenttina esitystäni vastaan voidaan käyttää sitä, ettei ole kaikissa näissä päätoimista professoria. Mielestäni tähän "hätään" sellaista ei heti nyt tarvita, koska on korkeatasoista dosenntiresursseja jo olemassa. Dosenttien käyttö on edullisempaa lyhyellä aikavälillä kuin omat kokopäiväiset professorit ja dosenttien käyttö puolustaa erikoisalan osaamisen saamista. Laitos kumminkin säilyttäisi asemansa yhteisen opetuksen yksikkönä. Tämä ajatukseni ei ole uusi, vaan siitä on keskusteltu tietämäni mukaan jo vuosia. Tietysti tämän kaltaisen ehdotuksen toteuttaminen vie paljon aikaa, mutta mielestäni sivistysyliopistossa pitäisi voida saada myös suorittaa humanistinen tutkinto.

URHEILUA TAVATAAN MOITTIA sekularisoituneen maailman uudeksi uskonnoksi. Mutta entä jos ajatteleekin urheilun olevan uskonnossa ja uskonnon urheilussa? Jotenkin niin, että kun metafyyssisiin sfääreihin kurottautuva uskonto saattaa tuntua liian suurelta ja hahmottomalta ihmisen aina ymmärtää, niin urheilu tämänpuolisen maailman asiana parhaimmillaan asettautuisi suhteeseen tuon tuonpuolisen kanssa.

Sillä urheilu kuuluu tämänpuoliseen. Vaikka usein kuuleekin, kuinka huippu-urheilijoita on ylennetty jos ei nyt pyhimysten aateliin, legendojen semminkin, urheilu kuuluu joka tapauksessa toiminnan kategoriaan. Ja toimintanaakin urheilu on jotakin hyvin yksinkertaista. Hyvästä esimerkistä tästä käy jalkapalloilu. Jos on vähintään kaksi ihmistä ja pallo, niin eipä aikaakaan kun on syntynyt pallopuoli: kaksi puolta, tempuillaan pallolla, harhautetaan toista, koetaan mahdollinen maalin täyttymys, ja puhutaan peliä vielä jälkepäin. Tällaisenaan urheilu uskontona kuuluisi johonkin hyvin juuriin menevään. Se opettaisi kultaista sääntöä.

Kerran eräältä teologilta kysyttiin, mitä on onnellisuus? Teologi sanoi, ettei hänen tarvitse vastata: ”Riittää kun katsoo pallolla pelaavaa lasta.”

URHEILU USKONTONA RAKENTUU muutaman peruskäsitteen varaan: reilu peli (fair play), terve sielu terveessä ruumiissa (mens sana in corpore sano), nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin (citius, altius, fortius). Kaikkiaan urheilun todellisuuskäsityksessä lähdetään siitä, että jokapäiväisessä tai arkisessa kilvoittelussa tavoitellaan peruskäsityksistä juontuvien arvojen, moraalisisäntöjen ja yhteiskunnallisten rituaalien pohjalta jotain ylevän kokemusta. Suomalaisessa kulttuurissa tämä kiteytyy hyvin eräänlaisessa vaikeuksien kautta voittoon -ajattelussa ja siinä, kuinka kaikkeen menestykseen pitää kuulua iso annos nöyryyttä.

Urheilun peruskäsitykset on ulotettu koskemaan kaikkia niitä, jotka ovat tukeutuneet urheiluun uskontona. Tänä päivänä urheilun harjoitus, oltiinpa sitten kentällä tai katsomossa, on kuitenkin löytänyt monen mielestä kyseenalaisempia ja entistä välineellistyneempiä arvoja. Meistä on tullut tapaurheiluvia ja

tyydytään pelkäästään urheilun tarjoamiin rituaaleihin. Urheilun ristiäiset olisi se, kun lapsi oppii vaikka uimaan ja pääsee jonkun mysteerin äärelle, rippikoulu se, kun nuori tekee päätöksen joko satsaamisesta urheilemiseensa tai siirtymisestä penkkiurheiluun ja ymmärtää urheilun mysteeristä jotain enemmän, häät se, kun osallistutaan johonkin arkea suurempaan urheilutapahtumaan ja sitoudutaan urheilun mysteeriin, hautajaiset se, kun urheilun mysteeri paljastui kuplaksi. Lisäksi tapaurheiluvan joulu-

kirkkoa vastaisi tänä päivänä sähköisesti välitettävät urheilun media-aspektaakkelit.

URHEILUN KIELI ON YLEISMAAILMALINEN, todellinen lingua franca. Se on kieli, jonka lapsikin oppii ensiksi, kun hän ojentelee jäseniään. Sanaston lisääntyessä hän omaksuu yhteisönsä koko kulttuurin ja oppii pelaamaan vaikka jalkapalloa joukkuelajina. Valitettavan usein silloin urheilu-uskonnossa käy niin, että sen kieli kutistuu yhä kielteisemmin värityväksi olympismiksi, jonka kieliopin asettaa ahtaasti tulkittu citius, altius, fortius. Se olisi silkkaa voittamisen kieltä, sen sijaan, että se voisi olla kilvoittelun ja vielä yhdessä kilvoittelun kieltä.

Kun urheilun kieli kutistuu olympismiksi, sen kokemukset käännetään sille, siis maailmanennätyksiksi, kansallisvaltioiksi, lippurivistöiksi, vastElina Sundustajiksi. Kilvoitteluna urheilun kieli kertoisi urheilun, eikä päinvastoin lopettaisi sitä: kun urheilu kutistetaan vain numerotiedoksi, se on jo melkoisen kaukana urheilun ytimeistä. Kun joku juoksee jäniksen perässä yksitoikkoista sooloa kohti mahdollista maailmanennätystä, niin entä sitten. Emme me koe koskaan ME:tä sinänsä, me todistamme ainoastaan kellon määrittämän tiedon ennätyksen kokemisesta. Jos sen sijaan maailmanennätys syntyisi siitä huolimatta, että olemme todistamassa jotain huikeaa tiukkaa kamppailua, yllätyksellisiä käännteitä, suvereenia hallintaa, silloin kyseinen ennätys virittää itse kussakin todellisen kokemuksen. Kellon osoittama ME vain vahvistaisi kokemuksen. Ja, jos ennätystä ei syntyisikään, kokemus jostain huikeasta jäisi siitä huolimatta.

URHEILUN MYSTEERI? Urheilua on sanottu ilmiöksi, jota on vaikea käsitteellisesti hahmottaa. Se on kuin pallo, joka karkaa koko ajan hallusta tai joka houkuttaa koko ajan tempuilemaan. Karkein luokitus jakaa urheilun huippu-, kilpa-, kunto- ja harrasteturheiluksi; kuinka kliinistä, eikö!

Jos määrittelee urheilun maailman haltuun ottamiseksi liikkumalla, se kuulostaa urheilun maalliselta versiolta. Mutta jos mieltää urheilun maailman ymmärtämiseksi liikkumalla, se kuulostaa hieman ylevämmältä. Entä jos asettautuu urheiluun maailman edessä liikkumalla hiljentymiseksi, se kuulostaisi jo varsin pyhältä. Mutta voiko liikkumalla hiljentyä? Vallan kun urheilu-uskontoon kuuluu sisäänrakennettu paradoksi nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin. Urheilu vaatii paradoksin mukaan ylittämään joka kerran itsensä. Syy näin ollen esimerkiksi dopingiin ei olisikaan yksioikoisesti rahan perässä urheilemisessa, vaan urheilussa sinällään.

Vai voiko nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin ymmärtää ”jumalanpalveluksena”? Jos oletetaan länsimaisen urheilun juontuvan antiikin Kreikasta, siellä kreikkalaisessa ihmisessä asui palava kunnianhimo, ja kateuskin myönteisenä piirteenä. Kreikkalainen ei ta-

voitellut kilvoittelussaan niinkään valtaa kuin piti itse kilpailua itseisarvona. Se kuului kiinteänä osana kreikkalaiseen yhteisöön ja vapaat kreikkalaiset miehet niin urheillessaan kuin taiteita harrastaessaan palvelivat omia poliksiaan toimien menestyksen välikappaleina. Näin ajatellen, aikoinaan 1800-luvulla nykyaikaisten olympialaisten perustajan, paroni Pierre de Coubertinin lanseeraama motto kehottaisi urheilijoita vain antamaan itsensä urheilulle. Ei vähempää, mutta ei myöskään enempää.

ROVANIEMELLÄ KAKSI LENTOPALLOSEURAA yhdistyi yhdeksi ja sai nimekseen "Santasport". Ilmeisesti nimellä tavoitellaan enemmän assosiaatioita joulupukkiin, so. Santa Claus. Mutta entäpä jos urheiluseuran nimen yhdistääkin pyhään, so. Santa. Onhan joulupukinkin nimen takana Santa Nikolaus, Pyhä Nikolaus, lounaisturkkilaisen Myran piispa 300-luvulla. Siis urheiluseura "Pyhä urheilu"?

Urheiluseura Pyhän urheilun edustajat voisivat toimia esikuvansa tavoin metsänlintujen ja lasten suojelijana. Heidän ei tarvitsisi jakaa lahjoja lapsille Nikolauksen päivänä 6.12., vaan he voisivat urheilla esimerkillisesti lapsia muistan kaiken aikaa.

Ajatusrakennelma urheiluseura Pyhästä urheilusta saattaa tuntua oudolta tai jotenkin naivilta. Toisaalta kuitenkin jo Santasportin mieltäminen myös tällaisena, saattaisi hitusen korostaa urheilun yhteyttä pyhään, johonkin ylitse maallisen, jota ihminen voisi kilvoittelussaan tavoitella. Mutta kuitenkin jotakin sellaista, joka semminkin on tavoiteltavissa, tai ainakin koeteltavissa.

URHEILULTA VAADITAAN PALJON. Sen pitäisi pitää kansakunnat kunnossa, kertoa toisista kulttuureista, tarjota nuorille ihanteita ja esikuvia, massoille viihdettä, markkinoille vetovoimaa... Moraalinen ihminen - kuka tuon moraalisen ihmisen moraalin sitten liekään määritellyt - hillitsee himonsa ja kurinalaisesti järkeään ja tahtaan noudattaen kontrolloi ja kehittää ruumistaan.

Hah-hah. Sillä näyttäkää meille tässä katsannossa terve urheilija. Edellä kerrotun urheilun funktionalistisen määritelmän mukaan urheilua voi lähestyä myös tulkinnallisesta näkökulmasta: se kertoisi meille tarinaa meistä. Silloin tarina voisi edetä vaikka näin: Joskus aikoinaan ihminen kaikkine vikoineen eli ja urheili vielä jumalien kanssa yhdessä, sitten de Coubertinin ideaalissa ihminen tavoitteli urheilun avulla fyysistä kuntoa, moraalia ja esteettistä elämää, ja nyt urheilua tuntuu luonnehtivan viihteellistyminen, jolloin vain se mikä viihdyttäisi ihmistä, täyttäisi urheilun. de Coubertinin ihanne toteuttaa omalla tavallaan antiikin urheilun, mutta tasan vastakkaisesta tulokulmasta. Nykyisessä viihteellistymisessä nautinto asettuu etusijalle, eikä edes aikaa vievemmälle mielihyvän tavoittelulle anneta juuri mahdollisuuksia. Tärkeää urheilussa ei enää olisi se, miten tässä maanpäällisessä elämässä pitäisi elää iankaikkisen elämän saavuttaakseen. Kysymys ei siis olisi elämästä kuoleman jälkeen eikä ihmisen elämästä ennen kuolemaa, vaan kyse on vain hetkestä. Parempi edes yksi hyvä "flow", huippukemus kuin elämä "taviksena".

"TAVIS", KETÄ KIINNOSTAA? Moderni urheilu antaisi kuin lupauksen itse kullekin mahdollisuuden tehdä jotain identiteetilleen, olipa sitten urheilija, toimitsija tai katsoja. Urheiluun sisään rakennetun paradoksin mukaan itsensä alituisesta ylittämistä saa näennäisen tunnun jostakin arjesta suuremmasta. Nykyisen medioituneen katsomourheilun aikana paradoksi vääntyy yhä absurdimmaksi, koska tuo alituinen itsensä ylittäminen on jo täysin tuotteistettu. Kuitenkin jos urheilun tuo takaisin arkeen, itsensä ylittäminen saa suhteellisuutta. Se voisi olla hiljentymistä kuuntelemaan omaa ruumistaan luonnon ja kulttuurin rajalla. - Ihmettelemään ihmisen mysteeriä.

NYKYÄN MONELLE URHEILU merkitsee karnevalismia. Olkoon, ettei jossain jääkiekkoilun MM-kisoissa koettavalla örvellyskarnevalismilla ole mitään tekemistä keskiajan karnevalismin kanssa, josta mm. Mihail Bahtin on ansiokkaasti kirjoittanut. Suorastaan paheksutaan sellaisia urheilutilaisuuksia, joissa ei meteli raikaisi, musiikki soisi, alkoholi virtaisi. Tunnelma on tai oli kuin kirkossa, moititaan.

Mutta jospa edes urheilukatsomo ja -kenttä olisivat ihmiselle niitä paikkoja, joissa hän voi kokea hiljentymisen hiljentyä. Jos kirkkoon ei osata mennä, urheilusta voi löytää paikan, jossa iloita elämästä. Urheiluareenalla voisi ihan aidosti haltioitua urheilun mysteerin edessä, ja ymmärtää ihmisen hyvä. Kun markkinahumu kuitenkin useimmin täyttää urheilun, se peittää silloin urheilun salaisuuden myös urheilua jäytävät väärinkäytökset. Kaikkiaan urheilun maailma on paljon mielikuvituksellisempi kuin paraskaan valmiiksi mietitty urheilun mediaspektaakkeli.

Urheilun mediaspektaakkelissa pääosan on valloittanut talous ja sen markkinamekanismi. Niin urheilijat, toimitsijat kuin katselijat ovat joutuneet omissa urheilupalveluksessaan sivussa seuraajiksi vailla todellisia osallistumisen mahdollisuuksia. Siispä, hiljentykäämme: anna meille meidän jokapäiväinen urheilumme takaisin.

MONELLE URHEILU MERKITSEE järkiuskontoa. Numerot, sentit, sekunnit, mitalit, erilaiset tilastot täyttävät heidän saarnansa. Urheilun totuus olisi siinä, sen tieto on nominalistista ja se on totta.

Tällainen on vain eräs urheilun ulottuvuus. Kokonaisvaltaisena elämänasenteena se tarjoaisi ihmiselle välineitä todella tärkeiden kysymysten käsittelemiseen. Jo reilusta pelistä saa pohdittavaa ihmisiän ajaksi. Ajatellaan vaikka nyrkkeilyä: onko reilua lyödä toista? Urheilun sääntöjen perusteella lyöminen on reilua, jos on sitouduttu urheilun sääntöihin. Mutta kun lyömistä tarkastellaan tunteella, silloin pintaan nousee kysymys kivusta ja siitä, saako toista missään oloissa vahingoittaa? Vastaukset eivät ole yksinkertaisia. Kuten ei siihenkään vastaaminen, onko reilua polttaa rahaa formulaykköissä, kun maailmassa vallitsee häätä. Urheilussa näyttääkin olevan hyvin konkreettisesti läsnä ihmisen hyvä ja paha, alituinen kilvoittelu oikean ja väärän välillä. Todellista minkä tahansa uskonnon peruskamaa.

KRISTINUSKON KUULUU KÄSITYS taivaasta, helvetistä ja kiirastulesta. Urheilussa taivaan ja helvetin paikalle itse kunkin on helppo asettaa omat versionsa. Jollekin taivas on jalkapalloilun MM-kisat ja helvetti taitouinti, toiselle taas muodostelmaluistelun harjoittelu vertautuu taivaaseen ja jääkiekkoilun uhoaminen helvettiin, jne.

Mutta urheilun kiirastuli, se paikka, jossa vielä kilvoitellaan lopullisesta suunnasta, yhä uudestaan ja yhä uudestaan? Pelastunko vai joudunko kadotukseen? Olisi matalan aidan ylitystä vedota dopingiin urheilun kiirastulena, sillä se löytyy lähempää, omasta ruumiista, sielun ja kehon ykseydestä. Ruumis asettaa urheilu-uskonnossa mitan. Kehona, josta sielu olisi irrallinen, ruumista kunnioitetaan jonain lihastemppelinä, sieluna, josta keho olisi irrallinen, ruumista käsitellään järkeviä valintoja tekemänä sopusointuisena vartalona, mutta ruumiina urheilu olisi se. Ruumis puhuisi urheilua sen pyhimpien arvojen mukaisesti kilvoittelussa parempaan elämään.

JOS PENKKIURHEILUA PIDETÄÄN uskonnosta vieraantuneen ihmisen uskontona, niin onko tämä todellakaan yksioikoinen paha? Jos voisi olettaa urheilun olevan eräs uskonnon, uskon ja uskonnollisen elämän ilmentymä. Voihan se joskus näinkin olla.

JOS URHEILUN YMMÄRTÄÄ USKONTONA, silloin tavallaan samalla tunnustaa sen, että urheilu ja uskonto ovat perustavanlaatuisesti erillisiä ilmiöitä. Antiikin Kreikassa oli vielä toisin, ihmiset ja jumalat ”urheilivat” sulassa sovussa. Tai ihmiset urheilivat jumaliaan pyhittääkseen ja palvellakseen. Urheiluareenat sijaitsivatkin usein temppelien yhteydessä. Mielenkiintoista sinänsä, että entisen Itä-Eu-

roopan maissa, silloin kun niissä viime vuosisadalla oli julkinen uskonnonharjoittaminen kielletty, erilaiset kirkot ja vastaavat rakennukset muutettiin urheiluhalleiksi. Keran tällaisessa urheiluhalliksi muutetussa kirkossa Balkanin alueella olin katsomassa kansainvälistä lentopallo-ottelua. Ja kumma kyllä, jyrävä taivaita tavoitteleva rakennus antoi jotenkin sakraalit puitteet urheilemiselle.

Tuntuiko tuossa lentopallo-ottelussa, että jumalakin olivat seuraamassa kilvoittelua? Antiikissa jumaliin nimittäin suhtauduttiin kuin ne/he olisivat mukana penkkiurheilijoina kisakatsomoissa. Heidän suosioon päästykseen kilpaväki paitsi urheili, myös rukoili, tanssi, lauloi, söi ja joi.

Kukaties vasta moderni aika erotti urheilun ja uskonnon toisistaan. Kun saatiin valistus, saatiin samalla myös järkiusko (sic!) ja ihmisen universaalin valtaannuttamisen projekti. Teollistamisen vuosisadalla 1800-luvulla viimeistään naulattiin nykyaikaisen urheilun teesit, säännöt, normit ja ihanteet, eikä niissä ollut enää sijaa yhdelekään jumalalle. Kun ihminen teollistettiin, urheilukin standardoitiin. Se kuin irrotettiin siitä, mistä se kumpuaa - olkoon se, vaikka maailmassa liikkumalla hiljentyminen - ja tehtiin kontekstittomaksi.

URHEILEEKO SIIS JUMALA? Voisiko urheilun ymmärtää paikkana, jossa ihminen voisi kilvoitella Jeesuksen vuori-saarnassa esittämän pohjalta?

Kapteeni edustaa Jumalan valtaa laivassaan

PARANTAVA JUMALA

– POHDINTOJA RAAMATUN JUMALAKUVAN, KIRKON USKON
JA NYKYAJAN USKOVAN NÄKÖKULMASTA.

**Teologian maisteri Pentti Tepsa
korkeakoulu- ja opiskelijatyön pastori
Rovaniemen seurakunta**

Kun oma terveys järkkyy tai läheinen ihminen sairastuu, on aivan luonnollista, että lääkäreiden ja terveydenhoitajien luona käymisen lisäksi asiaa tulee myös ylöspäin. Herää kysymys, voiko Jumala parantaa. Oma tai läheisen sairaus tekee ihmisen hyvin haavoittuvaksi. Siksi yritän teologina tarkastella kysymystä herkästi kuunnellen toisaalta Raamatun tekstimaailmaa ja toisaalta nykyistä tieteellistä asiantuntemusta, jotta kukaan sairautta kohtaava ei tulisi suotta loukatuksi tai harhaanjohtetuksi.

Tekstini taustalla on yliopiston avajaisjumalanpalveluksessa 4.9.2006 pitämäni saarna. Kirkkokäsikirjan VT:n teksti (2. Kun. 5: 1-15) sekä evankeliumi (Joh. 9:1-7, 39-41) puhuvat kaikki Jumalan parantavasta voimasta, ja koko viikon teema on Jeesus –parantajamme. Kirkko siis lähtee liikkeelle rohkeasti siitä uskon totuudesta, että elämämme on kaikkine vaiheineen Jumalan säätämysten, johdatuksen ja varjeluksen varassa. Isä meidän rukouksen kolmannessa pyynnössäkin pyydämme: ”Tapahtu koon Sinun tahtosi.” Luther selittää: ”Jumalan hyvä, armollinen tahto tapahtuu kyllä ilman rukoustammekin, mutta me pyydämme tässä rukouksessa, että se tapahtuisi myös meidän keskuudessamme.” Raamatun mukaan meillä on oikeus pyytää Jeesuksen nimessä myös sitä, että Jumala parantaisi.

Tapahtuuko keskuudessamme ihmeaparantumisia? Monet ovat kokeneet, että Jumalan parantava käsi on koskettanut, kun heidän puolestaan on rukoiltu jumalanpalveluksessa tai erityisessä rukoustilanteessa. On pakko myöntää, että tällaista kokemusta on hyvin vaikeaa jopa mahdotonta todistaa ihmeaparantumiseksi. Tutkittaessa saattaa sairaudessa tapahtunut käänne parempaan selittyä varsin tyhjentävästi lääketieteellisillä syillä. Vaikka parantumisen voitaisiinkin selittää lähes kokonaan tunnetuilla lääketieteellisillä mekanismeilla, jää kuitenkin tilaa ajatella, että Jumala paransi käyttäen juuri näitä tieteenkin tunteita lainalaisuuksia. Jo keskiajalla kirkon teologit selittivät, että Luoja toimii mieluummin luonnonlakien puitteissa, kuin kumoa niitä. Asia muotoiltiin lausumalla: ”Armo ei kumoa luontoa, vaan edellyttää ja täydellistää.” (lat. Gratia naturam non tollit sed praesupponit et perficit)

Mitä ihmeaparantuminen sitten on? Eräät lääketieteen asiantuntijat sanovat, että parantuminen on aina ihme. Lääketieteen kehitys vaikkapa kuluneen sadan vuoden aikana on tuonut ulottuvilleemme valtavasti tietoa ja taitoa parantaa sellaisiakin tauteja, jotka vielä sata vuotta sitten tappoivat armotta. Esimerkiksi antibiootit ovat meille tuttuja ja tavallisia, mutta nekin ovat vain vähän aikaa sitten keksittyjä todellisia ihmelääkkeitä, joilla nyt voidaan parantaa sellaisiakin tulehduksia, jotka vajaa sata vuotta sitten olivat tappavia.

Tieteellinen edistys on vähentänyt kuolleisuutta ja sairauksia yhteiskunnassamme siinä määrin, että meille on

mahdollista elää hetken aikaa jopa kuolemattomuuden harhassa. Tätä näköharhaa edistää myös vanhusten ja sairaiden siirtyminen yhä enemmän laitosten ja sairaaloiden suojiin. Hyvä niin, kunhan vain tavallisen elämämme keskellä muistaisimme niitä läheisiämme, jotka sairastavat tai viettävät viime vuosiaan laitoksissa.

Onko sitten mitään hyötyä rukoilla potilaan puolesta? Pitäisikö vain luottaa sairaanhoitoon? Lääketieteen alan tutkimusprofessori Pentti Huovinen on kirjoittanut merkittävän kirjan, joka ottaa lääketieteen näkökulmasta kantaa kysymykseen, voiko rukous parantaa. Kirja on mielestäni tieteellisellä tarkkuudella kirjoitettu lämminhenkinen esitys aiheesta, joka liikkuu empiirisen tiedon ja hengellisen tiedon rajalla. Kirjassa yllätti kirjoittajan teologinen valistuneisuus lääketieteellisen tiedon lisäksi.

Kirjan nimi on jo itsessään vastaus: Rukous kannattaa. Siitä on tieteellistäkin näyttöä. Kirja ei niinkään puhu ihmeaparantumisista, vaan siitä, miten usko ja sen mukainen elämä edistää terveyttä ja kuinka esimerkiksi esirukouksen on todettu edistävän potilaiden toipumista. Hyvä lähdeviitteistö perehdyttää tehtyihin tutkimuksiin. Kirjan sympaattisinta antia ovat viimeisen (6.) luvun rukoukset eri tilanteisiin: lääkäriin mentäessä, kun pitää mennä sairaalaan tai esimerkiksi ennen leikkausta. Suosittelen kirjaa lämpimästi. (Huovinen 2005, Rukous kannattaa)

Huovinen torjuu lääkärinä ja lääketieteen tutkijana rukouksen kuratiivisen merkityksen, mutta kristittyinä luottaa rukouksen kantavuuteen. (Huovinen 2005, s. 82) Filosofinen tausta hänen ratkaisulleen on se tosiasia, että uskomme salattuun Jumalaan, joka ei olemuksellisesti tai toiminnallisesti antaudu mitattavaksi tai tutkittavaksi.

Kun me kristittyinä kohtaamme sairautta, meillä saattaa olla ajoittain kiusaus ottaa jotenkin liian paljon vastuuta tapahtuneesta. Voimme kyllä rukoilla, mutta emme voi käskää Jumalaa. Vielä vähemmän voimme ryhtyä Kaikkivaltiaan sijaisiksi. VT:n kuningastenkirjoissa kerrotaan profeetta Elisasta, joka toimi Israelissa noin vuoteen 788 eKr. saakka. Elisan kautta tapahtui monia ihmeitä. Yksi niistä oli se, että Aramin eli Syyrian kuninkaan sotapäällikkö Na’aman parani spitaalistaan, tai jostakin vastaavasta ihotaudista, joka luokiteltiin heprean sanalla metso-*ra*.

Na’amanin matka (2. Kun. 5: 1-15) Israeliin profeetta Elisan parannettavaksi kulki Israelin kuninkaan palatsin kautta. Uskonnollista häväistystä kuvaavalla eleellä, siis vaatteiden repimisellä, kuningas osoitti olevansa loukkaantunut, sillä hän luuli tullessaan pilkatuksi pyynnöllä, jonka vain Jumala voisi täyttää. Vasta profeetta ja Jumalan mies Elisa pystyi myöhemmin tuon pyynnön Na’amanin kohdalta täyttämään. Kuningas Joram huu-*dahti* vain ärtyneenä: ”Olenko minä muka Jumala”. Kuninkaan reaktio on terve merkki omien rajojen tuntemisesta. Sairauden edessä edes uskovon ihmisen ei tarvitse

olla Jumalan sijaisena. Na'amanin tapauksessa Jumala toimi vasta profeetta Elisan kautta. Myös Na'amanin parantuminen tapahtuu koruttomasti ja sinänsä vähäpätöisen vain kuuliaisuutta vaativan tehtävän muodossa. Profeetta käskee hänen peseytymään seitsemän kertaa Jordanissa. Kun Jumala siis parantaa, Hän ei tarvitse välttämättä vaikuttavia eleitä, hurmosta tai suuria seremonioita." Niin hän meni Jordanille ja kastautui joessa seitsemän kertaa, niin kuin Jumalan mies oli määrännyt. Silloin hänen ihonsa tuli lapsen ihon kaltaiseksi, ja hän oli taas puhdas. Naaman palasi saattueineen Jumalan miehen luo. Hän astui Elisan eteen ja sanoi: »Nyt minä tiedän, ettei Jumalaa ole missään muualla kuin Israelissa.»

Kun ihminen sairastuu, ovat usein läsnä myös syyllisyydentunteet, syyttäminen ja syyllistäminen. Kenen syy tämä sairaus on? Miksi et mennyt ajoissa lääkäriin? Miksi lääkärit eivät ajoissa todenneet tätä? Todella haavoittavaa syyllistäminen voi olla silloin, kun sairaus ei parane ja monet hengelliset epäilykset heräävät: Onko tämä nyt rangaistus jostakin? Olenko niin syntinen, että rukouksiani ei kuulla? Evankeliumissa (Joh. 9:1-7, 39-41) Jeesus vastaa syyllisyyskysymykseen torjumalla tällaisen suoran päättelyn. Kussakin tilanteessa Jumalan omat salatut suunnitelmat vain tulevat julki.

Evankeliumin kertoma tilanne, kun Jeesus parantaa syntymästään sokean, muistuttaa koruttomuudessaan profeetta Elisan kautta tapahtunutta sotapäällikkö Na'amanin parantamista. "Jeesus sylkäisi maahan, teki syljestä tahnaa, sively sitä miehen silmiin ja sanoi: »Mene Siloan altaalle ja peseydy.» - Altaan nimi merkitsee: lähetetty. - Mies meni, peseytyi ja palasi näkevänsä." Jeesus ei

tarvitse suuria eleitä, ei suggestiivisuutta eikä hurmosta. Yksinkertainen kohtaaminen riittää. Tätä kohtaamista leimaa Vapahtajan erityinen kyky ja halu tulla lähelle sairasta ja kommunikoida. Kun mieheltä puuttuu näköaisti, lähestyy Herra häntä erityisesti kosketuksen kautta. Silmien sively tahnalla ja pesu liittyi juuri tähän.

Raamattu tuntee Jumalan myös parantavana Jumalana. Täällä ajassa me saamme siis rukouksessa turvautua Jumalaa, kun oma tai läheistemme terveys järkkyy. Profeetta Jesajan Herran kärsivän palvelijan laulussa luvussa 53 kerrotaan, kuinka kärsivä messias kantoi myös meidän sairautemme.

Kivun ja sairauden keskellä me saamme siis katsoa Vapahtajaan, joka todella sovitti syntimme ja kantoi sairautemme. Suurta viisautta on kuitenkin rukoilla: " Tapahtukoon Sinun tahtosi." Jumalan suunnitelma meidän kukin kohdalta tähtää kuitenkin ensisijaisesti iankaikkisen elämän kannalta parhaaseen ratkaisuun. Me ihmiset katsoimme ajallisesta, mutta Jumala katsoo iankaikkisesta näkökulmasta.

Olen syntynyt Sodankylässä 42 vuotta sitten. Omat porot myin pois vähän yli 10 vuotta sitten. Koulutukseltani olen teologian maisteri, pappi ja uskonnon opettaja. Tutkimustyöni liittyy Vanhan testamentin eksegetiikkaan. Teen väitöskirjaa Qumranista löydetystä 2000 vuotta vanhasta hepreankielisestä käskirjoituskokoelmasta nimeltä Megillat Hahodayot. Tutkimus auttaa pieneltä osaltaan ymmärtämään Vanhaa ja Uutta testamenttia.

Kuva: Pentti Tepsa

Rautupään rinteessä UKK-puistossa

1. Olet korkeakoulu- ja opiskelijatyön pastori Rovaniemen seurakunnassa. Miksi työ tarvitsee pastorinsa?

Titteli saattaa vaikuttaa tekniseltä, mutta yliopistopain työn lisäksi hommaan on haluttu sisällyttää myös opiskelijamaailmaa laajemmin, esimerkiksi ammattikorkean puolelta. Jo keskiajalla oikeassa yliopistossa oli myös yliopistokappalainen, joka toimi opiskelijoiden sielunhoitajana. Toimenkuva on siis erittäin perinteinen ja englanninkielisessä maailmassa nimeltään University Chaplain.

2. Työmaasi on myös Lapin yliopisto. Arvioi opiskelijapastorin tulokulmasta sen henkisyttä.

Humanististaiteellisjuridisena yliopistona Lapin yliopisto johdattaa opiskelijoitaan parhaimmillaan pohtimaan myös ihmistä ja hänen maailmaansa liittyvää salaisuutta.

3. Entä yliopisto rakennettuna tilana: antaako se mahdollisuuden henkisyteen, henkistymiseen?

Mielestäni tiloissa korostuu mukavuus ja ihmisläheisyys, joka on miellyttävä vastakohta karulle Rovaniemiläiselle ilmastolle. Taivaita tavoittelevaa veistoksellisuutta löytyy Taiteiden tiedekunnan uudesta rakennuksesta.

4. Lempipaikkasi yliopistolla? Entä koko Rovaniemen seurakunnan alueella?

Yliopiston pieni Hiljainen huone kirjaston ja Fellman-salin välissä on hyvä paikka hiljentyä. Ounasvaara on koko seurakunnan upein paikka.

5. Toimit myös ”nettippapina”. Millaisia kohtaamisia ja läsnäoloja netissä syntyy, kun kirjoittaminen ei ole sama asia kuin puhuminen?

Netti on usein nykyopiskelijan rippituoli. Usein netissä on myös aikaa ja mahdollisuuksia perustella asioita ajan kanssa. Kirjoittaminen on minulle läheinen tapa ilmaista, joskin netissä huomaa, että tunneilmaisu ja tunteiden tulkinta on ongelmallista. Kasvokkain keskustellessa ihminen on kokonaisemmin läsnä ja aito keskustelu tavoittaa ihmisen syvemmin.

6. Hädässä ystävä tunnetaan, paljastaa osuva sananlasku. Opiskelijapastori lienee monenkin ystävä tässä mielessä. Mutta ottavatko opiskelijat ja seurakuntalaiset sinuun yhteyttä myös ilostaan kertoakseen?

Opiskelijan kasvun ja kehityksen näkeminen fuksivuodesta valmistumiseen aiheuttaa sydäntä pakahduttavaa iloa. Saan postia entisiltä vaihtareilta jopa Italiasta saakka. Nämäkin viestit tihkuvat elämäniloa.

7. Moni uskoo uskomiseensa. Mistä silloin on kyse?

Uskon, toivon ja luottamuksen löytäminen on usein koko elämää vavahduttavaa ja kannattelevaa. Kypsyessään usko sitten suuntautuu pois omista teoista kohti salattun Jumalan hiljaista ja rakastavaa läsnäoloa.

8. Onko suoriutumista ja tuloksia korostavassa länsimaisessa ajassa sijaa epäilylle?

Ei mielestäni tarpeeksi. Nykyään epäily tulkitaan liian usein heikkoudeksi, eikä heikkouden arvoa ymmärretä, vaan sitä pidetään ei-toivottuna. Aito dialogi vaatii mielestäni kuitenkin oman heikkoutensa kohtaamista.

9. Uskonto ja filosofia sijoitetaan usein tieteenkentässä jonnekin hämärään, kun niistä on hankala saada tarkasti määritellen otetta. Sitten on vielä uskonnonfilosofia. Onko se jo moninkertaisesti epämääräisempää, vai jotain hyvin selkeää?

Paraatiovelta ulos hädetty hiipii usein keittiön ovesta olohuoneeseen. Aistillisessa mielessä olen aina kokenut filosofian kuulaana ja sinisenä, en oikeastaan hämäränä. Uskonnonfilosofian näen siinä mielessä tärkeänä, että meillä on mahdollisuus tutustua näin uskonnon maailman kielipeliin ja levittää käsitteiden tunnetun mannerta yli tietämättömyyden meren. Henkilökohtaisesti koen tärkeänä kuitenkin kumartaa Jumalan salattua majesteettia, vaikka koenkin hyödyllisenä perehtyä esimerkiksi siihen inhimilliseen kieleen, jolla uskosta puhumme.

10. Taivas, helvetti vai kiirastuli?

Joskus olen mielessäni ajatellut, että taivas on ihmiskunnan unelmana niin suuri, että sillä on pakko olla myös olemassaolo. Raamatun mukaan taivasta voi maistaa jo maan päällä, mutta iankaikkisuudessa se avautuu meille täydellisenä. Pappina haluan puhua taivaasta, mutta ilmeisesti helvetistäkin on varoitettava. Kiirastuli ei meille luterilaisille ole normatiivista teologiaa, mutta erällä saksalaisella professorilla oli tapana muistuttaa suomalaisia, että meidän päivämme purgatoriumissa ovat lyhennetyt, koska me saunomme niin usein ;-).

11. Totta helvetissä?

Pienellä kirosanalla ahtaalle ajettu suomalainen mies haluaa terästä ilmaisuaan.

12. Miksi ihmeessä?

Näennäisellä ihmettelyllä yritämme arkipäivän kielisämme torjua vastuumme, vaikka aina emme sisimmäsämme pääsekään eroon kaipauksesta tai ikävästä, joka kutsuu meitä suurempaan.

Syksyn 2005 symposiojulkaisu on ilmestynyt

ETIIKKA JA HYVÄ ELÄMÄ

Symposiontekstejä

Lapin yliopiston Menetelmätieteiden laitoksen raportteja, esseitä ja työpapereita 3
Rovaniemi 2006

Niko Niemisalo ja Suvi Lamminpää (toim.) Kirjoittajina:

Tiina Seppälä, Arto Selkälä, Timo Airaksinen, Virpi Yliraudanjoki, Katja Arstio, Riitta Laajala,
Jukka Harila, Toivo Salonen ja Niko Niemisalo

Jo perinteeksi muodostunut symposio poikii aina kiinnostavan tekstipaketin, joka kuuluu jokaisen filosofian harrastajan perushankintoihin.

FILOSOFINEN SYMPOSIO

LAPIN YLIOPISTOLLA 16.9.2006

TIETO, VALTA JA MEDIA

Lena Salmi
Journalismin 'corposfääri'
- re-presentaatio kohtaa
presentaation

Tapio Nykänen
Vallan aktit: Miten asiat ovat?

PJ Niko Niemisalo

Toivo Salonen
Filosofia ja valta

Mauri Ylä-Kotola
Universaali vai kontekstuaalinen filosofia?

Katja Arstio summaa päivän aiheita Platonin filosofian valossa.

Minna Rainio
Vallan tilat ja paikat mediateoksissa

Päivi Naskali
Talouden valta ja kommunikaation pakko